

Ortadoğu

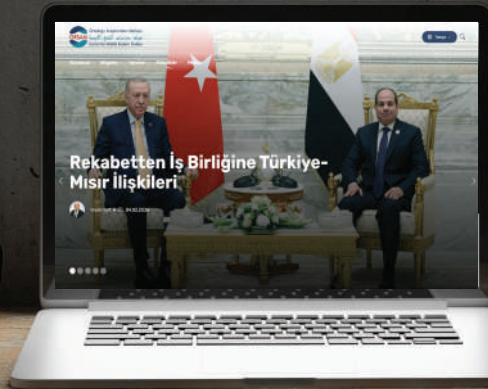
Analiz

IRAK

Değişim ve Süreklilik

orsam.org.tr

ORSAM'dan

2025 yılının ikinci yarısından itibaren Ortadoğu, küresel ve yerel düzeyde yaşanan ekonomik ve jeopolitik dönüşümün bölgesel yansımalarının daha da sert hissedildiği bir döneme girdi. Bu büyük dönüşümün bölgede kalıcı kırılmalara yol açacağını söylemek kehanet olarak değerlendirilmemelidir. Zira Suriye'den İran'a Afrika Boynuzu'ndan Körfez'e kadar Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bu kırılmanın ayak izleri olarak okunabilir.

2026 yılının ilk aylarında bölgedeki bu dönüşüm sürecinin kalıcılaştığını ve bölge ülkelerinin birbirinden farklı stratejik uyarlamalarla bu dönüşüme cevap vermeye çalıştığını gözlemliyoruz. Küresel üretim ve ticaretin yeniden tanımlandığı, küresel aktörler arasındaki rekabetin hızlandığı, kurala dayalı düzenin artık bir norm olmaktan çıktığı bu süreçte, Ortadoğu'daki aktörlerin çoğu ekonomik ve güvenlik merkezli kırılma dönüsünde hareket ediyor.

Suriye'de devrimin birinci yılı dolarken Ahmed Şara liderliğindeki Suriye hükümetinin meşruiyet inşası ve istikrar çabaları da hız kazandı. Şara'nın ABD Başkanı Donald Trump ile ilk defa yüz yüze görüşmesinin ardından da Suriye'nin bütünlüğü ve istikrarı ciddi bir ivme kazandı. Ancak bu süreci negatif yönde etkileyen gelişmeler de devam etti. Suriye güvenlik-ekonomi bağlantısını doğru bir strateji ile kurduğu müddetçe küresel ve bölgesel meşruiyetini güçlendirmeye ve kalıcılaştırmaya devam edecektir.

Gazze'deki insani dramın son bulması için gösterilen çabalar da bu dönemde daha çok diplomasi ve müzakereler çerçevesinde ilerledi. Sudan ve Yemen'deki gelişmeler ise Ortadoğu'da Körfez'e kadar uzanan güvenlik sorunlarını yeniden gündeme getirdi. Türkiye ise diplomasiyi önceleyen çok taraflı

temaslarını artırarak Ortadoğu'daki sorunların uluslararası gündemdeki yerini diri tutmaya devam etti.

Bu çerçevede 2025 yılının son aylarında dikkat çekici gelişmelerden biri Irak Parlamentosu Seçimleri oldu. Bu sayımızda da seçimlerin ardından Irak'ta kronikleşen ve değişmeye açık trendleri inceledik. Son dönemde gerçekleştirdiğimiz saha araştırmaları, panel ve yayınlarımızda da sıkça gündeme getirdiğimiz üzere, Irak 2026 yılına yeniden yapılanma umuduyla girse de önceki dönemden kalan idari dağınıklık, siyasal kırılma ve güvenlik belirsizlikleri Irak'ın geleceğini etkilemeye devam etmektedir.

Irak'taki yapısal sorunları değişen ve değişmeyen trendler ekseninde ele alan bu dosya, ülkedeki yetki karmaşasının, federal sistemin sınırlarının ve yeni güç dizilimlerinin nasıl evrildiğini ortaya koymayı amaçlıyor. Türkmenlerin siyasi temsili, güney vilayetlerindeki yeni aktörlerin yükselişi, Erbil'in pozisyonu, Sünni siyasetin yeniden yapılanması gibi başlıklar bu sayıda yer alan analizlerde detaylı biçimde inceleniyor.

Ortadoğu Analiz dergimizin yeni sayısında, sadece Irak değil, Yemen'deki ayrılıkçı hareketlerden Suriye ekonomisine, Sudan'daki barış girişimlerinden Türkiye'nin ulaşım stratejilerine kadar birçok güncel ve özgün konu da okuyucularımızla buluşuyor. ORSAM olarak 2026 yılında da derinlikli analiz, çok kaynaklı değerlendirme ve yerinden veri üretimi temelinde bölgeyi anlamaya ve anlatmaya devam edeceğiz.

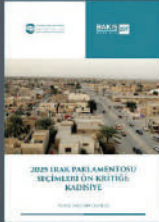
Dr. Kadir Temiz
ORSAM Başkanı

2025 IRAK PARLAMENTO SEÇİMLERİ: ORSAM ÇALIŞMALARI

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), 2025 Irak Parlamento Seçimleri sürecini çok boyutlu biçimde ele alan kapsamlı bir yayın serisini kamuoyuna sundu. Siyasi dengelerden seçim bölgelerindeki yerel dinamiklere, kimlik eksenli rekabetten güvenlik, ekonomi ve dış politika yansımalarına kadar geniş bir çerçevede hazırlanan bu çalışmalar, Irak'taki seçim atmosferini derinlemesine analiz etmektedir.

2025 IRAK PARLAMENTO SEÇİMLERİ ORSAM ÇALIŞMALARI

EDİTÖRDEN

Ortadoğu Analiz'in 140. sayısında "Irak'ın değişen ve değişmeyen trendleri" başlıklı kapak dosyamız kapsamında ülkenin son yıllardaki dönüşüm dinamiklerini ve sürekliliklerini birlikte okuyabilecek bir çerçevede ele alıyoruz. Irak üzerine değerlendirmelerin çoğu zaman kriz ve çatışma diline sıkışması, hangi meselelerde gerçek bir değişim yaşandığı hangi meselelerde ise değişimin yalnızca biçim değiştirerek aynı yapısal sorunları yeniden ürettiğinin göz ardı edilmesine neden oluyor. Bu sayı tam da bu ayrımı görünür kılarak açıklamayı amaçlıyor.

Sayı editörü olarak "Irak'ta Dönüşümün Sınırları Süreklilikler, Kırılmalar ve Türkiye ile İlişkiler" başlıklı yazı ile Irak'ın değişimlere yönelik sınırlılıklarını ve bu durumun Türkiye ile olan ilişkileri etkileme boyutunu ele aldım. Ali Hüseyin Bayatlı'nın "Irak'ta Yetki Karmaşası: Federal ve Federe Yetkilerin Uygulamada Paylaşıl(ama)ma Sorunu" başlıklı çalışması ise 2005 Anayasasında kabul edilen federalizmin uygulamada karşılaştığı sorunların hukuki boyutunu incelemektedir. Dosya kapsamında, Lina İmad el-Musevi "Irak'ın Güney Vilayetlerinde Milletvekili Rolünün Değişimi" başlıklı yazısı ile milletvekillerinin yasamadaki rolünün arabuluculuk ve hizmet sağlamlığına dönüşümünü açıklamaktadır. Ömer Fadel Saleh Mahmood ise "Irak Sünnilerinin Siyasette Sabit ve Değişen Eğilimleri" başlıklı yazısı ile 2003'ten bugüne kadar Sünni siyasetinin değişen doğasını okuyucuya aktarmak-

tadır. Mahmood, DEAŞ sonrası dönemde Sünni siyasetinde ön plana çıkan genç liderliği ortaya çıkaran dinamikleri anlatmaktadır. Mahmud Baban ise "Erbil-Bağdat İlişkileri ve İlişkilerin Trendleri" başlıklı yazısında federal-federe hükümet ilişkilerini ekonomik bir bakış açısıyla Erbil merkezli olarak okuyucuya sunmaktadır.

Dosya yazıları dışında Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Kutluhan Yayçılı ile 11 Kasım 2025 tarihli Irak Parlamentosu Seçimlerinin ardından Türkmenlerin siyasi pozisyonu hakkında bir röportaj gerçekleştirdik. Dergimizin Yaşam kısmında yaklaşan Ramazan Ayı vesilesiyle Kerkük'teki Türkmen Ramazan geleneklerini size taşıyoruz. Ayrıca yine Yaşam kısmında terör örgütü DEAŞ'tan en fazla etkilenen bölgelerin başında gelen Telafer'in yaşadığı değişimleri Hasan'ın hikayesi üzerinden ele aldık. Kültür-Sanat kısmında ise Türkmeneli'nin sınır aşan bir kültürel değeri olarak Sanatçı Ahmet Tuzlu'nun Türkmen müziğine bakış açısını size ulaştırıyoruz.

Irak'ı değerlendirirken her sayıda olduğu gibi yakın coğrafyamızdaki diğer gelişmeleri de göz ardı etmeyerek bölge ve dünya siyaseti, ekonomisi ile ilgili yazılara da dergimizde yer verdik.

Keyifli okumalar dileğiyle.

Ortadoğu

Analiz

E-ISSN:2980-0919

9 772980 091002

ortadoquanaliz@orsam.org.tr

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
ADINA YAYIN SAHİBİ

Dr. Kadir Temiz

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş

DOSYA EDITÖRÜ Feyzullah Tuna Aygün

YARDIMCI EDITÖR Ayşe Betül Bal

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Talha Köse

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Dr. Hakkı Uygur

Prof. Dr. Hasan Korkut

Doç. Dr. Murat Tınas

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Mehmet Akif Kireççi

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Mesut Özcan

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Muhittin Ataman

Doç. Dr. Hüseyin Alptekin

Doç. Dr. Serhan Afacan

Doç. Dr. Veysel Kurt

Dr. Betül Doğan Akkaş

Dr. Muhammet Koçak

YAYIN KURULU

Dr. Kadir Temiz

Doç. Dr. Nurullah Çakmaktaş

Murat Öztuna

İbrahim Aydın

Dr. Oytun Orhan

Dr. Cökhan Ereli

Dr. Kaan Devecioğlu

Feyzullah Tuna Aygün

REDAKSİYON Begüm Akcaoğlu

GRAFİK-TASARIM Erol Polat

SOSYAL MEDYA VE PAZARLAMA Furkan Usame Bozan

YÖNETİM MERKEZİ Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3 Çankaya / Ankara Tel: +90 850 888 15 20 Sertifika no: 41963

BASKI: Sultan Köse - Poyraz Ofset İvedik OSB 1534. Cad. No:9 Yenimahalle/Ankara Telefon: 0312 384 19 42

SERTİFİKA NO: 49893

FOTOĞRAFLAR: Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

YAYGIN SÜRELİ YAYIN

BASIM TARİHİ: 6 Şubat 2026

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINDIR.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2026 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

ORTADOĞU ETÜTLERİ CİLT 17 SAYI 2

Bu sayı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya dair güncel siyasal ve toplumsal meseleleri ele alan çalışmalarını bir araya getirmektedir. Suudi Arabistan-ABD ittifakından Filistin meselesine, basın söylemlerinden güvenlik ve kalkınma tartışmalarına uzanan makaleler, bölgesel dinamikleri eleştirel bir perspektifle analiz etmektedir.

İçindekiler

- 1 ORSAM'DAN
- 3 EDITÖRDEN
- 6 ORTADOĞU GÜNDEMİ
- 10 YUVARLAK MASA

DOSYA

- 14 Irak'ta Dönüşümün Sınırları: Süreklilikler, Kırılmalar ve Türkiye ile İlişkiler
FEYZULLAH TUNA AYGÜN
- 18 Irak Sünnilerinin Siyasette Sabit ve Değişen Eğilimleri
ÖMER FADEL SALEH MAHMOOD
- 24 Irak'ın Güney Vilayetlerinde Milletvekili Rolünün Değişimi
LİNA İMAD EL-MUSEVİ
- 28 Irak'ta Yetki Karmaşası: Federal ve Federe Yetkilerin Uygulamada Paylaşıl(ama)ma Sorunu
AV. DR. ALİ HÜSEYİN BAYATLI

- 32 Erbil-Bağdat İlişkileri ve İlişkilerin Trendleri
MAHMUD BABAN
- RÖPORTAJ
- 36 "Türkmenlerin talebi Irak'ta kurulan denge-lerin dışında bırakılmamak"
IRAK TÜRKMEN CEPHESİ (ITC) TÜRKİYE TEMSİLCİSİ
M. KUTLUHAN YAYÇILI

41 İNFOGRAFIK

BÖLGESEL SİYASET

- 44 Yemen'de Yeni Kırılma: Güneyli Ayrılıkçıların Askerî Hamlesi ve Bölgesel Yansımaları
DR. RİAD DOMAZETİ

EKONOMİ-POLİTİK

- 52 Suriye Ekonomisini 2026 Yılında Neler Bekliyor?
DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH KIRŞANLI

ULUSLARARASI SİYASET

- 56 Devlet Çöküşleri, Ulaşım Güzergahları ve Türkiye'nin Stratejik Konumu
MURAT YÜLEK

KÜLTÜR SANAT

- 60 Türkmeneli'nin Gür Sesi Ahmet Tuzlu
MARWA JAMAL

YAŞAM

- 64 Eve dönüş: DEAŞ teröründen yıllar sonra Telaferliler ihmal edilen şehri yeniden inşa etmek için umutlu
AYŞE BETÜL BAL
- 68 Hoyratlardan Sini Zarf'a Irak Türkmenlerinde Ramazan Kültürü
İREM YAŞAR
- 72 DIŞARIDAN İÇERİYE
- 76 BİZDEN HABERLER

Ortadoğu Gündemi

1 Kasım – 31 Aralık 2025

KASIM

2 Kasım 2025

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Sudan'daki insani krize destek amacıyla 100 milyon dolarlık yardım paketini duyurdu. BAE Devlet Başkanı'nın Diplomatik Danışmanı Enver Muhammed Gargaş yardımların özellikle el-Faşir başta olmak üzere Sudan'ın farklı bölgelerinde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılacağını belirtti.

4 Kasım 2025

Bağdat'ın 15 kilometre yakınında Curf el-Naddaf'daki Haşdi Şaabi'ye ait patlayıcı madde imha tesisinde patlama meydana geldi. Patlamanın İsrail'in Irak'a yönelik tehditlerinin arttığı bir dönemde meydana gelmesi ile olası bir sabotaj veya saldırı ihtimali Irak kamuoyunda tartışıldı.

İsrail, ABD'nin baskılarına rağmen Mısır ile imzaladığı 35 milyar dolarlık doğal gaz ihracat anlaşmasını, güvenlik ve fiyatlandırma koşullarının karşılanmadığı gerekçesiyle askıya aldı. İsrail Enerji ve Altyapı Bakanı Eli Cohen, ulusal güvenlik çıkarları ve İsrail vatandaşları için adil fiyatlar garanti edilmeden anlaşmayı onaylamayacaklarını açıkladı. Ağustos ayında varılan anlaşma, Leviathan Gaz Sahası'ndan 2040'a kadar Mısır'a yaklaşık 130 milyar metreküp doğal gaz ihracatını öngörürken ABD

sürecin hızlandırılması için baskı yaptı. Bu gerilim, ABD Enerji Bakanı'nın İsrail'e planlanan ziyaretinin ertelenmesine yol açtı.

7 Kasım 2025

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) SuBM Güvenlik Konseyi ABD tarafından hazırlanan karar tasarısını kabul ederek Suriye Devlet Başkanı Ahmed Şara ve İçişleri Bakanı Enes Hattab'ın isimlerini yaptırım listesinden çıkardı.

10 Kasım 2025

Suriye Cumhurbaşkanı Ahmed Şara ABD Başkanı Donald Trump ile Beyaz Saray'da görüşme gerçekleştirdi. Şara'nın bu ziyareti Suriye tarihinde ilk kez bir devlet başkanının Beyaz Saray'da ABD Başkanı ile görüşmesi olarak kayda geçti.

11 Kasım 2025

11 Kasım 2025'te gerçekleştirilen Irak Parlamentosu Seçimlerinde Başbakan Muhammed Şiya Sudanı'nın liderlik ettiği İmar ve Kalkınma Koalisyonu, 1,3 milyon oyu kazanarak birinci oluşum konumuna geldi. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) 1,1 milyon oyla ikinci, Takaddum Partisi ise 900 bin oyla üçüncü oldu.

12 Kasım 2025

BAE merkezli DP World, Tartus Limanı için imzaladığı 30 yıllık imtiyaz anlaşması kapsamında limandaki faaliyetlerine başladı. Anlaşma, 800 milyon dolarlık yatırım planını içermektedir. Söz konusu rakam, son yıllarda Suriye'nin lojistik sektörüne yapılan en büyük uluslararası yatırımlardan birisi olarak değerlendirildi.

18 Kasım 2025

Suudi Arabistan Veliaht Prensi ve Başbakanı Muhammed bin Selman, yedi yıl aranın ardından ABD'ye ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Ziyaret, çok sayıda ekonomik ve güvenlik anlaşmasına sahne olurken iki ülke arasında imzalanan anlaşmaların toplam değerinin 557 milyar dolara ulaştı.

Libya Temsilciler Meclisi tarafından atanan Başbakan Usame Hammad, Birleşmiş Milletler Libya Destek Misyonu'nun (UNSMIL) Katar ile "yapılandırılmış siyasi diyalog"u desteklemek amacıyla imzaladığı finansman anlaşmasının Libya'nın egemenliğini ihlal ettiğini savunarak misyonla tüm iş birliği ve koordinasyonu askıya aldığını açıkladı. Hammad, anlaşmayı yetki aşımı ve tarafsızlıktan sapma olarak nitelendirirken UNSMIL'in fonu geri çekip resmi özür dilemesi çağrısında bulundu. UNSMIL ise Katar-UNDP finansman anlaşmasının Libya için öngörülen siyasi yol haritasının uygulanmasına katkı sağlayacağını belirterek düzenlemeyi memnuniyetle karşıladığını duyurdu.

19 Kasım 2025

ABD Başkanı Donald Trump, Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Salman'ın talebi üzerine Vaşington'un Sudan'daki çatışmayı sona erdirmek için aktif biçimde çalışacağını açıkladı. Trump, Vaşington'da düzenlenen Suudi Arabistan-ABD Yatırım Forumu'nda yaptığı konuşmada, Sudan dosyasının daha önce gündeminde olmadığını ancak Suudi tarafın ısrarı üzerine sürece dâhil olma kararı verdiğini söyledi. Beyaz Saray, ABD'nin Sudan'daki savaşı

bitirmeyi amaçlayan uluslararası girişimlerin bir parçası olduğunu belirtirken Trump'ın açıklamalarının bu çabalara yeni bir siyasi ivme kazandırabileceği değerlendirilmektedir.

20 Kasım 2025

Trablus'ta Başkanlık Konseyi, Yüksek Devlet Konseyi ve Ulusal Birlik Hükûmeti, ulusal karar alma süreçlerini birleştirmek amacıyla "Başkanlıklar Yüksek Otoritesi"nin kurulduğunu duyurdu. Yapılan açıklamada yeni otoritenin siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında stratejik kararların koordinasyonunu sağlamak, devlet kurumları arasında kurumsal uyumu güçlendirmek ve Libya'nın egemenliği ile toprak bütünlüğünü koruyacak ortak politikalar geliştirmekle görevli olacağı belirtildi. Üç başkanlık, bu adımın mevcut dönemin gerekliliklerine cevap verdiğini ve bölünmeleri aşmaya yönelik ortak bir ulusal yaklaşımı yansıttığını vurgularken oluşumun yeni bir kurum veya ek idari yük yaratmadan koordinasyon çerçevesinde çalışacağı ifade edildi.

23 Kasım 2025

Irak'ta Sünni siyasi aktörler Ulusal Siyasi Konsey adlı bir çatı oluşturdu. Konsey içinde Muhammed el-Halbusi liderliğindeki Takaddum Partisi, Hamis el-Hançer liderliğindeki Siyade İttifakı, Musanna el-Samarrai liderliğindeki Azim Koalisyonu, Sabit el-Abbasi liderliğindeki Hasim Koalisyonu ve eski Selahaddin Valisi Ahmed el-Cuburi liderliğindeki Ulusal Kitleler Partisi yer aldı.

24 Kasım 2025

İsrail, Beyrut'un merkezinde düzenlediği hava saldırısında Hizbullah'ın askerî komutanı ve örgütün ikinci ismi olarak görülen Ali Tabatabai'yi öldürdü. Bu saldırı Kasım 2024 ateşkesinden bu yana İsrail'in Hizbullah'a yönelik en sert operasyonu olarak kayda geçti.

ABD'nin Arap ve Afrika işlerinden sorumlu kıdemli danışmanı Massad Boulos, Sudan'daki çatışmaları sonlandırma çabaları kapsamında 24 Kasım Pazartesi günü Abu Dabi'de BAE Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Zayed ile görüştü. BAE'nin resmî ajansı WAM, görüşmede Sudan'daki son gelişmelerin ve krizi bitirmeye yönelik bölgesel-uluslararası girişimlerin ele alındığını aktardı.

26 Kasım 2025

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) önemli enerji altyapılarından biri olan Süleymaniye'deki Kor Mor gaz sahası, gece saatlerinde düzenlenen bir saldırının hedefi oldu. LPG tesisinin hedef alındığı saldırının ardından üretimin durdurulduğu açıklandı. IKBY genelinde elektrik kesintileri yaşandı.

27 Kasım 2025

Suriye güvenlik güçleri ile CENTCOM, Suriye'nin güneyinde DEAŞ'a ait silah depolarına yönelik ortak bir operasyon yürüttü. Suriye lideri Ahmed Şara'nın gerçekleştirdiği ABD ziyareti sırasında Suriye'nin de DEAŞ ile mücadele koalisyonuna katıldığı açıklanmıştı.

ARALIK

3 Aralık 2025

Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) 46. Zirvesi, Bahreyn'in başkenti Manama'da toplandı. Zirveye, ev sahibi Bahreyn Kralı Hamed bin İsa'nın yanı sıra Suudi Veliâht Prensi ve Başbakanı Muhammed bin Selman, BAE Devlet Başkanı Yardımcısı Mansur bin Zayid, Umman Sultanı Heysem bin Tarık, Katar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman ile Kuveyt Emiri Meşal el-Sabah katıldı.

7 Aralık 2025

Aralık ayının ilk haftası başlayan "Vaat Edilen Gelecek" operasyonu ile BAE destekli Güney Geçiş Konseyi (GGK), Yemen'in doğusundaki Hadramut ve el-Mahra eyaletlerinde kontrolünü ele geçirdiğini açıkladı.

Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), Sudan'da devam eden savaşın petrol üretimini imkânsız hâle getirmesi ve tesislerin ağır hasar görmesi nedeniyle ülkedeki petrol faaliyetlerini yaklaşık 30 yılın ardından sona erdirmek istediğini bildirdi. Sudan Tribune'ün ulaştığı mektupta CNPC, Batı Kordofan'daki 6 numaralı blok için imzalanan sözleşmelerin 31 Aralık itibarıyla erken feshedilmesini talep ederken çatışmalar sona ermeden üretimin yeniden başlamasının mümkün olmadığını vurguladı. CNPC, sıfır gelir ve devam eden maliyetler nedeniyle durumun sürdürülemez olduğunu ifade ederek anlaşmaların feshi için Güney Sudan'ın Juba kentinde Sudanlı yetkililerle acil görüşme talep etti.

8 Aralık 2025

Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed el-Sani, 8 Aralık 2025 tarihinde yaptığı Riyad ziyareti kapsamında Suudi Veliâht Prensi Muhammed bin Selman ile birlikte iki ülkenin başkentlerini birbirine bağlayacak yüksek hızlı tren hattının inşası için resmî bir anlaşma imzaladı.

9 Aralık 2025

Irak Dışişleri Bakanı Fuad Hüseyin, KDP'nin cumhurbaşkanlığı pozisyonunu elde etme konusunda ısrarcı olduğunu açıkladı. Hükümet kurma süreci için cumhurbaşkanı seçilmesinin kilit bir öneme sahip olduğunu belirten Hüseyin, cumhurbaşkanının belirlenmesi konusunda KDP ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) anlaşması gerektiğini vurguladı.

10 Aralık 2025

ABD Temsilciler Meclisi, Esed döneminde uygulamaya konulan Sezar Yasası kapsamındaki ekonomik yaptırımların kaldırılmasını öngören düzenlemeyi kabul etti.

11 Aralık 2025

ABD Kongre Üyesi Joe Wilson, 11 Aralık 2025 tarihinde kongrenin 2026 Mali Yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (National Defense Authorization Act- NDAA) taslağındaki yeni hükümlerle ABD Başkanı Donald Trump'ı desteklemeye hazır olduğunu açıkladı. Tasarıya göre Irak güvenlik güçlerine ayrılan fonların yüzde 75'ine varan kısmı şartlara tabi tutulacak. Bu çerçevede Irak'ta devlet kontrolünün dışında hareket eden milis gruplara karşı tedbir alınması beklenmektedir.

15 Aralık 2025

Sudan ordusu komutanı Abdülfettah el-Burhan, Riyad'da ABD Başkanı'nın Afrika İşlerinden Sorumlu Kıdemli Danışmanı Massad Boulos ile kapalı bir görüşme yaparak Sudan'daki savaşın son durumu ve önerilen insani ateşkese ele aldı. İki taraf arasında bilinen üçüncü temas olan görüşmede, çatışmanın güvenlik ve istikrar üzerindeki etkileri ile diplomatik çözüm arayışları değerlendirildi. Boulos'un kilit rol oynadığı ve ABD, Suudi Arabistan, Mısır ve BAE'den oluşan dörtlü mekanizmanın önerdiği üç aylık insani ateşkes yol haritası, Burhan tarafından daha önce reddedilmişti. Görüşmede ayrıca Darfur ve Kordofan bölgelerine insani yardım ulaştırılması konusu gündeme gelirken Boulos temaslarının ardından Suudi Savunma Bakanı ile de Sudan dosyası hakkında ayrı bir görüşme gerçekleştirdi.

ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi Tom Barrack'ın Tel Aviv ziyareti sırasında ABD ile İsrail arasında Suriye'deki operasyonların kapsamına dair bir anlaşmaya varıldı ve bu kapsamda İsrail'in Suriye'de kendisinin tanımladığı tehditlere karşı operasyon yürütmeye devam etmesine izin veren bir çerçeve üzerinde mutabakata varıldı.

16 Aralık 2025

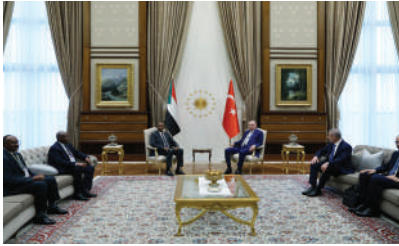
KDP ve KYB heyetleri 16 Aralık 2025'te bir araya gelerek İKBY'de hükümet kurma müzakerelerine tekrar başladı. Toplantının hükümet kurma müzakereleri ile sonraki gelişmeleri hızlandırma amacına yönelik olduğu ve 29 Aralık'ta gerçekleştirilecek Irak Parlamentosu oturumu için hazırlık niteliği taşıdığı belirtildi.

24 Aralık 2025

Suriye Dışişleri Bakanı Hasan Esad Şeybani öncülüğünde Suriye Savunma Bakanı ve İstihbarat Kurumu yetkililerinden oluşan Suriye heyeti Moskova'da Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve ilgili Rus muhatapları ile bir araya geldi.

25 Aralık 2025

Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı, Yemen'in Hadramut ve el-Mehra vilayetlerinde yaşanan son askeri hareketlilikten duyduğu endişeyi dile getirdi. Yapılan açıklamada, GGK'nin söz konusu adımları Başkanlık Konseyi'nin onayı ve koalisyon liderliğiyle koordinasyon olmaksızın, tek taraflı biçimde atıldığı vurgulandı.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 25 Aralık 2025'te Ankara'da Sudan ordusu komutanı ve Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan ile Hızlı Destek Kuvvetleri'nin sahadaki tırmanışı bağlamında Sudan'daki son gelişmeleri görüştü. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'ndeki temaslarda ikili ilişkiler, insani durum ve bölgesel istikrarın sağlanmasına yönelik çabalar ele alındı. Baş başa görüşmenin ardından yapılan genişletilmiş toplantıya Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Savunma Bakanı Yaşar Güler ve MİT Başkanı İbrahim Kalın katılırken savunma iş birliği de gündeme geldi.

26 Aralık 2025

İsrail, 26 Aralık 2025'te Somali'den 1991'de tek taraflı ayrıldığını ilan eden Somaliland'ı "bağımsız bir ülke" olarak tanıdığını duyurarak bu adımı atan ilk ülke oldu. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Dışişleri Bakanı Gideon Saar ve Somaliland Başkanı Muhammed Abdullahi'nin karşılıklı olarak tanıma belgesini imzaladığı açıklanırken kararın Abraham Anlaşmaları, Kızıldeniz güvenliği ve Yemen'e yakın stratejik konum gibi jeopolitik hesaplarla bağlantılı olduğu belirtildi. İsrail basını ve yetkililer, süreçte Mossad'ın ve aylar süren gizli temasların etkili olduğunu, Somaliland'ın da tanıma karşılığında İsrail ile ilişkileri normalleştirmeye ve Abraham Anlaşmaları'na katılmaya istekli olduğunu aktardı. Karar, Somali'nin toprak bütünlüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle Mogadişu yönetimi, Afrika Birliği ve Arap dünyasında sert tepkilere yol açarken Türkiye'nin arabuluculuğunda yürütülen Ankara Süreci'nin ardından bölgede tansiyonun yeniden yükselmesine neden oldu.

30 Aralık 2025

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Muhammed'i 30 Aralık 2025'te İstanbul'da resmî görüşmeler kapsamında ağırladı. Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleşen temaslarda, iki ülke arasındaki stratejik ortaklık ele alınırken güvenlik, enerji, kalkınma ve altyapı başlıklarında iş birliğinin derinleştirilmesi gündeme geldi. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Muhammed'in baş başa görüşmesinin ardından düzenlenen heyetler arası toplantılara, Türkiye tarafından dış politika, savunma, enerji ve istihbarat alanlarından üst düzey isimlerin katılımı, Ankara-Mogadişu ilişkilerinin çok boyutlu niteliğini ortaya koydu.

Irak Parlamentosu, Parlamento Başkanlığına eski Parlamento Başkanı ve Takaddum Partisi lideri Muhammed el-Halbusi'nin kuzeni Heybet el-Halbusi'yi seçti. Halbusi, oylamaya katılan 309 milletvekilinin 208'inin oyunu aldı. **TRT**

Yuvarlak Masa

OA Ortadoğu Analiz dergimizin bu sayısının dosya konusu Irak olacak. Biraz bu minvalde Irak üzerinden başlayabiliriz ama geçtiğimiz iki ay süresince benim dikkatimi çeken temel mesele Suriye. Neyse biz birinci konu olarak Irak ile giriş yapalım, ikinci konu olarak Suriye ile devam edebiliriz. Sonrasında da Afrika ve dolaylı açıdan bölgeye etkileri bağlamında İran'la devam edebiliriz. Şöyle bir giriş yapmak istiyorum... Bölgede Türkiye ile ilgili kafama yatmayan bir senaryo var. Şöyle ki Türkiye bir yandan istikrar üzerine bölgesel bir düzen kurmaya çalışırken diğer taraftan bölgesel istikrarsızlık çıkaran aktörler üzerine ikircikli bir tavır takınıyor. Bu da Türkiye'nin bölgesel düzene dair söyleminde bir çelişki ortaya çıkarıyor. Türkiye sürekli istikrar vurgusu yaparken bölgede sürekli oluşan istikrarsızlıkları yönetmeye çalışıyor... Bence bunun bir tek istisnası Irak. O yüzden Irak'tan başlayabiliriz. Türkiye'nin ekonomik kalkınma üzerinden Irak ile çizdiği pozitif ajandayı hesaba katarak son iki ayı bu şekilde değerlendirebiliriz. Tabii ki Kasım'da seçimler oldu ve geçen sayıda yaptığımız tahminlerimiz tuttu değil mi?

OA Bizim tahminlerimiz; İmar ve Kalkınma Koalisyonu, Kanun Devleti Koalisyonu, Takaddum Partisi, KDP ve Bedir olarak sıralanmıştı. Bedir altıncı oldu beşinci Asaib oldu.

OA Eh o da nazarlık olsun.

OA Dolayısıyla ORSAM Irak seçimlerine dair tahminlerini tutturmuştur...

OA Bir nazarlığı olsa da...

OA Peki seçim sonrası gelişmeler nasıl oldu?

OA Seçim sonrası süreç olarak şu an için iki ayrı eksen bahsedilebilir. Bu eksenlerden bir tanesi olması beklenen bir şekilde parlamentonun toplanması, yeni seçilen milletvekillerinin yemin etme törenleri ve meclis başkanının seçilmesi... Bunlar gerçekleşti. Cumhurbaşkanı aday listesi belirlendi ve anayasal takvim çerçevesinde süreç devam ediyor. İkinci eksen ise karşılıklı müzakere ve pazarlığı içeriyor. Bu eksen kızışmalar başladı diyebiliriz. Şu anda dokuzun üzerinde cumhurbaşkanı adayından bahsediyoruz ve KDP ile KYB arasında herhangi bir isim üzerinde uzlaşma sağlanmadı. Birkaç gün içerisinde ortak bir aday çıkmazsa da çok adaylı bir cumhurbaşkanı yarışı izleyeceğiz. Bu aslında bize 2021 cumhurbaşkanı seçimlerini hatırlatıyor. O seçimlerden önce de tam bir uzlaşma sağlanamamıştı ve KDP'nin önerdiği KYB'li isim KYB'nin adayına rağmen seçimleri kazanmıştı. Bugüne geldiğimizde ise KDP'nin Fuad Hüseyin'in adaylığını öne çıkardığını görüyoruz. Bu da Kürt partiler arasında bir kırılma oluşturmakta. Bundan sonraki aşamada ise başbakan adayının belirlenmesine geçilecek. O açıdan bakıldığında Şii'ler arasında da bir uzlaşma

nın olmadığını görüyoruz. Nuri Maliki'nin adı geçiyor, Sudani ihtimali daha zayıflamış durumda. Ancak Irak'ta bu müzakere masası sürecinde çok dikkatli davranılması gerektiği de çok açık bir gerçeklik olarak ortaya çıkmakta. Yani İran eksenini ile ilişkileri sürdürülebilir ve aynı zamanda Batı bloku tarafından da veto edilmeyecek, dengeli kurabilecek bir isim belirlemek durumundalar. Bununla birlikte Sünniler şu an için en uzlaşmış grup olarak görülüyor. Ancak kabinedeki dağıtımları ile ilgili bir sorun yaşanacak mı sorusu da öne çıkıyor. Dolayısıyla yeni dönemde başbakanın blok olarak Kürt ve Sünni aktörlerle iletişim sürdürmesi mümkün görünmüyor. Başbakanın aktörler arasındaki koordinasyonu sağlayabilme becerisi önem kazanıyor.

OA Tam da buradan yola çıkarak başta zikrettiğin daha siyasi ve biraz daha özellikle 2003 sonrası daha az bilinen, teknokrat hatta daha fazla ekonomi politik kimliği ile öne çıkan Sudani tarzı bir formül tekrar olamaz mı?

OA Sudani kendi döneminde yapılan yatırımlara atfen İmar ve Kalkınma Koalisyonunun logosunu da vinç yapmıştı. Ama bugün Irak sokaklarında Sudani döneminde de inanılmaz yatırımlar yapıldı, ekonomimiz toparlandı algısı çok hızlı bir şekilde ortadan kalktı. Dengeleri sağlayabilecek, olası çatışmalardan Irak'ı uzak tutabilecek bir figür daha fazla öne çıkacaktır.

OA Amerika'nın Haşdi Şaabi'ye olası müdahalesinin konuşulduğu şu günlerde bu durum, hangi siyasi figürün ortaya çıkışına neden olabilir?

OA Günün sonunda başbakan Şiilerden olacak ama bu soruyla birlikte hangi Şii bölüme gelmiş oluyoruz. Orda da milis kökenli siyasetçilerin şansının azaldığını görüyoruz. Bu da bize DEAŞ öncesi Irak siyasetindeki Şii kimliğine dönüş eğilimini göstermekte. Demek istediğim kanun devleti gibi milis güç geçmişi olmayan siyasi aktörlerin öne çıkacağı bir süreç yaşayacağımızı düşünüyorum. Çünkü bu milis kökenli siyasilerin sırtlarındaki yük çok fazla. Terör listelerine alınan gruplar, bunların yöneticileri ile olan ilişkileri Irak'ta yeni dönem siyasetinde kaldırılabilir bir yük olmayacak ve Şiiler de bunun farkında. Dolayısıyla çok fazla ön planda görünmeyen ancak yönetsel anlamda başarılı kişiler ön plana çıkacak. Bunlar kim olabilir sorusuna ise mesela Basra valisi önemli bir aday olabilir. Hükümet sözcüsü keza aynı şekilde... Yani milis güçler de hayatta kalma refleksi ile belli oranlarda tavizler vererek birbir kendilerinden olmayan ancak sürdürülebilir bir ilişki kurabilecekleri başbakan adayını destekleyeceklerdir. Baktığımız zaman Sudani, Mustafa Kazımi, Adil Abdul Mehdi gibi son üç başbakan da birer uzlaşma adayı olarak ortaya çıkmışlardı. Dolayısıyla ben bu trendin devam edeceğini düşünüyorum.

OA Tabii sen şimdi biraz düzen kurulması üzerinden bir analiz yapıyorsun. Bu noktada benim kafama takılan şey ise bu kadar hengamenin içerisinde Irak nasıl bu kadar istikrarlı kalabiliyor?

OA İstikrarlı?

OA Görece istikrarlı... İran'ın hâli ortada, Suriye'nin hâli ortada, Lübnan, Yemen...Yakın coğrafya için konuştuğumuzda garip bir şekilde istikrarlı. 12 Gün Savaşı tetikler mi diye düşünmüştük o da etkilemedi...

OA Sadece güvenlik ile ilgili bir istikrardan bahsediyorsunuz siz...

OA Hayır, seçimler yapıldı...

OA E maaş ödeyemiyorlardı...

OA O zaman bir istikrardan ziyade bir çatışmasızlık var diyebiliriz. Orda hâlâ Haşdi Şaabi'ye bağlı gruplar silahlı gruplar olarak duruyor...

OA Ama bir yandan da devlet bunlar...

OA Abi kontrol dışı gruplar bunlar, nihayetinde devletin otoritesi dışında...

OA Ama devletin verdiği bir Haşdi Şaabi kimliği var işte. Bu aktörlerin sokakta devlet aidiyeti dışında kendi emir komuta zincirleri içerisinde hareket etmelerini engellediğin için göreceli bir istikrar var işte...

OA Ama anormal bir durum var burada. Bu gruplara siyasi partiler açısından baktığımızda, az önce konuştuk bunların bir tanesi hariç hepsi terör listesinde dedik. Dolayısıyla bu adam bir parti temsilcisi ama terör listesinde. Bu normal bir durum değil.

OA Normalleştirmiyoruz zaten. Çatışmalarına sebep olabilecek birçok faktör olmasına rağmen henüz böyle bir durum oluşmadı. Bir kıvılcım çıksa belki ortalık yangın yerine dönecek.

OA İşte o anlamda bakıldığında bir çatışmasızlık olduğu şeklinde tanımlamak daha uygun olabilir. Bu da şu şekilde açıklanabilir. Herkesin Irak'ta istikrara ihtiyacı var. Bir statüko oluşmuş ve kimsenin bunu bozmaya niyeti yok. Bölgedeki bahsettiğiniz çatışmalar daha çok İran-İsrail, ABD-İran gerginliğinin bölgeye yansımaları. Ama Irak'ta bir uzlaşma var. ABD ile İran arasında da bir uzlaşma veya rekabet var. Türkiye de bu rekabet ortamında müdahil oluyor mesela. Evet bölgesel çatışmalardan etkilenmemesi tartışılabilir ama bu istikrarlı bir devlet olarak kabul etmemiz için yeterli değil...

OA İran-İsrail, ABD-İran gerginlikleri diyoruz peki şu şekilde speküle ederek biraz İran'a da değinsek nasıl olur... İran rejimi çökerse bu İran'a bağlı gruplar ne olacak?

OA Bence çok stereotip bir süreç görmeyeceğiz. Lüb-

nan'da farklı bir süreç görebiliriz, Yemen'de farklı bir süreç izleyebiliriz. Fakat orda İsrail'in yine müdahale etme olasılığını yüksek görüyorum. Kaldı ki gruplar kendi içerisinde ayrışacaklar... Silahı bırakmak istemeyenler ve daha uzlaşmacı olanlar arasında ayrışmalar olacak... Hatta alternatif oluşumlar ortaya çıkacak. Mesela Lübnan Şiileri dediğimiz zaman nüfusun yaklaşık yüzde 30'undan bahsediyoruz ve tek temsilcisi Hizbullah olamaz... Dolayısıyla siyasi aktörlerin de çeşitleneceğini ifade edebiliriz.

OA Evet nitelik değiştirecekler, belki silahlı bir örgütten siyasi bir örgüte dönüşme süreci yaşayacaklar. Ancak İran ile bu örgütler arasındaki ilişki daha çok İsrail karşıtlığı üzerine kurulmuş ittifaklar olarak görülmekte... 79 öncesinde İran esasında İsrail ile iyi ilişkilere sahip bir ülkeydi. Dolayısıyla İran ile İsrail arasındaki sorun jeopolitik olmaktan çok ideolojik... 79 sonrasında bir anda İsrail karşıtı bir ülke, şeytan tanımlaması ve onun üzerinden bölgede bir jeopolitik...

OA Evet, onun doğurduğu bir jeopolitik sonuç var...

OA İran bir bölgesel güç ve rejim değişse de jeopolitik mücadele devam edecektir. Ama orda bir değişim ve dönüşüm olacaktır. Dolayısıyla o patronaj ilişkisini veya etki kapasitesini daha farklı araçlar üzerinden kuracaktır İran...

OA Evet ama burada asıl mesele bence bu silahlı grupların nasıl dönüşeceği. Biz devlet dışı silahlı aktörler olmadan merkezî hükümetlerin güçlendiği bir trendin bölgede yükseldiğini iddia ediyoruz ancak bunun nasıl olacağına dair kavramsal araçlarımız ve analitik argümanlarımız yok. Bu duruma SDG ve PKK'yı da dâhil edebiliriz. Bugün Kürtlerin içinde de benzer bir ayrışma söz konusu... Mesela bu Halep operasyonu sonrasında SDG'nin kendi içinde Kandil'den mesaj geldi tartışmaları var ya... Az önce bahsedildi ya bir taraf uzlaşmacı bir taraf değil... Bu yönetilmesi gereken bir süreç ve bu terörsüz Türkiye ile de ilişkili bence...

OA SDG'nin içindeki Arap unsurlar ile bir ayrışma var çünkü Arap unsurlar merkezî hükümet ile hareket etti. Aynı zamanda SDG/YPG merkezî biriminin aldığı karara uymayan gruplar var. Terörsüz Türkiye meselesinde ise SDG meselesinin çözümünün terörsüz Türkiye çözümüne etkileri Halep'te yaşananlar üzerinden okunabilir. Çözümün nasıl olabileceğine dair ciddi işaretleri Halep'te aslında gözlemledik. Çözüm sürecine dirençler olanlarla siyasi çözümlü tercih edenler arasında bir çatlak oluşacak. Bu muhtemelen PKK içinde de bu şekilde oluşacak.

OA Peki bu İsrail ile Suriye arasında Paris'te imzalanan anlaşmaya ne diyorsun? O bir güvenlik anlaşması mıydı?

OA Henüz net olarak imzalandığı ile ilgili yansıyan bir haber olmasa da evet bir güvenlik anlaşmasıydı...

OA İçeriğini biliyor muyuz?

OA Evet, açık kaynaklara yansıyan bazı şeyler var ve muhtemelen de doğru. Orda Camp David anlaşmasına benzer şekilde 8 Aralık'tan sonra İsrail tarafından işgal edilen bölgelerden geri çekilme karşılığında ve Suriye güvenlik güçlerine ait ağır silahlarına bu bölgelere girmemesi koşulu ile karşılıklı çatışmasızlık durumu... Yani 74 anlaşmasında arada bir tampon bölge var ve hâlen orda bir BM gücü görev yapıyor zaten ve 74'ten sonra bu anlaşma Esad ile İsrail arasında çok güzel yürüdü. Teknik olarak savaşta olmalarına karşın fiiliyatta karşılıklı herhangi bir atışma gerçekleşmedi. İşte tekrar bu tesis edilmeye çalışılıyor. Burada Suriye'nin vereceği bazı egemenlik tavizleri var. İsrail'in elde edeceği bazı güvenlik avantajları var. Bu güney Suriye'yi bir tampon bölge şeklinde konumlandırma gibi oluyor. Tabii şu an için bakıldığında bu iş Suriye yönetimi açısından ciddi bir kazanım olabilir. Çünkü çok kırılğan bir dönemde ve en ciddi tehdit olarak İsrail'in müdahalesi görülüyor. Amerika bunu İbrahim Anlaşmaları ile ilişkilendirmeye ve genişletmeye çalıştı ama o çapta bir normalleşme Şara ve Suriye yönetiminin de içerideki konumunu sarsacağından şu anda gündemde değil. Böyle bir güvenlik anlaşması, güvenlik güçlerinden arındırılmış o tampon bölgenin bir ekonomik alan olarak inşa edilmesi, ticaretin başlaması, sanayinin kurulması ama karşılığında da Suveyda meselesine müdahil olunmaması gibi koşulları içeriyor... Tabii ki Suriye'nin istikrarı açısından çok büyük bir kazanım olur, tabii eğer başarılılabilirse...

OA Hâlâ kırılğanlığı devam edecek. Çünkü Dürzilerin İsrail ile ilişkileri nasıl şekillenecek mesela... Onlar zamanla İsrail ile ilişkilerini daha fazla geliştirip Şam yönetiminden kopacak bir kurguya girişebilirler mi? Çünkü böyle bir durum ayrılıkçı gruplara sadece psikolojik destek değil aynı zamanda Şam yönetiminin müdahalesinden izole edilerek bir şekilde kendi kararları konusunda onları özerk tutacak bir konuma taşımak olacak. Dolayısıyla Suriye yönetiminin yeniden yapılanma sürecinde İsrail'in risk faktörü dışarıda biriktiği için iyi bir avantaj sağlayacak fakat orda diğer meseleler dondurulmuş olacak...

OA Ancak şu var ki Dürziler her zaman Suveyda'da ayrıcalıklı bir konuma sahipti, Esed döneminde de baba Esed döneminde de bu böyleydi... Mesela Kürtlere göre avantajları vilayetin tamamında Dürzilerin yaşıyor oluşu yani Süveyda vilayeti Dürzi vilayetidir... Dolayısıyla tarihsel olarak da o bölge esasında Esed'in yerelden yönettiği doğrudan baskı kurmadığı bir bölgedir, yani o bölgenin zaten belli ayrıcalıkları var...

OA Bu konu büyük ihtimalle çok uzayacak, isterseniz biraz Körfez ve bu Somaliland meselesini birleştirelim. Çünkü bir yandan BAE ile Sudi Arabistan arasında bir jeopolitik rekabet oluştu. Diğer taraftan Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan arasında bir güvenlik anlaşması konuşuluyor... Dolayısıyla bu Somaliland konusu hem Somali üzerinden okunabilir hem de Kızıldeniz ve Yemen üzerinden okunabilir...

OA Öncelikle bunun bir kolonyal arka planı var. Bugün Somaliland dediğimiz bölge İngilizlerin, Mogadişu yani bugünkü Somali'nin başkentinin olduğu bölge İtalyanların sömürgesi altındaydı. Dolayısıyla

Somaliland'ın tek taraflı olarak ayrılma talep etmesinin kolonyal bir kökeni var. Somaliland'ın öneminin ne olduğunu söyleyecek olursak bu doğrudan Aden Körfezi'nin kontrolünü sağlayabildiğiniz bir yer yani Kızıldeniz'in girişini ve çıkışını kontrol edebileceğiniz bir bölge. Dünya hidrokarbon ticaretinin yüzde 40'ı, dünya ticaretinin yüzde 10'u, Asya-Avrupa ticaretinin de yüzde 40'ı bu Kızıldeniz koridorundan geçtiğinden dolayı bu bölgenin kontrolü stratejik önem taşıyor. İsrail açısından stratejik olan taraf ise 7 Ekim sonrasında Husilerin İsrail ve batı menşeli gemilere saldırı yapması. Yemen'in karşısında olan bu yerde İsrail radar üssü kurmayı planlıyor ve bölgenin güvenliğinin sağlanması konusunda stratejik olarak önemli görüyor Somaliland'ı. Tabii Somaliland'ın da tanınma isteği varken İsrail, Somaliland'ı tanıyan ilk ülke olarak dikkat çekti. Bu Somali'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğine doğrudan etki eden bir durum. Tartışmanın başında ifade edilen istikrarsızlaştırıcı aktörlerden biri bu anlamda İsrail oluyor. Bir diğeri de BAE... Mesela mevcut durumda Kızıldeniz havzasında Sudan ve Etiyopya'nın denize çıkış stratejileri bağlamında her iki ülkede de BAE, Suudi Arabistan ile ayrışıyor. Yani bugün Yemen'de çatışma olarak gördüğümüz Suud-BAE ayrışması Kızıldeniz'in öteki yakasında da devam ediyor...

OA Aslında burada aktörlerin pozisyonlarını ve stratejik hedef ve amaçlarını anlamak çok önemli gibi duruyor. Somali-Somaliland meselesi bir anda İsrail-Yemen-BAE meselesi ile ilişkili hâle geliyor. İsrail istikrarsızlaştırıcı bir aktör ama bu hamleleri ile Ortadoğu'daki bölgesel jeopolitiği de etkiliyor. Mesela Suud'un Türkiye'ye hatta İran'a yakınlaşmasına sebep oluyor... Bu nedenle aktörlerin stratejik önceliklerini belirlemek çok önemli. Ancak bu öncelikleri belirleyecek zamanımız bu sayının yuvarlak masası için kalmadı. Her şeyi de bu masada belirleyemeyiz zaten. ORSAM'ın diğer yayınlarına da alan açmamız gerekir değil mi? O zaman iki ay sonra bir sonraki yuvarlak masada görüşmek üzere diyelim... **OA**

SURİYE DEVRİMİNİN BİRİNCİ YILI: DIŞ POLİTİKA, GÜVENLİK VE EKONOMİDE YENİ DÖNEM

Bu dosya, devrim sonrasında Suriye’de şekillenen yeni siyasal, güvenlik ve ekonomik dengeleri kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Çalışmada geçiş döneminin siyasal yapılanması, güvenlik tehditleri, bölgesel ve küresel aktörlerin Suriye politikaları ile Türkiye-Suriye ilişkilerindeki dönüşüm analiz edilmekte; ilk yılın ekonomik bilançosu çok boyutlu bir perspektifle değerlendirilmektedir.

ORSAM
Orta Doğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

DOSYA 10
ARALIK 2025

SURİYE DEVRİMİNİN BİRİNCİ YILI:
DIŞ POLİTİKA, GÜVENLİK
VE EKONOMİDE YENİ DÖNEM

Irak'ta Dönüşümün Sınırları: Süreklilikler, Kırılmalar ve Türkiye ile İlişkiler

FEYZULLAH TUNA AYGÜN

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

2003 sonrası Irak, aradan geçen yirmi yılı aşkın süreye rağmen hâlâ “geçiş dönemi” kavramıyla açıklanabilir. Süreç içinde siyasal aktörler, anayasal düzenlemeler, seçim sistemleri ve güvenlik mimarisi değişmiştir. Ancak devlet kapasitesi, toplumsal bütünlük ve yönetim sorunları büyük ölçüde varlığını korumuştur. Bu durum, Irak siyasetinde değişim söylemi ile yapısal süreklilik arasındaki temel gerilimi açıkça göstermektedir. Bir yandan reform, istikrar ve kalkınma vurgusu güçlenirken diğer yandan mezhep temelli siyasal denge, kurumsal zayıflık ve dış etkilere açıklık gibi unsurlar sistemin belirleyici bileşenleri olmaya devam etmektedir.

Irak'ta bir yandan reform, istikrar ve kalkınma vurgusu güçlenirken diğer yandan mezhep temelli siyasal denge, kurumsal zayıflık ve dış etkilere açıklık gibi unsurlar sistemin belirleyici bileşenleri olmaya devam etmektedir.

Bu ikili yapı, Irak iç siyasetinin ötesinde komşu ülkelerle kurduğu ilişkileri de doğrudan etkilemektedir. Özellikle Türkiye-Irak ilişkileri, Irak'taki değişen dinamikler kadar değişmeyen yapısal sorunların da şekillendirdiği çok katmanlı bir çerçevede ilerlemektedir. Güvenlik, egemenlik ve sınır kontrolü gibi başlıklarda süreklilik gösteren alanlar, ilişkilerin stratejik gündemini belirlemeye devam etmektedir. Ekonomik karşılıklı bağımlılığın artması ve Kalkınma Yolu Projesi gibi bölgesel ulaşım ve ticaret projeleri ile diplomatik temasların yoğunlaşması ise ilişkilerin salt kriz odaklı bir zeminde ele alınmasını giderek daha işlevsiz kılmaktadır.

Irak'ın Değişmeyen Trendleri

Irak'ta 2003 sonrası dönemde yaşanan siyasal dönüşümlere rağmen devlet kapasitesine ilişkin yapısal sorunlar büyük ölçüde varlığını sürdürmektedir. Merkezî otorite, anayasal olarak geniş yetkilere sahip görünse de fiiliyatta bu yetkilerin ülke geneline eşit ve tutarlı biçimde yansıtılabildiğini söylemek güçtür. Güvenlikten kamu hizmetlerine kadar birçok alanda devletin düzenleyici ve icracı rolü, resmî kurumlar kadar gayriresmî ağlar, yerel aktörler ve siyasal ara bulucular üzerinden işlemektedir. Bu durum, bürokrasinin kurumsal kapasitesini aşındırmakta ve vatandaş-devlet ilişkisinin haklar temelinden çok aracılık ve kişisel temaslar üzerinden kurulmasına yol açmaktadır.

Bu kurumsal durum, Irak siyasetinde hizmet üretiminin siyasal meşruiyetin temel ölçütlerinden biri hâline gelmesini de beraberinde getirmiştir. Milletvekilleri ve yerel siyasal aktörler, yasama ve denetim faaliyetlerinden ziyade kamu kaynaklarına erişim sağlayan araçlar olarak konumlanmaktadır. Patrimonyal ilişkilerin sürekliliği, siyasal rekabeti programlar ve ideolojiler yerine kaynak dağıtım ve sadakat ilişkileri üzerinden şekillendirmektedir. Bu da uzun vadeli politika üretimini yapısal olarak sınırlandırmaktadır.

Irak siyasetinin değişmeyen bir diğer temel unsuru ise kimlik temelli temsil sistemidir. Mezhepsel ve etnik denge, seçim dönemlerinin dışında hükümet kurma süreçlerinden üst düzey bürokratik atamalara kadar geniş bir alanda belirleyici olmaya devam etmektedir. Seçim sistemlerinde yapılan değişiklikler, teknik düzeyde rekabeti artırsa da seçmen davranışında ve siyasal aidiyetlerde köklü bir dönüşüm oluşturmamaktadır. Ulusal ölçekli siyasal projeler, çoğu zaman alt-kimlik temelli beklentilerin gölgesinde kalmakta ve Irak'ta bütüncül bir siyasal alanın oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Irak'ın siyasal yapısı, dış etkilere ve dışarıdaki gelişmelerden etkilenmeye açık bir özelliği taşımayı sürdürmektedir. Bölgesel ve küresel aktörlerin Irak iç siyasetindeki nüfuzu, dönemsel gelişmelere göre farklılaşsa da yapısal bir olgu olmaktan çıkmamıştır. Bu durum, egemenlik tartışmalarını kronik hâle getirmektedir.

Türkiye-Irak ilişkileri, Irak'taki değişen dinamikler kadar değişmeyen yapısal sorunların da şekillendirdiği çok katmanlı bir çerçevede ilerlemektedir. Güvenlik, egemenlik ve sınır kontrolü gibi başlıklarda süreklilik gösteren alanlar, ilişkilerin stratejik gündemini belirlemeye devam etmektedir.

Irak devletinin dış politika alanında tutarlı ve özerk bir çizgi üretmesini de güçleştirmektedir. Böylece Irak siyasetinde değişim iddiaları, çoğu zaman bu derin yapısal sürekliliklerin sınırları içinde şekillenmektedir.

Irak'ın Dönüşen Trendleri

Irak'ta yapısal sürekliliklerin baskınlığına rağmen son yıllarda siyasal söylem ve politika önceliklerinde belirli dönüşüm emareleri gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm, köklü bir paradigma değişiminden ziyade mevcut sınırlar içinde gelişen ve çoğu zaman kırılğan olan yeni eğilimler şeklinde

ortaya çıkmaktadır. En belirgin değişim alanlarından biri, güvenlik algısında yaşanan görece dönüşümdür. Terör örgütü DEAŞ tehdidinin askerî olarak geriletilmesinin ardından güvenlik silahlı aktörlerle sınırlı bir mesele olmaktan çıkmıştır. Ekonomik istikrar, kamu hizmetlerinin sürekliliği ve toplumsal huzur gibi başlıklarla daha fazla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte bu genişleme, güvenlik kurumlarının yeniden yapılandırılması yerine söylemsel düzeyde kalmakta ve güvenlik mimarisindeki parçalı yapı büyük ölçüde varlığını sürdürmektedir.

Değişim sinyallerinin öne çıktığı bir diğer alan, ekonomi ve kalkınma söyleminin siyasal gündemde daha görünür hâle gelmesidir. Altyapı yatırımları, ulaşım ağları ve ticaret koridorları, merkezi hükümetin ve yerel aktörlerin söylemlerinde giderek daha fazla yer tutmaktadır. Bu durum, uzun süre güvenlik krizleri etrafında şekillenen Irak siyasetinde görece normalleşme arayışının bir yansıması olarak okunabilir. Ancak kalkınma vurgusunun kurumsal kapasite ve sürdürülebilir finansmanla desteklenmediği ölçüde, beklenti üretme işlevinin ötesine geçmekte zorlandığı da görülmektedir. Ekonomik söylem ile sahadaki uygulama arasındaki mesafe, Irak'ta değişimin sınırlarını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Dış politika alanında ise daha dengeli ve çok yönlü bir dil arayışı dikkat çekmektedir. Irak yönetimi, tek bir aktöre veya eksene bağımlı bir dış politika görüntüsünden uzaklaşma çabası

sergilemiş ve komşu ülkelerle ilişkilerde kriz yönetimi yerine kontrollü normalleşmeyi önceleyen bir yaklaşımı öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte bu yönelimin iç siyasal bölünmüşlük ve karar alma süreçlerindeki çok başlılık nedeniyle tutarlı bir stratejiye dönüşmekte zorlandığı söylenebilir. Dolayısıyla Irak'ta gözlemlenen değişim, mevcut yapısal sınırları aşan bir dönüşüm yerine bu sınırlar içinde manevra alanı oluşturma çabası olarak şekillenmektedir.

Türkiye-İrak İlişkileri

Türkiye-İrak ilişkileri uzun süre boyunca güvenlik merkezli, sorun başlıklarına göre ayrıştırılmış ve büyük ölçüde kriz yönetimine dayalı bir çerçevede ele alınmıştır. Bu dönemde ilişkiler; terörle mücadele, sınır güvenliği ve egemenlik tartışmaları gibi başlıklar etrafında "kompartmantalize" edilmiştir. İlerleme kaydedilen alanlar ile tıkanan dosyalar arasında kalıcı bir etkileşim kurulmamıştır. Ancak son yıllarda bu yapının giderek aşındığı ve

Irak'ın siyasal yapısı, dış etkilere ve dışarıdaki gelişmelerden etkilenmeye açık bir özelliği taşımayı sürdürmektedir. Bölgesel ve küresel aktörlerin Irak iç siyasetindeki nüfuzu, dönemsel gelişmelere göre farklılaşsa da yapısal bir olgu olmaktan çıkmamıştır.

ikili ilişkilerin daha bütüncül bir perspektifle yeniden tanımlanmaya başlandığı görülmektedir. Bu dönüşüm, Irak'taki yapısal sorunların ortadan kalkmasından ziyade tarafların bu so-

runlarla birlikte işleyebilecek yeni bir ilişki zemini oluşturma arayışından kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda Kalkınma Yolu Projesi, Türkiye-İrak ilişkilerinde yalnızca ekonomik bir girişimin ötesinde ilişkilerin genel mimarisini dönüştüren stratejik bir kaldıraç işlevi görmüştür. Proje, iki ülke arasındaki ilişkiyi tekil güvenlik başlıklarının ötesine taşıyarak ulaştırma, ticaret, yatırım ve bölgesel entegrasyon gibi alanları aynı çerçevede içinde ele alma imkânı sunmaktadır. Böylece güvenlik sorunları, ilişkilerin tamamını belirleyen unsurlar olmaktan çıkmakta ve daha geniş bir iş birliği perspektifinin içinde yönetilebilir risk alanları hâline gelmektedir.

Söz konusu yapısal genişleme, geçmişte "sorunlu" olarak tanımlanan bazı alanlarda görece ilerleme sağlanmasını da mümkün kılmıştır. Türkiye açısından Irak, güvenlik risklerinin kaynağı olan bir komşu olmaktan çok bölgesel ticaret ağlarının merkezinde yer alan stratejik

bir ortak olarak yeniden konumlanmaktadır. Benzer şekilde Irak da Türkiye'yi yalnızca güvenlik talepleriyle öne çıkan bir aktör yerine ekonomik istikrar ve bölgesel bağlantısallık açısından kritik bir paydaş olarak değerlendirmeye başlamıştır.

Bu çerçevede Türkiye-İrak ilişkilerinde gözlemlenen dönüşüm, sorunların ortadan kalktığı bir normalleşmeden ziyade sorunların ilişkilerin genel yönünü belirlemediği, bütüncül ve çok boyutlu bir ilişki yapısına geçiş olarak okunmalıdır. Bu geçiş, ilişkilerin kırılma noktasını tamamen ortadan kaldırmaya da sürdürülebilirliğini artıran temel bir faktör hâline gelmiştir.

Sonuç

İrak'ta 2003 sonrası dönemde şekillenen siyasal ve kurumsal yapı, değişim beklentileri ile yapısal süreklilikler arasındaki gerilimi kalıcı hâle getirmiştir. Devlet kapasitesindeki sınırlılık, kimlik temelli temsil mantığının siyasetin ana eksenine olmaya devam etmesi ve dış etkilere açık karar

Dış politika alanında daha dengeli ve çok yönlü bir dil arayışı dikkat çekmektedir. Irak yönetimi, tek bir aktöre veya eksene bağımlı bir dış politika görüntüsünden uzaklaşma çabası sergilemiş ve komşu ülkelerle ilişkilerde kriz yönetimi yerine kontrollü normalleşmeyi önceleyen bir yaklaşımı öne çıkarmaktadır.

alma süreçleri, Irak siyasetinin temel dinamikleri olarak varlığını sürdürmektedir. Buna karşın son yıllarda güvenlik algısının dar askerî tehdit tanımının ötesine geçmesi, kalkınma ve ekonomik istikrar söyleminin siyasal gündemde daha görünür hâle gelmesi ve bölgesel ilişkilerde denge arayışının öne çıkması, Irak'ta sınırlı fakat dikkate değer dönüşüm alanları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Irak'taki değişimin köklü bir yeniden yapılanmadan ziyade mevcut yapısal sınırlar içinde ilerleyen kırılma bir uyum süreci olduğunu göstermektedir.

Türkiye-İrak ilişkilerinde gözlemlenen dönüşüm de bu bağlamdan bağımsız değildir. Uzun süre güvenlik merkezli ve sorun başlıklarına göre ayrıştırılmış bir ilişki yapısı hâkimken son dönemde daha bütüncül bir yaklaşımın giderek güç kazandığı görülmektedir. Kalkınma Yolu Projesi, bu dönüşümün ekonomik iş birliğinin ötesinde stratejik ve siyasal boyutlarını bir araya getiren kritik bir girişim olarak öne çıkmaktadır. Proje sayesinde güvenlik ve ekonomik iş birliği alanları arasındaki hiyerarşi yeniden tanımlanmakta ve daha önce ilerleme kaydedilmesi güç olan başlıklar, daha geniş bir karşılıklı bağımlılık çerçevesi içinde ele alınabilmektedir.

Bu yönüyle Türkiye-İrak ilişkilerinde yaşanan değişim, sorunların ortadan kalktığı bir normalleşmeye değil; sorunların ilişkilerin genel yönünü belirlemediği, yönetilebilir riskler hâline geldiği yeni bir ilişki mimarisine işaret etmektedir. Ancak bu mimarinin kalıcılığı, Irak'taki yapısal sürekliliklerin nasıl evrileceğiyle birlikte tarafların kompartmantalize edilmiş yaklaşımlara geri dönmeden bütüncül perspektifi sürdürebilme kapasitesine bağlı olacaktır. Bu da Türkiye-İrak ilişkilerinin önümüzdeki dönemde fırsatlar ve kırılma noktaları barındıran dinamik bir zemine ilerlemeye devam edeceğini göstermektedir. ■

Irak Sünnilerinin Siyasette Sabit ve Değişen Eğilimleri

ÖMER FADEL SALEH MAHMOOD

El-Haq İnsan Hakları Vakfı Genel Başkanı

Irak'taki Sünni toplumsal-siyasal yapı, 2003 yılından sonra başta devlet kurumlarının çöküşü ve siyasal sistemin yapısında yaşanan dramatik dönüşümler olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle ciddi bir gerileme süreci yaşamıştır. Bu dönemde Sünniler, bütünüyle hazırlıklı olmadıkları yeni bir siyasal tabloyla karşı karşıya kalmıştır. İslami çevreler ile toplumsal aktörler dâhil olmak üzere farklı kesimlerin çağrısıyla ilk seçimlerin geniş çaplı biçimde boykot edilmesi ve anayasal süreç içerisinde etkili bir temsilin sağlanamaması, belirgin bir siyasal boşluğun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Söz konusu boşluk ise ilerleyen süreçte Sünni toplum üzerinde derin ve kalıcı etkiler doğurmuştur.

2017 sonrasında Sünni vilayetlerin DEAŞ'tan kurtarılması süreci, Irak'taki Sünni Arapların siyasal konumunun yeniden tanımlanması ve kurumsal çerçevede yeniden biçimlendirilmesi açısından merkezî ve kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur.

2017 sonrasında Sünni vilayetlerin DEAŞ'tan kurtarılması süreci, Irak'taki Sünni Arapların siyasal konumunun yeniden tanımlanması ve kurumsal çerçevede yeniden biçimlendirilmesi açısından merkezî ve kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur. Şehirlerin ve toprakların yeniden kontrol altına alınmasıyla birlikte güvenlik, idari ve siyasal istikrarın kademeli olarak tesis edildiği ve sivil yaşama dönüşümünün açıldığı yeni bir aşamaya girilmiştir. Bu dönüşümler çerçevesinde Sünni toplumlar içerisindeki siyasal önceliklerin niteliği de önemli ölçüde değişime uğramıştır. Siyasal söylem artık kimlik temelli tartışmalar veya ideolojik çatışmalarla sınırlı kalmamış; hizmetlerin sağlanması, tazminat mekanizmaları, mülkiyetin iadesi,

zarar gören ailelerin desteklenmesi ve kalıcı toplumsal istikrarın tesis edilmesi gibi somut ve pragmatik önceliklere yönelmiştir. Aynı zamanda vilayetlerde genç ve yerel liderliklerin ortaya çıkması, güç merkezlerinin yeniden dağılımına katkı sağlamıştır. Bu dönem, Sünnilerin siyasal alana "ölçülü ve temkinli bir dönüş" sürecine girdiğini; söz konusu dönüştürün ise yeni gerçekliğin daha iyi kavranmasına ve kurtuluş sonrası dönemin sunduğu görece açılımdan faydalanma arayışına dayandığını ortaya koymuştur.

Bu yazıda Sünni kamuoyunun kimlik, hizmetler, yeniden imar ve istikrarın yeniden tesisine ilişkin öncelik ve ihtiyaçlar başta olmak üzere bir dizi temel değişken ele alınmaktadır. Bu çerçevede farklı dönemler boyunca Sünni Arapların siyasal ağırlığının belirlenmesi, genel siyasal sahneye hâkim olan yeni yerel liderliklerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra Sünni siyasal alanında hâlen tekrar eden ve süreklilik arz eden temel sorunlara da değinilmektedir. Bu sorunların başında, parti yapısının diğer toplumsal bileşenlerle kıyaslandığında görece zayıf kalması ve siyasal büyüklüğün Bağdat'taki müzakere kapasitesi ve hak taleplerini elde etme becerisi üzerindeki belirleyici rolü gelmektedir. Ayrıca bazı

Öte yandan kadınların ve gençlerin siyasal ve toplumsal alandaki rolünün belirgin biçimde güçlenmesi de dikkat çekici bir gelişme olarak öne çıkmaktadır.

Sünni aktörlerin tutumlarını şekillendirmede etkili olan azınlık konumuna ilişkin faktörler de analiz edilmektedir.

Sünni Siyasetinin Dönüşümü

Sünni siyasal gerçeklik, mevcut tabloyu şekillendiren bir dizi derin dönüşüme sahne olmuştur. İşgal sonrasında yaşanan devlet kurumlarının tasfiye edilmesi, ordunun dağıtılması ve yönetim yapısının köklü biçimde değiştirilmesi gibi değişimler, Sünni Araplar açısından ağır bir kırılma oluşturmuştur. Sünnilerin karar alma mekanizmalarının dışında kalmaları, geniş çaplı bir dışlanmışlık algısı ve geleceğe yönelik belirsizlik

duygusunun oluşmasına yol açmıştır.

2005 yılında gerçekleştirilen seçimlerin boykot edilmesi, söz konusu gerilemeyi daha da derinleştirmiş ve siyasal sürece yönelik güvensizliğin yanı sıra devletin biçiminde yaşanan ani dönüşümlere ilişkin ciddi tereddütlerin varlığına işaret etmiştir. Bu erken dönem dışlanmışlık, anayasanın şekillendirilmesine katılım fırsatının kaçırılmasına ve uzun vadede Sünni Arapların lehine işleyebilecek bir geçiş sürecinin metne dâhil edilememesine yol açmıştır.

Siyasal alana dönüş girişimleri çerçevesinde aşiret temelli ya da sembolik meşruiyete dayanan çok sayıda geleneksel güç odağı ve liderlik öne çıkmış olsa da bu aktörler hızlı değişen siyasal koşulları kavrayıp yönetebilecek, süreklilik arz eden ve kapsayıcı bir ortak siyasal proje inşa etmeyi başaramamıştır. Bu durum, Sünni siyasal alan içerisindeki iç bölünmelerle eş zamanlı olarak derinleşmiştir.

2021 seçimlerinde Sünni Araplar yaklaşık 67 milletvekiliği elde etmişken bu sayı 2024 seçimlerinde yaklaşık 77 sandalyeye yükselmiştir. Ayrıca Sünni temsilin yalnızca Sünni listelerle sınırlı olmadığına da dikkat çekilmelidir. Nitekim Bas-

Sünni siyasal alanında hâlen tekrar eden ve süreklilik arz eden temel sorunların başında, parti yapısının diğer toplumsal bileşenlerle kıyaslandığında görece zayıf kalması ve siyasal büyüklüğün Bağdat'taki müzakere kapasitesi ve hak taleplerini elde etme becerisi üzerindeki belirleyici rolü gelmektedir.

ra'da Tasmin listesi üzerinden bir Sünni milletvekili, Babil'de Sadikun Hareketi listesi üzerinden bir başka Sünni milletvekili seçilmiştir. Buna ek olarak İmar ve Kalkınma Koalisyonu bünyesinde Selahaddin'den 2, Ninova'dan 4 olmak üzere toplam altı Sünni milletvekili parlamentoya girmiştir. Bu tablo ışığında Sünni Araplara ait sandalye sayısının 80'in üzerine çıkmasının muhtemel olduğu değerlendirilmektedir.

Son dönemde ise Irak siyasal sahnesinde, dağınkılığın ardından Sünni güçleri tek bir çatı altında yeniden bir araya getirme amacıyla Sünni Ulusal Siyasi Konseyi adıyla yeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Söz konusu konsey, son seçimlerin ortaya çıkardığı güç dengelerini yansıtacak biçimde şekillenmiştir. Bu çerçevede, parlamentoda 33 sandalyelik temsile sahip olan Takaddum bloku konseye katılmış; bunu 15 milletvekiliyle Azim ile 9 milletvekiliyle yeniden siyasal sahneye dönen Siyade takip etmiştir. Ayrıca 8 sandalyeyle Hasim, 3 sandalyeyle Ulusal Kitleler Koalisyonu ve 2 sandalyeyle Tevafuk gibi yükselen aktörler de bu çatıya dâhil olmuştur. Bu gelişme, Sünni siyasal alanında kurumsallaşma ve kolektif hareket kapasitesini artırmaya yönelik yeni bir arayışın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu yapılanmayla birlikte Sünni siyasal aktörlerin geleneksel bölünmüşlük aşamasını

aşmaya yönelik bir arayış içine girdikleri ve farklı blokların çıkarlarını uzlaştırabilecek daha geniş bir çerçeve oluşturma çabasında oldukları görülmektedir. Bu yönelimin temel amacı; Sünni bileşenin Irak siyasal sistemi içerisinde müzakere kapasitesini güçlendirmek ve kolektif etki alanını genişletmektir.

Söz konusu blokların toplumsal ve siyasal arka planları farklılık gösterse de tek bir çatı altında bir araya gelmeleri; uzun süren parçalanmışlık ve baskı döneminin ardından siyasal varlığın yeniden tesis edilmesine ve tutumların daha koordineli biçimde şekillendirilmesine duyulan ortak ihtiyacı yansıtmaktadır.

Sünni Liderliğin Değişim Trendi

2017 sonrasında Sünni siyasal alanda düşünme biçimleri ve önceliklerin sıralanışı açısından belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreç,

yeni liderliklerin yükselişiyle de eş zamanlı ilerlemiştir. Sünni vilayetlerde hâkim olan genel toplumsal eğilim, kimlik merkezli söylemlerden hizmet, kalkınma ve yeniden inşa odaklı söylemlere doğru kaymıştır. Yerel halkın ve seçmenin temel soruları, altyapının nasıl yeniden tesis edileceği, siyasal temsiliyetin nasıl güçlendirileceği ve istihdam ile temel kamu hizmetlerinin kimler tarafından sağlanacağı etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Bu bağlamda Sünni vilayetler içerisinde farklılaşan bir siyasal söylemin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Geleneksel siyasetçiler yerine sahadaki performanslarıyla öne çıkan valiler gibi yerel yerel yöneticiler daha etkili aktörler hâline gelmiştir. Nitekim Anbar örneğinde, hizmet temelli performansın bazı siyasi figürlerin yükselişinde, bazılarının ise gerilemesinde doğrudan belirleyici olduğu görülmüştür. Bu durum, seçmen davranışının giderek siya-

setçilerin vilayet içindeki somut icratlarına odaklandığını açık biçimde ortaya koymuştur. Buna ek olarak uzun yıllar boyunca siyasal sahneye hâkim olan bazı geleneksel liderliklerin etkisinin azaldığı, buna karşılık özellikle Ninova ve Selahaddin vilayetlerinde gerçek bir rekabet ortamı içerisinde parlamentoya girmeyi başaran genç liderliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda vatandaşın kendi oyunun seçim çevresi içinde somut bir değişim yaratabileceğine dair algısının güçlenmesiyle birlikte seçim sürecine duyulan güven de görece artış göstermiştir.

Öte yandan kadınların ve gençlerin siyasal ve toplumsal alandaki rolünün belirgin biçimde güçlenmesi de dikkat çekici bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Kadınlar, yerel meclislerde ve sivil toplum kuruluşlarında daha etkin bir şekilde yer almış; bu durum söz konusu vilayetlerdeki siyasal söylemin niteliğine de yansı-

mıştır. Güvenlik ve istikrarın görece iyileşmesiyle birlikte protestocu ve gerilim yüklü söylemlerini, nüfusun gündelik ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlayan daha pragmatik ve hizmet odaklı bir dile bırakmıştır. Tüm bu eğilimler bir arada değerlendirildiğinde 2017 sonrasında Sünnilerin siyasete dönüşünün geçmişin bir tekrarı olmanın aksine, yöntemleri ve öncelikleri bakımından köklü biçimde farklılaşan yeni bir siyasal doğuşa işaret ettiği söylenebilir.

Tüm bu dönüşümlere rağmen yıllar boyunca değişmeden kalan ve Sünni aktörlerin bu geri dönüşü kalıcı ve istikrarlı bir siyasal projeye dönüştürme kapasitesini sınırlayan bir dizi unsur varlığını sürdürmektedir. Bu unsurlar, adeta bir "siyasal donukluk" hâli yaratarak Sünni siyasal alanın kurumsallaşmasını engellemektedir. Bunların başında iç bölünmüşlük gelmektedir. Nitekim Takadum, Azim, Siyade, Hasim ve benzeri oluşumlar arasındaki rekabetten de anlaşılacağı üzere Sünni güçler hâlen uzun vadeli ve sürdürülebilir bir blok oluşturmakta zorlanmaktadır. Bu parçalanmışlık, Bağdat'taki müzakere pozisyonunu zayıflatmakta ve siyasal karar alma süreçlerinde dağınıklığa yol açmaktadır. Buna ek olarak güçlü ve kurumsallaşmış bir parti yapısının yokluğu da dikkat çekmektedir. Sünni siyasal oluşumlar, çoğu zaman seçim dönemleriyle birlikte yükselen ve seçim sonrasında etkisini yitiren geçici ittifaklar niteliği taşımaktadır. Sünniler, Şii ve Kürt siyasal aktörlerde görülen göre-

Trump'ın ateşkesi kişiselleştirmesi ve taraflardan herhangi birisinin ateşkesi bozması veya şartları yerine getirmemesi hâlinde karşılarında bizzat kendisini bulacaklarını söylemesi hasebiyle ateşkesi kabul etmemek veya ateşkesi bozmak gibi bir hamle, Netanyahu için bile çok riskli hâle gelmiştir.

ce sağlam örgütsel yapılara kıyasla kalıcı ve yerleşik bir kurumsal altyapı oluşturamamaktadır. Bu durum, Sünni siyasal temsilin sürekliliğini ve etkinliğini sınırlayan temel yapısal sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Çatışma mirası Sünni toplum üzerindeki etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Kayıplar, tazminat mekanizmaları, yerinden edilmiş nüfus ve güvenlik gibi dosyalar, toplumsal ve siyasal istikrarı sınırlayan temel unsurlar olma niteliğini korumaktadır. Ayrıca Sünni vilayetlere ilişkin

önceliklerin ne olması gerektiği konusunda ortak ve bütüncül bir vizyonun yokluğu da dikkat çekmektedir. Yeniden imar mı, siyasal temsiliyet mi, yoksa güvenlik dosyaları mı öncelikli olmalıdır sorusuna net bir yanıt üretilememesi, izlenen politikaların parçalı ve birbirinden kopuk olmasına yol açmaktadır.

Bugünkü Sünni siyasal tablo, yeni dönüşümler ile geçmişten devralınan sabit unsurlar arasındaki karmaşık etkileşimin bir ürünüdür. Genç liderlikler hizmet ve kalkınma odaklı bir söylemi benimsemeye çalışırken bazı geleneksel aktörlerin eski siyasal ittifak mantıklarıyla hareket etmeyi sürdürmesi, “devlet mantığı” ile “liderlik/zemin siyaseti mantığı” arasında bir gerilim doğurmaktadır. Bu nedenle Sünni dönüşüm süreci doğrusal bir seyir izlememekte; bir alanda ilerleme kaydedilirken başka bir alanda duraksamalar yaşanmaktadır. Mevcut aşamanın karakteri de tam olarak burada belirginleşmektedir: Sürekli yeniden şekillenen bir siyasal hareketlilik hâli.

Çatışma mirası Sünni toplum üzerindeki etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Kayıplar, tazminat mekanizmaları, yerinden edilmiş nüfus ve güvenlik gibi dosyalar, toplumsal ve siyasal istikrarı sınırlayan temel unsurlar olma niteliğini korumaktadır. Ayrıca Sünni vilayetlere ilişkin önceliklerin ne olması gerektiği konusunda ortak ve bütüncül bir vizyonun yokluğu da dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak 2017 sonrasında 2025'e uzanan süreçte Sünnilerin siyasete dönüşü ne tam anlamıyla tamamlanmış ne de nihai bir nitelik kazanmıştır. Aksine bu dönüş, yeni eğilimler ile eski yapısal aksaklıkların bir arada var olduğu, kademeli ve kırılğan bir süreç olarak ilerlemektedir. Son yıllardaki gelişmeler, Sünni kamuoyunun hizmet ve kalkınma temelli yeni öncelikleri dayatabilecek bir kapasiteye sahip olduğunu ve uygun rekabetçi koşullar sağlandığında genç liderliklerin siyasal alanda etkili olabildiğini göstermiştir. Bununla birlikte Sünni siyasal rolün geleceği, siyasal aktörlerin iç yapılarında reform gerçekleştirme, bölünmüşlüğü aşma ve uzun süredir savaş ve ihmalden mustarip olan vilayetlerin ihtiyaçlarına yanıt verebilecek gerçekçi politikalar üretme kapasitelerine bağlı olmaya devam etmektedir. Mevcut dönüşüm dinamikleri, Sünni katılımın devlet yapısı içinde yeniden tanımlanması açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Ancak bu fırsatın değerlendirilebilmesi, son yirmi yılı aşkın süredir bu rolü sınırlayan eski kalıpların terk edilmesine bağlıdır. **TRT**

2025 YILINDA ORTADOĞU VE 2026 YILI RİSK ANALİZİ

Bu dosya; Levant, Körfez, Irak ile Kuzey ve Doğu Afrika bölgelerinde 2025 boyunca  ne çıkan gelişmeleri özetlemekte ve 2026'ya ilişkin başlıca risk alanlarını değerlendirmektedir. Suriye ve İsrail-Filistin hattındaki muhtemel senaryolar, Körfez'deki kırılganlık alanları, Irak'ta İKBY merkezli siyasal süreçler ile Afrika'da yeni kriz/durum alanları; bütüncül bir çerçevede ve karşılaştırmalı biçimde ele alınmaktadır.

Irak'ın Güney Vilayetlerinde Milletvekili Rolünün Değişimi

LİNA İMAD EL-MUSEVİ

Bağdat Üniversitesi Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi Araştırmacısı

Parlamentonun performansı, faaliyet yoğunluğu ve milletvekillerinin hem parlamento içi hem de parlamento dışı davranışları üzerinden ölçülebilen kalıcı bir siyasal olguya dönüşmüştür.

Irak'ta birbirini izleyen parlamento dönemleri boyunca, 2005 sonrasında milletvekilliği kurumunun işlevinde belirgin yapısal dönüşümler meydana gelmiştir. Özellikle Basra, Dikar ve Meysan vilayetlerini kapsayan güney vilayetlerde fiili parlamenter pratiğin Irak Anayasası'nın 61. maddesinde tanımlanan yasama ve yürütmeyi denetleme görevlerinden belirgin biçimde uzaklaştığı gözlemlenmektedir. Milletvekilliğinin anayasal rolü ile sahada ortaya çıkan pratikler arasındaki bu açılma artık geçici toplumsal algılar ya da dönemsel medya eleştirileriyle sınırlı değildir. Parlamentonun per-

formansı, faaliyet yoğunluğu ve milletvekillerinin hem parlamento içi hem de parlamento dışı davranışları üzerinden ölçülebilen kalıcı bir siyasal olguya dönüşmüştür.

Normal koşullarda dört yıllık bir parlamento döneminde yılda ortalama 120-140 yasama oturumunun gerçekleştirilmesi beklenirken son dönemlere ait veriler bu hedefin önemli ölçüde altında kaldığını göstermektedir. Irak Parlamentosunun resmi kaynaklarına göre bazı dönemlerde öngörülen oturumların yalnızca yüzde 55-65'i fiilen yapılabilmektedir. Özellikle her yasama döneminin üçüncü ve dördüncü yıllarında oturum oranlarının belirgin

biçimde düşmesi, parlamenter faaliyetlerin yerini seçim hazırlıkları ve kısa vadeli siyasal hesapların aldığı ortaya koymaktadır. Bu aksaklık, yasama üretimi ve parlamenter çalışmanın niteliği üzerinde daha da belirgin biçimde kendini göstermektedir. 2006-2021 yılları arasında bazı parlamento dönemlerinde çıkarılan veya değiştirilen yasa sayısı 70-90'ı geçmemiştir. Bunların büyük bir kısmı kısmi değişiklikler ya da usule ilişkin düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Buna karşılık kamu hizmeti yasası, Federasyon Konseyi yasası, idari ademimerkeziyetçilik, yolsuzlukla mücadele ve yerel yönetimlerin düzenlenmesine ilişkin yasalar dâhil olmak üzere 60'tan fazla temel yasa tasarısı, üç ardışık parlamento dönemi boyunca ertelenmiş veya sonuçlandırılmamıştır. Bu tasarıların bir bölümü defalarca gündeme alınmasına rağmen nihai oylama aşamasına dahi ulaşamamıştır. Öte yandan son dönemlerde kabul edilen yasaların kayda değer bir kısmının siyasal açıdan ihtilafı nitelikte olduğu, çoğunlukla anlık krizlere tepki olarak ya da karşılıklı siyasal jest ve uzlaşlar çerçevesinde, "bir yasaya karşılık bir yasa" mantığıyla ve belirli fayda gruplarını gözeten düzenlemeler şeklinde kabul edildiği gözlemlenmektedir. Devlet yapısının reformuna ve kamu hizmetlerinin iyileştirilmesine doğrudan katkı sunacak düzenlemelerin parlamentonun öncelikleri arasında yer almaması ise yasama ihtiyacının büyüklüğü ile fiili yasama üretimi arasındaki derin dengesizliği ve parlamentonun bir kamu politikası kurumu olarak toplumsal ve ekonomik gerçeklikten giderek kopuşunu açık biçimde yansıtmaktadır. Buna ek olarak milletvekillerinin davranış biçimlerine ilişkin gözlemler, medya görünürlüğü ve açık parlamenter faaliyetler açısından belirgin bir zayıflığa işaret etmektedir. Milletvekillerinin yalnızca sınırlı bir bölümü yasama tartışmalarına düzenli olarak katılmakta, denetim işlevini görünür biçimde yerine getirmekte ya da kamuoyunda genel politikalar ve acil kamusal meseleler hakkında açık tutum sergilemektedir. Mevcut değerlendirmelere göre Parlamento üyelerinin en fazla yüzde 20-25'i yasama veya denetim faaliyetleri yoluyla kamuoyu tarafından tanınmakta; çoğunluk parlamenter görünürlük alanının dışında kalmaktadır. Bu tablo, kısmen "hizmet aracılığı" ya da "iş takipçiliği" olarak tanımlanan faaliyetlerin sunduğu siyasal güvenli alanla açıklanmaktadır.

Irak'ta son dönemlerde kabul edilen yasaların kayda değer bir kısmının siyasal açıdan ihtilafı nitelikte olduğu, çoğunlukla anlık krizlere tepki olarak ya da karşılıklı siyasal jest ve uzlaşlar çerçevesinde, "bir yasaya karşılık bir yasa" mantığıyla ve belirli fayda gruplarını gözeten düzenlemeler şeklinde kabul edildiği gözlemlenmektedir.

Hizmet odaklı bu rol, milletvekillerine istikrarlı bir seçmen tabanı ve yerel destek sağlarken yasama ve denetim gibi siyasal maliyeti yüksek alanlardan kaçınmalarına imkân tanımaktadır. Sonuç olarak milletvekilleri, seçim bölgelerinde yasama performanslarıyla değil; sonuçlandırdıkları bireysel işlemler ve yürütme organları nezdindeki müdahaleleriyle tanınır hâle gelmekte, bu pratik ise anayasal parlamenter faaliyetin fiili bir alternatifi olarak her seçim döneminde yeniden üretilmektedir.

Güneyde Milletvekillerinin Dönüşen Rolü

2005-2021 dönemine ilişkin veriler, Irak Parlamentosunun hem toplantı performansı hem de yasama üretimi açısından yapısal bir zayıflık sergilediğini ortaya koymaktadır. Dört yıllık yasama dönemlerinde öngörülen oturumların yalnızca yaklaşık yüzde 50-65'inin fiilen gerçekleştirilebildiği, bu oranın özellikle dönemlerin son iki yılında daha da düştüğü görülmektedir. Yasama çıktıları incelendiğinde söz konusu dönemde çıkarılan veya değiştirilen yasa sayısının 70-90 ile sınırlı kaldığı; bunların önemli bir bölümünün usule ilişkin veya siyasal pazarlık ürünü düzenlemeler olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık kamu hizmetlerini ve devletin yapısal reformunu doğrudan ilgilendiren 60'tan fazla temel yasa tasarısının üç ardışık parlamento dönemi boyunca ertelendiği ya da sonuçlandırılmadığı dikkat çekmektedir. Milletvekillerinin parlamenter davranışları da bu tabloyu tamamlamaktadır. Milletvekillerinin yalnızca yaklaşık yüzde 20-25'i yasama ve denetim faaliyetleriyle kamuoyunda görünürlük kazanırken çoğunluğun hizmet aracılığına dayalı bir pratik benimsediği; yüzde 60-70'lik bir kesimin seçmen nezdinde esas olarak bireysel sorun çözüme ve idari ara buluculuk üzerinden tanındığı görülmektedir. Bu veriler, parlamentonun kamu politikası üretme kapasitesi ile milletvekilliğinin anayasal rolü arasında derin ve kalıcı bir kopuşa işaret etmektedir.

Basra, Dikar ve Meysan gibi güney vilayetleri; yüksek petrol gelirlerine rağmen kamu hizmetlerinde ciddi gerileme, yaygın işsizlik ve giderek karmaşıklaşan bürokratik yapı gibi ortak özellikler taşımaktadır. Bu koşullar, vatandaşların milletvekilinin rolüne ilişkin algısını doğrudan şekillendirmektedir. Güneyde yaşayan birçok kişi, devlet kurumlarını hem birbirinden kopuk hem de iç içe geçmiş, bireysel düzeyde muhatap olunması güç yapılar olarak değerlendirmekte; bu kurumlara erişimin çoğu zaman nüfuz sahibi aktörler ve sürekli tavsiyeler aracılığıyla mümkün olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle milletvekili, idari dosyaları harekete geçirebilen, sahip olduğu ilişkiler ve siyasal baskı kapasitesi sayesinde bürokratik engelleri aşabilen bir aracı olarak görülmektedir.

Bu algı çerçevesinde, kişisel hizmet sunumu yasama ve denetim faaliyetlerinden daha önemli bir ölçüt hâline gelmektedir. Seçmenler açısından bir milletvekilini “başarılı” kılan unsur, parlamentoda üstlendiği rollerden ziyade istihdam ve atama imkânları sağlaması, bakanlıklar nezdindeki bireysel sorunları çözmesi, projeler için mali kaynak temin etmesi, hizmet krizlerine müdahale etmesi ve elektrik, su ile yerel idarelere ilişkin sorunları takip etmesidir. Bu nedenle güney vilayetlerinde milletvekili büroları, her gün çok sayıda başvurunun

Milletvekillerinin davranış biçimlerine ilişkin gözlemler, medya görünürlüğü ve açık parlamenter faaliyetler açısından belirgin bir zayıflığa işaret etmektedir.

yapıldığı ve fiilen hizmet üretiminin beklendiği merkezler hâline gelmiştir.

Toplumsal ve Sembolik Yükümlülükler

Aşiret temelli ve yerel niteliklerin baskın olduğu toplumsal yapı içerisinde milletvekilinden düğün, taziye ve dinî meclisler gibi sosyal etkinliklere katılması, kendisine başvuranlara itibar kazandırması, bireysel sorunların çözümüne doğrudan müdahil olması, kendi bölgesinden insanlara destek sağlaması ve toplumsal dayanışmayı görünür kılması beklenmektedir. Bu tür toplumsal ve sembolik yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, milletvekili yasama görevini başarıyla yerine getiriyor olsa dahi, seçmen nezdinde önemli bir eksiklik olarak algılanmak-

tadır. Bu çerçevede hizmet aracılığı yalnızca işlevsel bir pratik değil, milletvekilinin toplumsal meşruiyetinin ayrılmaz bir bileşeni hâline gelmiştir.

Bu rolün pekişmesinde devletin kurumsal yapısı da belirleyici bir etkiye sahiptir. Parçalı yönetim, karmaşık bürokratik süreçler, idari kapasite zayıflığı, yetki karmaşası ve kamu hizmetlerinin sunumundaki yavaşlık, vatandaşları haklarına ulaşabilmek için aracı mekanizmalara yöneltmektedir. Bu koşullar altında milletvekili, vatandaş açısından bir tercih olmaktan çıkmakta ve fiili bir zorunluluk hâline gelmektedir. Buna ek olarak kalkınma projelerinin giderek siyasal pazarlık alanlarına dönüşmesi, petro-dolar gelirleri ile vilayetlerin kalkınmasına ayrılan bütçelerin tahsisini büyük ölçüde siyasal ilişkiler üzerinden mümkün kılmaktadır. Bu durum milletvekilinin vilayete ya da o vilayetteki ekonomik aktörlere kaynak temin edebilen bir figür olarak algılanmasını güçlendirmekte; hayata geçirilen her proje, milletvekilinin hizmet odaklı imajını daha da pekiştirmektedir. Son olarak güney vilayetlerde parti, aşiret ve devlet yapısının iç içe geçmesiyle oluşan gayriresmî ağlar, hizmetlere erişimde etkili alternatif kanallar oluşturmaktadır. Bu ağlar içerisinde hareket etme ayrıcalığına sahip olan milletvekilleri ise aracı rollerini kurumsal düzeyde yeniden üretmektedir.

Analiz Boyutu	Gösterge / Kriter	Basra	Dikar	Meysan
Milletvekilinin Tanımlanma Biçimi	Yasamacı olarak algılanma	%20	%15	%18
	Ara bulucu olarak algılanma	%70	%75	%72
	Belirsiz / kararsız	%10	%10	%10
Milletvekilinden Talep Edilen Hizmetler	Kamu istihdamı / atamalar	%65	%65	%65
	Bakanlıklardaki işlemlerin çözümü	%58	%58	%58
	Temel hizmetler (elektrik, su vb.)	%52	%52	%52
	Bireysel / yerel sorunlar	%31	%31	%31
	Proje getirilmesi	%29	%29	%29
	Sağlık / tedavi	%22	%22	%22
Milletvekilinden Yardım İstenmesinin Nedenleri	Devlet kurumlarının zayıflığı	%68	%68	%68
	Devlete duyulan güvenin zayıflığı	%63	%63	%63
	Ekonomik ihtiyaçlar	%59	%59	%59
	Toplumsal kültür (aşiret vb.)	%54	%54	%54
	Seçim sistemi	%47	%47	%47
Milletvekilinin Rolüne Dair Algı	Yasama	-	-	-
	Denetim	-	-	-
	Hizmet aracılığı	-	-	-
	Proje getirme	-	-	-
Vilayetler Arası Karşılaştırma	İş için milletvekiline başvurma	Orta	Çok yüksek	Yüksek
	Resmî işlemler için başvuru	Yüksek	Yüksek	Orta
	Yasamacı olarak algılama	Orta	Düşük	Düşük
	Kurumlara güven	Çok düşük	Düşük	Orta
Ara Bulucu Milletvekili Modelinin Değerlendirilmesi	Demokrasiyi zayıflatıyor	%52	%52	%52
	Güveni artırıyor	%21	%21	%21
	Devlet zayıflığı nedeniyle zorunlu	%19	%19	%19
	Etkisi yok	%8	%8	%8

Tablo: Güney Vilayetlerde Milletvekilliğinin İşlevine İlişkin Konsolide Bulgular (Basra-Dikar-Meysan)

Güney Vilayetlerdeki Toplumsal Bakış Açısının Değişimi

Güney vilayetlerde vatandaşların milletvekilleri ve adaylara ilişkin algılarını daha derinlemesine analiz edebilmek amacıyla Basra, Dikar ve Meysan vilayetlerinde yarı yapılandırılmış mülakatlar ve anketler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların temel amacı; bireylerin milletvekilinin işlevini nasıl tanımladıklarını ve beklentilerinin, anayasal çerçevede öngörülen yasama ve denetim rolü ile mi yoksa Irak'taki siyasal pratikte yaygınlaşmış olan hizmet aracılığı rolü ile mi örtüştüğünü ortaya koymaktır.

Elde edilen bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun milletvekilini esas olarak bir yasamacıdan ziyade kendileri ile devlet kurumları arasında ara buluculuk yapan bir aktör olarak algıladığını göstermektedir. Bu eğilim, güney vilayetlerde parlamenter temsiliyetin niteliğinde meydana gelen ve milletvekilliğinin işlevini anayasal rolünden uzaklaştıran yapısal bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu bulgular ışığında, Irak'ta milletvekilinin işlevinin giderek yasamacı rolünden aracı ya da iş takipçisi rolüne evrildiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

2005–2021 dönemine ilişkin veriler, Irak Parlamentosunun hem toplantı performansı hem de yasama üretimi açısından yapısal bir zayıflık sergilediğini ortaya koymaktadır.

Ara bulucu milletvekili modeli, güney vilayetlerde fiili bir toplumsal sözleşmenin parçası hâline gelmektedir. Devlet kurumlarının yapısal zayıflıkları koşullarında vatandaşlar, hizmetlere erişim açısından etkili ve güvenilir mekanizma olarak milletvekilini görmektedir. Bu durum parlamenter temsiliyetin niteliğinde temel bir dönüşüme işaret etmekte; hizmet aracılığı, milletvekilinin performansını değerlendirmede başat ölçüt hâline gelerek yasama ve denetim işlevlerinin önüne geçmektedir.

Bu veriler, Irak'ın güney vilayetlerinde milletvekilinin hizmet aracısı rolüne evrilmesinin, bireysel düzeyde bir davranış sapmasından ziyade devletin yapısal zayıflıkları ve vatandaş ile kamu kurumları arasındaki ilişkinin işlevsizleşmesinin doğal bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu modelin süreklilik kazanması, parlamentoyu kamu politikası üreten ve denetleyen bir kurum olmaktan uzaklaştırmakta; parlamenter temsiliyetin demokratik içeriğini önemli ölçüde aşındırmaktadır.

Ara bulucu milletvekili modelinin aşılabilmesi ise ancak aracılığa duyulan ihtiyacı azaltacak kapsamlı bir idari reform süreciyle mümkündür. Buna ek olarak yasama faaliyetini yeniden siyasal rekabetin merkezine yerleştiren, performansa dayalı ödül ve yaptırım mekanizmalarını işler kılan bir seçim sistemi ile milletvekillerinin siyasal varlığını bireysel hizmet üretimine değil, yasama ve denetim performansına bağlayan bir parlamento anlayışının inşa edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede hükümetin de vatandaşların haklarına herhangi bir aracıya ihtiyaç duymaksızın doğrudan erişebileceği, şeffaf ve işleyen bir idari düzeni tesis etmesi temel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. **OX**

Irak'ta Yetki Karmaşası: Federal ve Federe Yetkilerin Uygulamada Paylaşıl(ama)ma Sorunu

AV. DR. ALİ HÜSEYİN BAYATLI
Hukukçu

Hayatın doğasında var olan süreklilik ve değişim olguları toplumsal yaşamın olduğu kadar siyasal örgütlenmenin temel biçimi olan günümüz devlet yapılarının realitesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde Irak'ta değişen ve değişmeyen dinamikler bağlamında ele alınabilecek başlıca meseleler arasında, normlar hiyerarşisinin en üst basamağında yer alan Irak Anayasası'nın normatif düzenlemeleri ile ülkede süreklilik arz eden yapısal sorunlar öne çıkmaktadır. Toplumsal sözleşme niteliğinde olan anayasa temel hakların ve kamusal örgütlenmenin temel belgesini oluşturur. Bununla

birlikte, Irak Anayasası'nın 2005 yılında işgal koşulları altında ve olağanüstü şartlar çerçevesinde hazırlanmış bağlayıcı kurallar bütünü olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

2005 Anayasası ile birlikte çağdaş Irak tarihinde ilk kez federatif devlet sistemi benimsenmiştir. Bu sistem 1991'den bu yana fiili olarak otonom bir yapıda idare edilen kuzey bölgesi istisna tutulduğunda, Irak toplumu ve devlet bürokrasisinin daha önce deneyimlemediği bir siyasal ve idari düzeni ifade etmektedir.

İşgal döneminin zorlu koşullarında hazırlanan anayasa, gücü ellerinde bulunduran grupların ve siyasi partilerin arzuları veçhinde şekillenmiştir.

İşgal döneminin zorlu koşullarında hazırlanan anayasa, gücü ellerinde bulunduran grupların ve siyasi partilerin arzuları veçhinde şekillenmiştir. Bu noktada en bariz gerçeklik; yıllarca *de facto* olarak otonom bir biçimde yönetilen Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin ve bu bölgenin idaresine hâkim KDP ve KYB'nin kazanımlarının hukuki zeminde düzenlenmesi ve korunmasıdır.

Bu noktada en bariz gerçeklik; yıllarca *de facto* olarak otonom bir biçimde yönetilen Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) ve bu bölgenin idaresine hâkim KDP ve KYB'nin kazanımlarının hukuki zeminde düzenlenmesi ve korunmasıdır. IKBY yönetimi bağlamında söz konusu iki parti sadece Erbil, Duhok ve Süleymaniye'deki statüyü korumayı değil; aynı zamanda politik hedefleri doğrultusunda kendi idari yapılarına dâhil ederek tahakküm altına almayı amaçladıkları geniş bir coğrafyayı IKBY sınırları içine katma yönünde bir irade ortaya koymuştur. Bu çerçevede, nüfusunun önemli bir bölümünü Türkmenler, Araplar ve diğer etnik ya da dini grupların oluşturduğu Musul vilayetinin büyük bir kısmı; Kerkük vilayetinin tamamı (Altunköprü, Dibis, Tazehurmatu, Dakuk vb.); Selahaddin vilayetinde Tuzhurmatu ve Amirli ilçeleri ile Yengice kasabası ve Bayat köyleri; Diyala vilayetinde ise Kifri, Hanekin ve Karatepe ilçeleri ile Karahan (Celevla), Kızlarbat, Şahraban ve Mendeli kasabaları ve bunlara bağlı çevre yerleşimler söz konusu hedef alanı kapsamında değerlendirilmiştir. Bu konu literatürde 140. madde sorunu olarak tarif edilmektedir. Ancak bu sorun, Irak'ta Bağdat ile Erbil arasında var olan tek sorun değildir.

Irak Anayasası, federatif sistem nedeniyle ülkede daha önce merkezde toplanmış olan bir takım egemen nitelikli kamusal yetkilerin bölgesel hükümetlerle paylaşımını düzenlemiştir. Bu yetki paylaşımı üç esas üzerine bölüştürülmüştür. Bunlar federal hükümete övgülenen "mahfuz yetkiler", federal ve federe hükümetler arasında paylaşılan "ortaklaşa yetkiler" ve federe bölgeler ile yerel yönetimlere bırakılan "federe yetkiler" olmak üzere üç başlıkta düzenlenmiştir. Ülkede yetki paylaşımını öngören düzenleme anayasasının dördüncü kısmında yer alan 109. maddeden başlayarak sırasıyla Federal Yönetimlerin Yetkileri, Paylaşımlı Ortak Yetkiler (m. 114) ve Federe Bölgeler ile Yerel Yönetimlerin Yetkileri (m. 115) şeklinde sıralanmıştır.

Sözü edilen düzenlemelerin ilki olan 109. madde federal otoriteyi (organları); Irak'ın birliğini, dirliğini, bağımsızlığını, egemenliğini ve federatif demokratik düzenini korumakla görevlendirmiştir. Bu çerçevede ülkenin birlik ve bütünlüğünden merkezî hükümet sorumludur. 110. maddede

Bölgenin sosyolojik gerçeklikleri başta olmak üzere modern çağın ulus-devlet yapısının gereklilikleriyle uyumlu bir siyasal ve toplumsal düzenin tesis edilmemesi; buna karşılık, Orta Çağ'a özgü siyasal ve toplumsal kodları çağrıştıran bir anlayışın ülke yönetimi ve içtimaî hayata hâkim olması; toplumu oluşturan tarafların aşırı ölçüde politize olarak ve kendilerine has politik arzularla hareket etmeleri, çok etnikli yapı, sosyal yaşam ve politik alanda aşiret yapısının etkin olması, zengin doğal kaynaklara sahip olunması, tüm bunlara iç ve dış siyasi etmenler de eklenince Irak devletinin bütüncül ve kurumsal bir yapı hâlinde var olabilmesi zorlaşmaktadır.

ise federal organların mahfuz yetkileri düzenlenmiştir. Bu doğrultuda federal hükümet; Irak'ın dış politikası ve stratejisinin çizilmesi, uluslararası görüşme ve müzakerelerin yürütülmesi ile uluslararası antlaşmaları imzalama, dış ticaret ve ekonomi politikasının belirlenmesinden yegâne yetkili ve sorumlu birimdir.

Aynı maddenin ikinci fıkrası ülkenin ulusal güvenliği; üçüncü fıkrası mali, para ve gümrük politikaları ile genel bütçenin hazırlanması; dördüncü fıkra ölçü ve tartı birimlerinin belirlenmesi; beşinci fıkra vatandaşlık, yabancıların ikameti ve siyasi iltica hakkı konularını; altıncı fıkra yayın ve posta politikalarını; yedinci fıkra bütçe ve yatırım konularını; sekizinci fıkra sınır aşan akarsu politikaları ile su kaynaklarının yönetimini; dokuzuncu fıkra ise ülkede sayım işini federal yönetime (merkezî hükümete) övgülenenmiş (hasredilmiş) yetkiler kapsamında göstermiş ve düzenlemiştir. Keza anayasada tarihi bina ve eserler ile el yazmaları ve sikkelerin ulusal servetin bir parçası olduğu ve bunların da federal yetkiler arasında olduğu ancak idaresinin bölgeler ve vilayetlerle ortak yürütüleceği düzenlemesine yer verilmiştir. Böylece bu alan federal yetkiler kapsamında olmasına rağmen idaresi iş birliği içerisinde gerçekleştirilebilecektir.

Bağdat ile Erbil arasında sorun teşkil eden meselelerin başında gelen petrol ve doğal gaz konusu ayrı bir başlık altında düzenlenmiştir. Şöyle ki anayasanın 111. maddesinde "bütün bölgeler ve vilayetlerdeki petrol ve doğal gaz tüm Irak halkının mülküdür" düzenlenmesine yer verilmiştir. Devamında 112. maddede ise anlaşmazlık ve sorunların kaynağı olan ve bu yazının konusunu oluşturan yoruma açık bir düzenleme yer almıştır. İki fıkradan müteşekkil 112. maddenin 1. fıkrası "Federal hükümet mevcut kuyulardan çıkarılan petrol ve gazı, gelirlerin tüm ülke nüfusuyla orantılı olacak bir biçimde hakça dağıtılması koşuluyla federe hükümetler ve üretici olan (kuyuların bulunduğu) vilayetler ile (ortaklaşa) yönetir. Ülkede farklı bölgelerin dengeli kalkınmasını sağlayacak biçimde, önceki rejim politikaları nedeniyle bu gelirlerden haksız bir biçimde mahrum kalan ve zarara uğrayan bölgeler için belirli bir süreliğine belli bir (ek) payın ayrılması ve bunun yasa ile düzenlenmesi" şeklinde formüle edilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise "Federal hükümet, bölgesel (federe) hükümet ve üretici olan vilayetler, Irak halkına en yüksek yararı sağlayacak biçimde çağdaş teknikler, pazarlama prensipleri ve yatırımların teşviki esas alınarak petrol ve gaz kaynaklarının geliştirilmesini sağlayacak olan gerekli stratejik politikaları birlikte çizerler" düzenlemesine yer verilmiştir.

Anayasanın 114. maddesinde ise aşağıda sayılan yetkilerin federal ve federe otoritelerin ortak yetkisi kapsamında olduğu belirtilmiştir. Bunlar:

1. Gümrüklerin yönetimi; federal hükümet ile bölgesel hükümetler ve bir bölgeye bağlanmamış vilayet yönetimlerinin koordinasyonunda yürütülmesi,

2. Genel elektrik üretimi kaynaklarının düzenlenmesi ve dağıtımı,

3. Çevre kirliliğinin önlenmesini temin etmek için çevre politikalarının çizilmesi,

4. Genel kalkınma ve planlama politikalarının belirlenmesi,

5. Terbiye ve talim politikalarının ortaklaşa belirlenmesi ve

6. Adil dağılımı temin edecek surette ulusal (iç) su kaynakları politikalarının çizilmesi ve düzenlenmesidir.

Bu düzenlemeyi takip eden 115. maddede ise federe otoritelerin yetkisi şu şekilde düzenlenmiştir; “Federal otoritenin mahfuz yetkileri kapsamında düzenlenmeyen hususlar federe (bölgesel) hükümetlerin ve bölgelere eklenmemiş vilayet yönetimleri yetkisi dâhilinde (zımında) kabul edilir.”

Yukarıdaki normatif düzenlemelerden anlaşılacağı üzere madde

metnin (formülasyonunun) yeterince açık olmadığı, tersine her tarafın kendi zaviyesinden meseleleri ele almaya ve uygulamaya olanak tanıyabilecek mahiyette yoruma açık olduğu bir gerçektir. Bu normatif düzenlemelerin tanımlanma şekli ülkede çözüme kavuşturulmayan sorunların merkezinde yer almaktadır.

Bilindiği üzere Irak devleti, İngiliz işgal güçlerinin planlama ve desteğiyle 1921 yılında tarih sahnesine çıkmasından itibaren, çağdaş devletler düzeninin ve uluslararası sistemin temel unsurlarından biri olan ulus-devlet niteliğini tam anlamıyla

Irak'ta hâlihazırda mevcut olan ve esasen siyasal nitelik taşıyan sorun ve uyuşmazlıkların, birikimsel bir şekilde günümüze kadar taşınmış olması; dahası söz konusu çekişme alanlarının anayasa yapım sürecinde normatif düzeyde düzenleme konusu hâline getirilmesi, mevcut siyasal ihtilafların anayasal normlara içkin bir mahiyet kazanmasına yol açmıştır.

meleri, çok etnikli yapı, sosyal yaşam ve politik alanda aşiret yapısının etkin olması, zengin doğal kaynaklara sahip olunması, tüm bunlara iç ve dış siyasi etmenler de eklenince Irak devletinin bütüncül ve kurumsal bir yapı hâlinde var olabilmesi zorlaşmaktadır. Irak'ın değişmeyen bu sosyopolitik realitesi günümüz sorunlarının temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Ülkede hâlihazırda mevcut olan ve esasen siyasal nitelik taşıyan sorun ve uyuşmazlıkların, birikimsel bir şekilde günümüze kadar taşınmış olması; dahası söz konusu çekişme alanlarının anayasa yapım sürecinde normatif düzeyde düzenleme konusu hâline getirilmesi, mevcut siyasal ihtilafların anayasal normlara içkin bir mahiyet kazanmasına yol açmıştır. Irak Anayasası'nın değiştirilmesi güç anayasalardan biri olduğu dikkate alındığında, bu sorunların normatif düzenleme boyutuyla varlığını sürdürmesi ve siyasal düzlemde etkili bir çözüm üretilmemesi, söz konusu çekişmelerin her dönemde katı bir biçimde devam etmesine ve iktidara gelen her hükümete adeta bir miras olarak intikal etmesine neden olmaktadır.

Irak'ta kronikleşme eğilimi gösteren sorun ve siyasal çekişmeler dikkate alındığında, son dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Ankara Büyükelçisi ve Suriye Özel Temsilcisi Thomas Barrack'ın bölgedeki ulus-devletçi yapıya ve özellikle Irak'ta uygulanan ademi merkezîyetçi yönetime yönelik eleştirel değerlendirmeleri dikkat çekmiştir. Barrack'ın, bölgede tesis edilmeye çalışılan federatif sistemin başarısız olduğu yönündeki ifadeleri, çeşitli aktörler tarafından ABD'nin Irak'ta yeniden merkezî bir yönetim anlayışını destekleyebileceği şeklinde yorumlanmıştır. Ne var ki gerek ABD'nin on yıllarca uygulamaya çalıştığı stratejiler gerekse Barrack'ın bölgedeki ulus-devlet yapılarına yönelik eleştirel yaklaşımı aynı bağlamda değerlendirildiğinde merkezci yönetim anlayışının ulus-devlet yapısını destekler nitelikte olması nedeniyle yapılan değerlendirmelerin merkezi bir devlet yapısını desteklemekten çok, ulus-devlet öncesi kodlara işaretler barındırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yerel güçlerin yönettiği bölgesel çözümlerin öncelenmek istenilmesi bu çıkarımı doğrular niteliktedir. Bu çerçevede Irak'ta merkezî (federal) hükümet ile bölgesel (federe) hükümet arasında sorunların yakın zamanda köklü bir çözüme kavuşmasının beklenmesi olası ve gerçekçi gözükmemektedir. Kuşkusuz ülkede toplumsal eğilimleri sahici biçimde yansıtan bir sosyal gerçekliğin, yeni bir yaşam normu inşa ederek köklü bir dönüşümü mümkün kılmadığı sürece, mevcut sorunlara kalıcı çözümler üretilmesi güç görünmektedir. Aksi takdirde tüm tarafların anayasa merkezli bir çözümden yana olduklarını ifade etmelerine rağmen fiilen çözümü imkânsızlaştıran bir tutum benimsemeleri hem halkın gündelik yaşamını hem de devletin güvenlik, istikrar ve kalkınma kapasitesini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. ❏

iktisap edebilmiş değildir. Tunus asıllı akademisyen Ali Mezghani'nin literatüre kazandırdığı tabirle Irak'ın "tamamlanmamış devlet" olmasının kök nedenleri pek çok faktöre dayanmaktadır. Bölgenin sosyolojik gerçeklikleri başta olmak üzere modern çağın ulus-devlet yapısının gereklilikleriyle uyumlu bir siyasal ve toplumsal düzenin tesis edilmemesi; buna karşılık, Orta Çağ'a özgü siyasal ve toplumsal kodları çağrıştıran bir anlayışın ülke yönetimi ve içtimaî hayata hâkim olması; toplumu oluşturan tarafların aşırı ölçüde politize olarak ve kendilerine has politik arzularla hareket et-

Erbil-Bağdat İlişkileri ve İlişkilerin Trendleri

MAHMUD BABAN

Rudaw Araştırma Merkezi Araştırmacısı

Irak'ta her yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte Erbil ile Bağdat arasında yeni bir siyasi ve ekonomik mutabakat gündeme gelmektedir. Nitekim son on yıllık dönemde bu durum farklı hükümetler döneminde benzer başlıklar etrafında tekrar etmiştir. Örneğin 2010 yılında Nuri el-Maliki hükümeti sırasında Erbil-Bağdat arasındaki sorunların çözüm gündemi, petrol kaynaklarının yönetimi ile sınır ihtilaflarını kapsamıştır. 2014'te Haydar el-Abadi hükümetinin kurulması sürecinde ise Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY), federal bütçeden alacağı payın belirlenmesi ve petrol kaynaklarının yönetimine ilişkin sorunların çözülmesi şartıyla

2025 yılının sonuna yaklaşılırken yayımlanan son dokuz aylık rapora göre Irak genelinde harcanan toplam 99,97 trilyon dinarın yalnızca 8,3 trilyon dinarı IKBY'ye aktarılmış olup, bu oran yüzde 8,3'e tekabül etmektedir.

hükümete katılım sağlamıştır. Benzer şekilde Adil Abdülmehti hükümeti döneminde IKBY'nin federal hükümetten bütçe payını alabilmesi karşılığında günlük 250 bin varil petrolü Irak Devlet Petrol Pazarlama Şirketi'ne (SOMO) teslim etmesini öngören bir düzenleme hayata geçirilmiştir.

2020 yılında Mustafa el-Kazımi döneminde ise Petrol ve Doğalgaz Yasası ile IKBY bütçe payı tartışmalarının dışında Sincar'ın statüsüne ilişkin sorunların çözümünü hedeflediği iddia edilen Sincar Anlaşması adı altında yeni bir mutabakat ortaya çıkmıştır. Daha sonra Irak Parlamentosunun beşinci dönem seçim sonuçları sonrasında Muhammed Şiya

Sudani başkanlığında kurulan kabineyle birlikte anayasanın 140. maddesinin uygulanması ve Irak Petrol ve Doğalgaz Yasası'nın altı ay içinde çıkarılması gibi başlıklar yeniden gündeme gelmiştir. Bununla birlikte söz konusu meselelerde ilerleme kaydedilememiştir. Beklentilerin aksine Petrol ve Doğalgaz Yasası bu dönemde Bakanlar Kurulu'ndan Parlamento'ya sevk edilerek müzakereye açılmamıştır.

Irak'ta Bütçe Katılımı ve IKBY'nin Payı

Irak Parlamentosu, her yıl hükümetin gelir elde etme ve bu gelirleri harcama biçimine ilişkin çeşitli toplantılar ve yoğun müzakereler yürütmektedir. Bununla birlikte başlangıçtan bu yana açık olan temel husus, yıllık ve üç yıllık bütçelerde harcamaların belirlenmesinde petrol gelirlerinin belirleyici rol oynamasıdır. Bu durumun en güncel örneği 2023 yılına ait gelir ve gider kalemlerinde görülmektedir. Nitekim bütçe yasasında öngörülen gelir ve harcama rakamları ile hükümetin fiilen elde ettiği gelirler ve gerçekleştirdiği harcamalar arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ancak bu farkı daha görünür kılan temel unsur, Erbil ile Bağdat arasındaki ilişkilerin bütçe sürecine yansımaya biçimidir.

Yıllık bütçelerin onaylanması ve federal hükümetin bütçe hazırlıkları sırasında taraflar arasında birden fazla müzakere turu gerçekleştirilmiş ve bu süreçte IKBY'ye ilişkin bütçe maddelerinin oranı sırasıyla toplam bütçenin yüzde 17'si, yüzde 15'i ve son olarak yüzde 12,67'si şeklinde düzenlenmiştir. Örneğin 2015 yılında bütçe yasasına göre IKBY için 14,8 trilyon Irak dinarı harcanması öngörülmüşken yıl sonuna gelindiğinde Maliye Bakanlığı tarafından fiilen 2,5 trilyon dinar harcanmıştır. Bu tutar, tahsis edilen miktarın yaklaşık yüzde 16'sına karşılık gelmiştir. Benzer şekilde 2016 yılında bütçe yasasında 13 trilyon dinarlık bir ödenek ayrılmasına rağmen IKBY'ye herhangi bir harcama yapılmamıştır. 2017'de bütçe yasasında öngörülen tutar 11,6 trilyon dinara düşmüş ancak 2016 yılında olduğu gibi Irak Maliye Bakanlığı tarafından yine fiili bir ödeme gerçekleştirilmemiştir.

2018 yılında bütçe yasasında IKBY için 5,59 trilyon dinar tahsis edilmiş,

Artık daha sağlıklı ve kesin verilerin mevcut olduğu bu aşamada, IKBY bütçe payının nüfus oranına paralel biçimde yüzde 14 seviyesine çıkarılıp çıkarılmayacağı ya da bu kez Irak Parlamentosundaki tartışmaların farklı bir esas üzerinden yürütülüp yürütülmeyeceği temel bir soru olarak gündemdeki yerini korumaktadır.

bunun 2,8 trilyon dinarı harcanmıştır. 2019'da ise yasada 9,7 trilyon dinarlık bir pay öngörülmesine karşın fiili harcama 5,4 trilyon dinarla sınırlı kalmıştır. 2020 yılında Irak'ta bütçe yasası çıkarılmamış olmasına rağmen IKBY'ye 2,4 trilyon dinar aktarılmıştır. 2021'de yıllık bütçe yasasında IKBY için 11,4 trilyon dinar

tahsis edilmiştir. Ancak Irak Maliye Bakanlığı tarafından yapılan harcama yalnızca 1 trilyon dinar olmuştur. 2022 yılında da bütçe yasası bulunmamasına rağmen IKBY için 400 milyar dinar harcanmıştır. 2023'te üç yıllık bütçe yasasının kabul edilmesiyle IKBY'nin Irak toplam harcamaları içindeki payı 16,4 trilyon dinar olarak belirlenmiş ancak bu yıl içerisinde IKBY'ye herhangi bir ödeme yapılmamıştır. Son olarak 2024 yılında da aynı tutar, yani 16,4 trilyon dinar öngörülmüş; buna karşılık fiilen 10,7 trilyon dinarlık harcama gerçekleştirilmiştir.

Bu rakamların her birinin Irak'ın yıllık bütçelerinde yer almasının Iraklı heyetlerin Erbil'e gelmesi ve IKBY yetkililerinin Bağdat'a gitmesiyle yürütülen uzun ve yoğun müzakere süreçlerinin sonucu olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Başka bir ifadeyle bu süreçler, son dönemde üç yıllık bütçe kapsamında (2023-2025) Erbil ile Bağdat arasında varılan mutabakatta da görüldüğü üzere yalnızca Parlatonun birkaç gün ya da ay süren tartışmalarının ardından bütçeye rakam eklenmesiyle sınırlı olmuştur. Nitekim 2025 yılının sonuna yaklaşırken yayımlanan son dokuz aylık rapora göre Irak genelinde harcanan toplam 99,97 trilyon dinarın yalnızca 8,3 trilyon dinarı IKBY'ye aktarılmış olup, bu oran yüzde 8,3'e tekabül etmektedir.

Öte yandan Irak'ta açıklanan son nüfus sayımı sonuçlarına göre IKBY vilayetleri Irak toplam nüfusunun yüzde 14,02'sini oluşturmaktadır. Irak'ın toplam nüfusu 46,11 milyon kişi iken IKBY'nin toplam nüfusu 6,52 milyon üzerindedir. Artık daha sağlıklı ve kesin verilerin mevcut olduğu bu aşamada, IKBY bütçe payının nüfus oranına paralel biçimde yüzde 14 seviyesine çıkarılıp çıkarılmayacağı ya da bu kez Irak Parlamentosundaki tartışmaların farklı bir esas üzerinden yürütülüp yürütülmeyeceği temel bir soru olarak gündemdeki yerini korumaktadır.

Erbil-Bağdat İlişkilerinde Dalgalanmalar: Irak'ta Yeni Bir Hükûmet Kurulmasının Oluşturduğu Fırsat

Bağdat ile Erbil arasındaki siyasal ilişkilerin temelini ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle ekonomik ilişkilerin IKBY'nin bütçe payının kesilmesi noktasına gelmesi, siyasal ilişkilerin de daha gergin bir düzeye evrilmesine, hatta kopma noktasına yaklaşmasına yol açmaktadır. Bunun en güncel örneği IKBY kamu çalışanlarının maaşlarının gönderil-

memesi veya geciktirilmesi olmuştur. Söz konusu durum, IKBY'de ve Irak genelinde en fazla sandalye ve oya sahip olan dolayısıyla siyasal sistemin başat aktörlerinden biri konumundaki birinci siyasi partinin liderliğini, Irak'taki siyasal sürece katılımdan çekilme yönünde bir tutum sergilemeye sevk etmiştir. Bu gelişme, Erbil ile Bağdat arasındaki ilişkilerin son yirmi yıllık seyrinde ulaştığı en tehlikeli düzeyi temsil etmektedir.

Hâlihazırda Irak, önceki dönemlerden farklı bir siyasal evreye girmiş durumdadır. Bu evre, Mukteda Sad-

Ekonomik ilişkilerin IKBY'nin bütçe payının kesilmesi noktasına gelmesi, siyasal ilişkilerin de daha gergin bir düzeye evrilmesine, hatta kopma noktasına yaklaşmasına yol açmaktadır.

hâlinde bu girişim Sünni siyasetinde bir tür birlik arayışının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

IKBY'de ise iki ana siyasi parti, önceki dönemlerde olduğu gibi birlikte ya da ayrı ayrı Bağdat'taki yeni siyasal sürece katılma amacıyla müzakerelerini yeniden başlatmıştır. Ancak bu aşamada belirleyici olan husus, 2003'ten bu yana ilk kez SOMO'nun IKBY'deki sahalardan petrol ihraç edilmesidir. Nitekim ilgili şirketler, petrol ihracatından paylarını aldıklarını açıklamış; elde edilen gelirlerin Irak hazinesine aktarıldığı belirtilmiştir. Bu gelişme, bir yandan gelecekte Erbil ile Bağdat arasında yeni bir mutabakata varılmasını kolaylaştırıcı bir unsur niteliği taşıırken diğer yandan ciddi bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Zira Aralık 2025 itibarıyla IKBY kamu çalışanları Ekim 2025 maaşlarını henüz alamamıştır. Oysa 27 Eylül 2025 tarihinden itibaren IKBY petrolü SOMO'ya teslim edilmiş ve Ceyhan Limanı üzerinden ihraç edilmeye başlanmıştır. SOMO'nun Kasım 2025 raporuna göre IKBY'den günlük ortalama 252 bin varil petrol ihraç edilmiş; toplam ihracat miktarı 7 milyon 583 bin 733 varil olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, söz konusu ayda Irak'ın toplam petrol gelirlerinin yaklaşık yüzde 7,13'üne karşılık gelmektedir.

Taraflar arasındaki ilişkilerde dikkat çekici bir diğer husus ise ihtilafların niteliğinde yaşanan dönüşümdür. Son on yıllık süreçte, meselelerin tamamının siyasileştirilmesi; yasaların ve anayasa hükümlerinin uygulanmaması ya da ertelenmesi, sorunların ekonomik boyutunun gi-

derek siyasal bir karakter kazanmasına ve bu alanın bir baskı aracına dönüştürülmesine yol açmıştır. Bu çerçevede, Erbil ile Bağdat arasındaki sorunların kalıcı biçimde ortadan kaldırılmasından ziyade gündeme gelen yeni mutabakatların geçici nitelik taşımasının beklendiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Hâlihazırda Erbil ile Bağdat, seçimlerin gerçekleştirilip sonuçların onaylandığı; önümüzdeki dört yıl için Parlamentodaki sandalye dağılımının -Mukteda Sadr'ın boykotu nedeniyle Şii kesim dışında- büyük ölçüde netleştiği yeni bir siyasal evreye girmiş durumdadır. Aynı zamanda ekonomik açıdan da ilk kez SOMO, IKBY'deki sahalardan petrol satışını sürdürmekte; ilgili şirketler ihraç edilen petrolden paylarını almakta ve bu süreç kesintisiz biçimde devam etmektedir. Taraflardan herhangi birinin itiraz etmemesi hâlinde, mevcut düzenlemenin 2026 yılı başından itibaren otomatik olarak yenilenmesi öngörülmektedir.

Bu yeni evrenin, Irak'ta kronikleşmiş sorunların çözümüne kapı aralayıp aralamayacağı temel bir soru olarak ortada durmaktadır. Bu bağlamda Irak Senatosunun kurulması, anayasanın 140. maddesinin uygulanması ve Petrol ve Doğalgaz Yasası'nın Parlamentoda kabul edilmesi yönünde somut adımlar atılıp atılmayacağı belirleyici olacaktır. Aksi takdirde bu kez de üçlü mutabakatın sona ermesiyle birlikte yeni bir geçici anlaşmanın ortaya çıkması ve Erbil-Bağdat arasındaki sorunların 2005 öncesi ve sonrasında olduğu gibi çözümsüz biçimde devam etmesi ihtimali güçlü bir senaryo olarak varlığını korumaktadır. ❗

r'ın siyasal sürece katılımı olmaksızın şekillenen bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu süreç, 2003 sonrası dönemin farklı Şii siyasal aktörlerini, açık ve örtük siyasal ile ekonomik çıkarlar etrafında "Kordinasyon Çerçevesi" adı verilen bir yapı altında bir araya getirmiştir. Buna paralel olarak Sünni aktörler de bu yasama dönemine ait seçim sonuçlarının onaylanmasından önce bir toplantı gerçekleştirmiştir. Parlamento ve Bakanlar Kurulundaki görev ve makamların dağıtım sürecinde yeni krizler ortaya çıkmaması

M. KUTLUHAN YAYÇILI

IRAK TÜRKMEN CEPHESİ TÜRKİYE TEMSİLCİSİ

“Türkmenlerin talebi Irak’ta kurulan dengelerin dışında bırakılmamak”

Irak Türkmenleri, 20. yüzyılın başından itibaren katliamlar, zorunlu göçler, asimilasyon politikaları ve siyasal dışlanışlıkla şekillenen ağır bir tarihsel süreçten geçti. 16 Ocak idamları başta olmak üzere, Türkmenlerin kolektif hafızasında derin izler bırakan bu kırılma noktaları, bugün Irak’taki siyasal temsil tartışmalarını da doğrudan etkilemektedir. 2003 sonrası Irak’ta kurulan yeni siyasal düzen, mezhep ve etni-site temelli dengeler üzerinden şekillenirken Türkmenlerin bu denklemdeki yeri hâlâ tartışma konusu. Biz de bu

bağlamda, 11 Kasım Irak Parlamento Seçimleri sonrası, Irak’ta Türkmenlerin siyasal temsili, karşı karşıya oldukları yapısal sorunlar ve gelecek perspektifleri üzerine Irak Türkmen Cephesi (ITC) Türkiye Temsilcisi Sayın M. Kutluhan Yayçılı ile konuştuk.

ORSAM: 16 Ocak tarihi Türkmenlerin kolektif hafızasında derin iz bırakmış bir milat olarak değerlendirilebilir. Zira 1920 Kaça Kaç Destanı ile başlayan süreç içinde Levi Katliamı, Kerkük Katliamı, Altunköprü Katliamı gibi katliamlar ve terör örgütü DEAŞ zulmü olmak üzere

Türkmenler oldukça etkilendi. Bu tarihsel arka plan ışığında değerlendirildiğinde, 2003 sonrası Irak'ta kurulan yeni siyasal sistemin Türkmen siyaseti üzerindeki etkilerini nasıl yorumluyorsunuz? Son yirmi yılı aşkın süreçte Türkmenlerin temsil, siyasal etki kapasitesi ve kurumsal konumu açısından ortaya çıkan temel kazanımlar ve siyasal sorunlar sizce nelerdir?

M. Kutluhan Yayçılı: 16 Ocak'ı konuşacaksak 16 Ocak öncesindeki mezalimden de bahsetmek gerekiyor. 1920 itibarıyla Irak'ta Türkmenler olarak ister kraliyet dönemi olsun ister Baas dönemi ister cumhuriyet dönemi ya da 2003 sonrası olsun, büyük mezalimlere uğramış; zaman zaman soykırım girişimlerine ve katliamlara maruz kalmış bir milletiz. Özellikle Kerkük ve Telaar' de çok sayıda girişim olmuştur. 16 Ocak'ta bizim lider kadromuz dediğimiz dört önde gelen şahsiyetimiz, Türkçülük ve Turancılık davası gerekçesiyle maalesef darağacına gönderilmiş ve idam edilmiştir. Türkmenlerin siyasi tarihi son 100 yılda hep katliamlar, hapisler ve idamlarla anılmaktadır.

Türkmenlerin Irak devleti içerisindeki siyasi durumu şudur: Ne kraliyet döneminde ne de sonraki dönemlerde Bağdat'ta hiçbir zaman hak ettiği noktada temsil edilmiştir. Bu sadece siyasi temsil değil, kültürel temsil açısından da böyledir. Büyük baskılara ve asimilasyon politikalarına maruz bırakılmıştır. Mesela en basitinden Kerkük, Türkmen yoğunluğu olan bir şehirdir. Bir Türk kültür merkezinin açılması konusu uzun yıllar hep gündemdedi. Sadece 1970 ile 1974 yılları arasında, dört yıl faaliyet gösteren bir kültür merkezi açıldı ve sonrasında kapatıldı. Bugüne kadar da Kerkük'te bir Türk kültür merkezi sahip değiliz. Bunun bize dezavantajları nelerdir? Irak biliyorsunuz kozmopolit bir devlettir. Birçok farklı etnisiteyi, farklı dinî ve mezhebi grubu içinde barındırıyor ve herkes haklı olarak kendi dilini ve kültürünü yaşatmaya çalışıyor. Aslında bu bir hayatta kalma mücadelesidir. Çünkü dil kaybedildikten, kültür ve tarih kaybedildikten sonra o millet asimile olur ve farklı bir forma bürünür.

Biz de Türkmenler olarak aynı mücadeleyi sürdürüyoruz. İster 1959 Katliamı olsun ister 1920'lerde yaşananlar ister Telaar ve Kerkük'te yaşananlar ister 16 Ocak idamları olsun; bunların hepsi dilimize ve kültürümüze sahip çıkmak isteyen insanların asimile edilemedikleri için idama götürülmesiyle sonuçlanmıştır. Ya da 1959 Katliamı'nda olduğu gibi Türkmenleri sindirmek, korkutmak ve asimile etmek için soykırım girişimleri yaşanmıştır. 1920'den bugüne kadar hiçbir şekilde doğru temsil edilebildiğimizi düşünmüyorum; ne siyasi alanda ne kültürel faaliyetlerde ne de uluslararası platformlarda. Irak'ta bir Türk nüfusundan kolay kolay bahsedilmez. Hâlbuki anayasaya göre üç ana unsurdan biri olmamıza rağmen orada her zaman yokmuş gibi sayılıyor. Bunun bir sebebi de benim kanaatimce şudur: Irak coğrafyası 1000 yılı aşkın bir süre genellikle Türkler tarafından yönetilmiştir. Atabeylikler döneminde, Zengiler döneminde, Selçuklular, Irak Selçukluları, Osmanlı ve Safeviler dönemlerinde hep Türk yöneticiler ve Türk hâkimiyeti olmuştur. Sadece son 100 senedir yani 1920 itibarıyla Türkler hükümlardan çıkmıştır. Diğer etnisitelerde bir intikam duygusu vardır. Bunun başlıca sebebinin de Birinci Dünya Savaşı olduğunu düşünüyorum. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nda Türkmenler bazı Sünnî ve Şii Arap aşiretleriyle birlikte Irak'ta Osmanlıyla beraber İngilizlere karşı mücadele verdi.

Daha sonra İngiliz mandası altında Irak Krallığı kurulduğunda, İngilizlerin Türk soylulara karşı tavrı bu şekilde devam etti ve Türkmenler her zaman sistemin dışına itilerek sürecin dışında bırakıldı.

ORSAM: Türkmenlerin Irak siyasetindeki temsili sizce niceliksel bir sorun mu yoksa daha çok niteliksel bir temsil problemi mi söz konusu?

M.K.Y.: Bence her ikisi de. Neden? Birincisi, Irak'taki Türkmenlere nüfus olarak baktığımızda mesela 1957 sayımını ele alalım. Çünkü etnisiteye dayalı ve en doğruya yakın sayımın bu yılda olduğu düşünülmektedir. Irak'taki Türkmenler, yani Türk soylular, Irak genel nüfusunun yaklaşık yüzde 12,5 ile yüzde 15'i arasında bir nüfusa sahipti. Bugün Irak'ın 40 milyonu aşkın bir nüfusa sahip olduğunu düşünürsek 4 milyonun üzerinde bir Türkmen nüfusu olduğunu varsayabiliriz. 4 milyon nüfusu olan bir halk için ister Erbil'deki bölgesel parlamentoda ister Bağdat'taki merkezî parlamentoda 1-2 ya da 7-8 milletvekiliyle temsil edilmek ne kadar gerçekçidir? Ben bu temsilin gerçekçi olmadığını düşünüyorum.

İkincisi, kurulan hükümetlerde Türkmenler, Irak'ın anayasa gereği kurucu üç asli unsurundan biri olmasına rağmen hangi rejim gelirse gelsin hangi hükümet kuru-lursa kurulsun ya kabinde yer almıyorlar ya da göstermelik, yetkisi ve etkisi olmayan bir bakanlık veriliyor. Bu yüzden hem niceliksel hem de niteliksel olarak doğru temsil edilmediğimizi düşünüyorum.

ORSAM: 2003 sonrası Irak'ta Şii-Sünnî-Kürt eksenli dengeler yeniden şekillenirken Türkmenler bu yeni denklemin neresinde duruyor?

M.K.Y.: Irak'ta Baas rejimi çöktükten sonra bir denge oluşturulmaya çalışıldı. Ancak 2003'ten 2026'ya kadar hiçbir zaman doğru bir denge kurulamadı. Bu süreçte en büyük mağduriyet Türkmenlerdedir. Çünkü 2003'ten bugüne kadar kurulan hiçbir kabinde Türkmenler hak ettikleri şekilde temsil edilmemiştir. Bunun dışında baktığımızda, diğer etnisitelerin de aslında olması gereken yerde olmadığını görüyoruz. Sünnî Arapların protesto ettiği seçimler oldu, Kürtler kendi aralarındaki ihtilaflar nedeniyle bazı noktalarda geriye düştü. Ancak Türkmenler özelinde konuşacak olursak evet, Türkmenler bu dengenin içerisinde yer alamadı. Sadece yerel aktörler değil, Irak'ın komşu ülkelerinin müdahaleleri de Türkmenlerin geri bırakılmasında büyük rol oynadı. Özellikle Amerikalıların sahadan çekilmesinden sonra boşalan alanı büyük ölçüde İran doldurdu. İran, Türkmenleri mezhepsel olarak bölerek parçalamaya çalışmakta ve Türkmen kimliğiyle denge içinde yer almalarına müsaade etmemektedir. Şii'lik üzerinden bir konum edinilmesine İran destek olabilir ancak bu, Türkmen ideolojisine, Türklük kavramına ve ITC'nin projelerine aykırıdır. Biz Türk kimliğiyle temsil edilmek istiyoruz. Denge içinde yer alan kişinin Türk kimliğiyle orada bulunması bizim için temsil anlamına gelir. Mezhebi ya da dinî kimliği ön planda tutan kişilerin Bağdat'ta görev alması bizi temsil etmez. Bizim düşünmemiz gereken, Türklüğü ön planda tutan insanların bu dengenin içinde ne kadar yer alabildiğidir. ITC'nin verdiği mücadele de budur.

ORSAM: 11 Kasım 2025 tarihli seçimlerin ardından Türkmeneli bölgesinde nasıl bir tablo görüyorsunuz? Seçimleri Irak Türkmen Cephesi ve Türkmenler açısından değerlendirebilir misiniz?

M.K.Y.: Irak'taki Türkmen nüfustan bahsettik. Bugün aldığımız oylar bütün Türkmenleri temsil ediyor mu etmiyor mu tartışılır ancak 11 Kasım seçimlerinde bazı noktalarda elbette başarı elde ettik. Mesela Kerkük'te 2 milletvekili, Bağdat'ta 1 milletvekili kazandık ancak daha sonra başka sebeplerden ötürü bu milletvekilliği düşürüldü. Telafer'de de milletvekili kazandık. Bizim elimizde mucizevi bir güç yok. Bu işler sistem işidir ve zaman alır. Ancak ileriye doğru bir gidiş ve bir ivme vardır. Burada ITC olarak üstlenmeye çalıştığımız en büyük rol, Irak'ın en kuzeyinden güneyine kadar yaşayan bütün Türkmenlerle bir araya gelmek ve onları seçimlere katılıma teşvik etmektir. Bu bir anda olacak bir şey değildir. Ancak günbegün daha iyi bir noktaya gidiyoruz. Daha iyi bir noktaya gittikçe daha fazla oy alacağız ve parlamentoda daha yüksek düzeyde temsil hakkı elde edeceğiz. Bizim listemiz dışında da kazanan Türkmen milletvekilleri var. Sayımızı artırıyoruz ve bu da kabinede temsil hakkımızı artıracaktır.

ORSAM: Irak'taki seçimlerden önce yapılan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Parlamento Seçimlerinin ardından IKBY'de de bir hükümet kurulamadı. Irak Türkmenleri, IKBY Hükümeti içinde yer alacak mı? Türkmenlerin beklentileri neler?

M.K.Y.: Bölgesel yönetimdeki seçimler yapıldığında, hükümet kurulmasının Irak parlamento seçimleri sonrasına kalacağını öngörüyoruz. Orada KDP ile KYB arasında bir rekabet var. Bağdat'taki hükümet süreci tamamlandıktan sonra kuzeyde de yeni kabine kurulacaktır. Bu noktada biz ITC olarak ciddi bir baskı oluşturduk. İnşallah oradaki hükümette de etkili bir bakanlık alabileceğimizi yüzde 90 oranında söyleyebilirim.

ORSAM: Seçimlerin ardından hükümet kurulma sürecinin ilk aşaması olarak Irak Parlamentosu Başkanı görevine Heybet el-Halbusi seçildi. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından hükümetin kurulma süreci fiilen başlayacak. Irak'ta nasıl bir hükümetin kurulmasını bekliyorsunuz? Bu hükümet içinde Türkmenlerin pozisyonu ne olabilir?

M.K.Y.: Hangi hükümet kurulursa kurulsun, bizim talebimiz ve beklentimiz değişmeyecektir. ITC olarak beklentimiz ve talebimiz, Türkmenlerin doğru temsil edilmesidir. Bu doğrultuda kabinede en az bir bakanlık verilmesini ayrıca bakanlık altı seviyelerde; genel müdürlükler ve il müdürlükleri gibi atamalarda da Türkmenlerin nüfus oranlarına göre hak ettikleri şekilde istihdam edilmesini bekliyoruz. Kimin başbakan olacağından bağımsız olarak pazarlığımız budur. Bugün Irak'ta nasıl bir hükümet kurulacağını söylemek zordur. Süreç bunu gösterecektir. Biz ITC olarak şu anda bölgedeki bütün siyasi aktörlerle temas hâlindeyiz ve taleplerimizi iletiyoruz.

Talebimiz şudur: Biz Iraklılık kimliği üzerinden hareket ediyoruz. Irak'ın devlet olarak güçlenmesini ve Irak'ta yaşayan bütün kesimlerin -sadece Türkmenlerin değil- tüm dinî, mezhebi ve etnik grupların doğru şekilde temsil edilmesini gerektiğine inanıyor ve bunu talep ediyoruz. Herkesi kapsayıcı bir hükümet istiyoruz. Kışkırtıcı ve kutuplaştırıcı politikalarından uzak durulmasını, yeni hükümette bu tür yapılara ve kişilere yer verilmemesini talep ediyoruz.

ORSAM: Devlet dışı silahlı aktörlerin ve yerel güç odaklarının varlığı, Türkmen toplumunun siyasal mobilizasyonunu nasıl etkiliyor? Bu silahlı güçlerin Türkmen bölgelerine sunduğu riskler nelerdir?

M.K.Y.: Bu, Irak'ın bir gerçeğidir; daha doğrusu Ortadoğu'nun bir gerçeğidir. Ancak biz bunu Irak'ta fiilen yaşıyoruz. Irak'ta güçlü bir siyasi yapı olmak isteniyorsa iki önemli şart vardır: Birincisi finansal güç, ikincisi ise kendi silahlı gücüne sahip olmaktır. Diğer yapılanmalar, milis güçler ve silahlı oluşumlar elbette Türkmenler için bir tehdittir. Çünkü Türkmenlerin büyük bir silahlı gücü yoktur. Bunun olmaması, bizi bazı siyasi pazarlıklarda zayıf duruma düşürmektedir. Çünkü bu Irak'ın bir gerçeğidir. Siyasi masada güçlü olmak ve doğru pazarlık yapabilmek için Irak'ta silah faktörü önemlidir. Irak, Sudani döneminde bir miktar istikrara kavuşmuş olsa da yüzde 100 güvenilir ve tam anlamıyla istikrarın sağlandığı bir devlet değildir. Gerek içerideki milis gruplar gerekse dış müdahaleler nedeniyle her an her şey olabilir. Zaman zaman dış güçlerden tehditler de gelmektedir. Amerika'nın tehditkâr söylemleri, İran'ın desteklediği milis gruplar üzerinden yapılan tehditkâr girişimler buna örnektir. Bunlar elbette Türkmen toplumunu, Türkmen siyasetini ve Türkmenlerin sosyokültürel yaşamını tehdit etmektedir. Ortadoğu'nun bir gerçeği olarak bunlarla mücadele edebilmek için kendi silahlı gücümüzü güçlendirmemiz gerektiğinin de bilincindeyiz.

ORSAM: ABD, İran ve bölgesel aktörlerin Irak'taki varlığı Türkmenler üzerinde nasıl etkiler oluşturuyor? Türkmen meselesinin uluslararası kamuoyunda yeterince görünür olduğunu düşünüyor musunuz? Bu görünürlüğü artırmak için ne yapılmalı?

M.K.Y.: ABD de İran da Irak'ın bir gerçekliğidir. Türkiye de hem komşu ülke olması hem de Türk soylular gerçeği nedeniyle sahada bir ağırlığa sahiptir. Elbette hepsinin etkisi vardır. Kimi aktörlerin etkisi ITC politikalarına ters düşerken kimileri ITC politikalarını destekler niteliktedir. ABD genel olarak kendi dış politikası çerçevesinde kazananın ve güçlü olanın yanında yer alma eğilimindedir. Alternatif 4-5 yapı ve şahıs üzerinden hareket eder ve hangisi kazanırsa onunla ilerler. İran ise böyle değildir. İran daha radikal davranmakta ve bölgede mezhep eksenli bir politika izlemektedir.

İran, Türkmenler açısından bölgede daha tehlikelidir. Bunun sebebi İran'ın Irak'ı bir şekilde kendi arka bahçesi olarak görmesidir. İster merkezî hükümet olsun ister kuzey bölgesi olsun, Irak'ı kendi istekleri doğrultusunda yönetmek istemektedir. Bu doğrultuda hem meşru hem de gayrimeşru yollara başvurmaktadır. Bunu gerek Bağdat'ta hükümet kurulma sürecindeki etkilerinde gerekse 2023 yılında Kerkük Vilayet Meclisi seçimleri sonrası Kerkük Valiliği konusundaki müdahalelerinde net bir şekilde gördük. İran'ın bu tutumu ITC politikalarıyla ve ITC'nin kurumsal yapısıyla çelişmekte, bizi bölgede daha zor bir duruma sokmaktadır.

Türkiye'ye gelince; Türkiye'nin bölgedeki politikaları daha gerçekçi ve uzun vadeli politikalarlardır. Türkiye ne mezhebi ne de etnik temelli bir yaklaşım sergilememektedir. Tüm gruplarla yakın ilişkiler kurmayı, kimseyi dışlamadan Irak'ın bütünlüğünü savunmayı esas alan bir dış politika izlemektedir. Bizim açımızdan da Türkiye'nin bu yaklaşımı, ITC'nin ve Türkmenlerin hayati konularda önemli bir destekçisi olmaktadır.

ORSAM: Başta Türkiye olmak üzere diasporada yaşayan Irak Türkmenleri, Irak'taki istikrarsızlıktan oldukça etkilendiği için göç etmek durumunda kaldı. Göç eden Türkmenlerin Irak'taki bölgelerine dönüş durumları nasıl?

M.K.Y.: DEAŞ terör örgütünün bölgede faaliyet göstermesinin ardından sadece Musul ve Telafer bölgesinden Türkiye'ye göç eden insan sayımız yaklaşık 120 bindir. Bu insanlar Suriye üzerinden Türkiye'ye gelmiştir. Kimileri kaçak yollarla kimileri ise Türkiye'nin bölgede kurduğu kamplarla iletişim kurarak bir şekilde Türkiye'ye ulaşmıştır. 10 yılı aşkın bir süre geçmiştir ve bu 120 bin kişinin büyük çoğunluğu Sünni mezhebine mensup Telaferli ve Musulludur. Bunun yanı sıra bir o kadar insanımız da DEAŞ nedeniyle Telafer ve Musul'dan Irak'ın güney bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'de yaşayan Türkmenlerle ilgili olarak ITC Türkiye Temsilciliği bünyesinde bazı projelerimiz bulunmaktadır. Bunlardan biri gönüllü geri dönüş projesidir. Bu projeyi ITC, İçişleri Bakanlığına bağlı Göç Başkanlığı ve

Kızılay ile birlikte yürütüyoruz. Avrupa Birliği fonlarından faydalanıyoruz ve gönüllülük esasına dayalı olarak geri dönmek isteyen ailelerin, dönüş sonrasında en azından maddi bazı ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlıyoruz. Yaklaşık 3-3,5 yıldır yürüttüğümüz bu proje kapsamında, bütçeler ve talepler bölgedeki duruma göre değişiklik göstermektedir. Ancak bu süreçte 40 binin üzerinde insanın Telafer ve Musul'a dönmesine vesile olduk. Bu projenin birçok ayağı vardır. Örneğin, Telafer bölgesi ve çevresi DEAŞ teröründen temizlendikten sonra bir süre PKK unsurlarının faaliyet gösterdiği bir alan hâline gelmeye başlamıştır. Telafer, bu olaylardan önce yarım milyon nüfusa sahip ve tamamı Türk olan çok büyük bir ilçeydi. Böyle bir Türk yurdunun bir terör örgütünün eline geçmesi kabul edilemez.

PKK ile mücadele sürmektedir ister Irak güvenlik güçleri aracılığıyla olsun ister Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarıyla olsun. Ancak burada asıl mesele şudur: Kendi insanlarımızın kendi bölgelerine geri dönüşünü sağlayabilirsek PKK zaten o bölgede barınmaz. Geri dönen insanlarımıza çeşitli teşvikler sunduk. Dönmek isteyen bir aile bize başvurduğunda, gerekli güvenlik soruşturmasının ardından kişi başı 350 euro ödeme yapıyoruz. Uçak biletleri karşılanıyor ve bölgeye gittikten sonra geçen seneye kadar 1.800 euro değerinde aynı yardım sağlıyoruz; bu yıl itibarıyla bu destek nakdi yardıma çevrilmiştir. Telafer için bu oldukça önemli bir destektir. Giden kişinin evini yeniden kurabilmesi, tadilat yapabilmesi ve tekrar bir iş kurabilmesi açısından bu destekler hayati önemdedir. Bu süreç başlamadan önce Irak makamlarıyla defalarca bir araya geldik. Hedefimiz, geri dönenlerin sayısını 90 binin üzerine çıkarmaktır. Ancak bu sayıya ulaşıldığında Telafer'i eski günlerine döndürebiliriz.

ORSAM: Geri dönen insanlar, kendi topraklarını ve evlerini geri almada bir sıkıntı yaşadılar mı?

M.K.Y.: Bu proje başlamadan önce karşılaşılabileceğimiz sorunları tespit ettik. Başlangıçta bazı problemler vardı. Örneğin bazı evlere DEAŞ girmiş, bu evleri kullanmış ve kaçarken evler yıkılmış ya da ciddi tadilat gerektiren hâle gelmişti. Biz Telafer Kaymakamlığı ile şu şekilde bir sistem oluşturduk: Geri dönen kişiler, evin kendilerine ait olduğunu ispatlamak için iki şahit getirdiklerinde, kaymakamlık evi kendilerine teslim etmektedir. Bu uygulama artık bir sisteme oturmuştur ve bu konuda şu an bir sorun yaşamıyoruz.

ORSAM: Türkmen meselesinin uluslararası kamuoyunda yeterince görünür olduğunu düşünüyor musunuz? Bu görünürlüğü artırmak için ne yapılmalı?

M.K.Y.: Türkmen meselesinin uluslararası kamuoyunda yeterince görünür olduğunu düşünmüyorum. Bunu artırmanın yolu ITC Temsilciliğidir. Irak dışında tek temsilciliğimiz Ankara'daki temsilciliğimizdir. Bu aslında bir diaspora faaliyetidir. Bu konuda girişimlerimiz var ancak bu süreçler biraz ağır ilerliyor. Avrupa Parlamentosu ile bir süre önce temasa geçtik ve bazı siyasetçileri ve raporörleri Irak'taki Türkmen varlığı konusunda bilgilendirdik. Nelerle mücadele ettiğimizi ve hangi siyasi hakları talep ettiğimizi anlattık. Hedefimiz şudur: Avrupa Parlamentosunda konuşmak ve Avrupalı liderlere, siyasetçilere kendimizi anlatmak. Batı dünyasında tanınmak için ilk durağımız burasıdır. İkinci olarak Birleşmiş Milletleri hedefliyoruz. Birleşmiş Milletlere bağlı bazı alt kuruluşlarla temas hâlindeyiz ve görüşmeler yürütüyoruz. Uluslararası konferans ve kongrelere katılıyoruz, yabancı misyon şefleriyle görüşüyoruz. Bunun yanında ABD ve Avrupa'da sivil toplum kuruluşlarımız ve derneklerimiz bulunmaktadır. Örneğin sadece Hollanda'da dokuz derneğimiz vardır. Bu STK ve dernek başkanlarıyla sürekli temas hâlindeyiz. Türk günleri gibi etkinliklerde, Türkiye büyükelçilikleriyle birlikte faaliyet göstermeleri için kendilerine öncülük ediyoruz. Bu tanıtım faaliyetleri arttıkça, görünürlüğümüz de artacaktır.

Bu Batı için geçerlidir ancak benim çok önemseydiğim bir diğer konu da Türk dünyasında tanınma meselesidir. Dünyada yaklaşık 350 milyonluk bir Türk nüfusundan bahsediyoruz. Buna rağmen özellikle Orta Asya'daki bağımsız Türk devletlerinde Türkmeneli'ne dair ciddi bir

bilgi bulunmamaktadır. Irak'taki Türk nüfusu hakkında da yeterli bilgi ve farkındalık yoktur. Bu konuda daha somut adımlar atılması gerektiğine inanıyorum. Bu doğrultuda bazı projelerimiz var. Örneğin Kazakistan'daki Ahmet Yesevi Üniversitesi ya da Kırgızistan'daki Manas Üniversitesi ile protokoller yaparak öğrenci değişim programları gerçekleştirmek gibi.

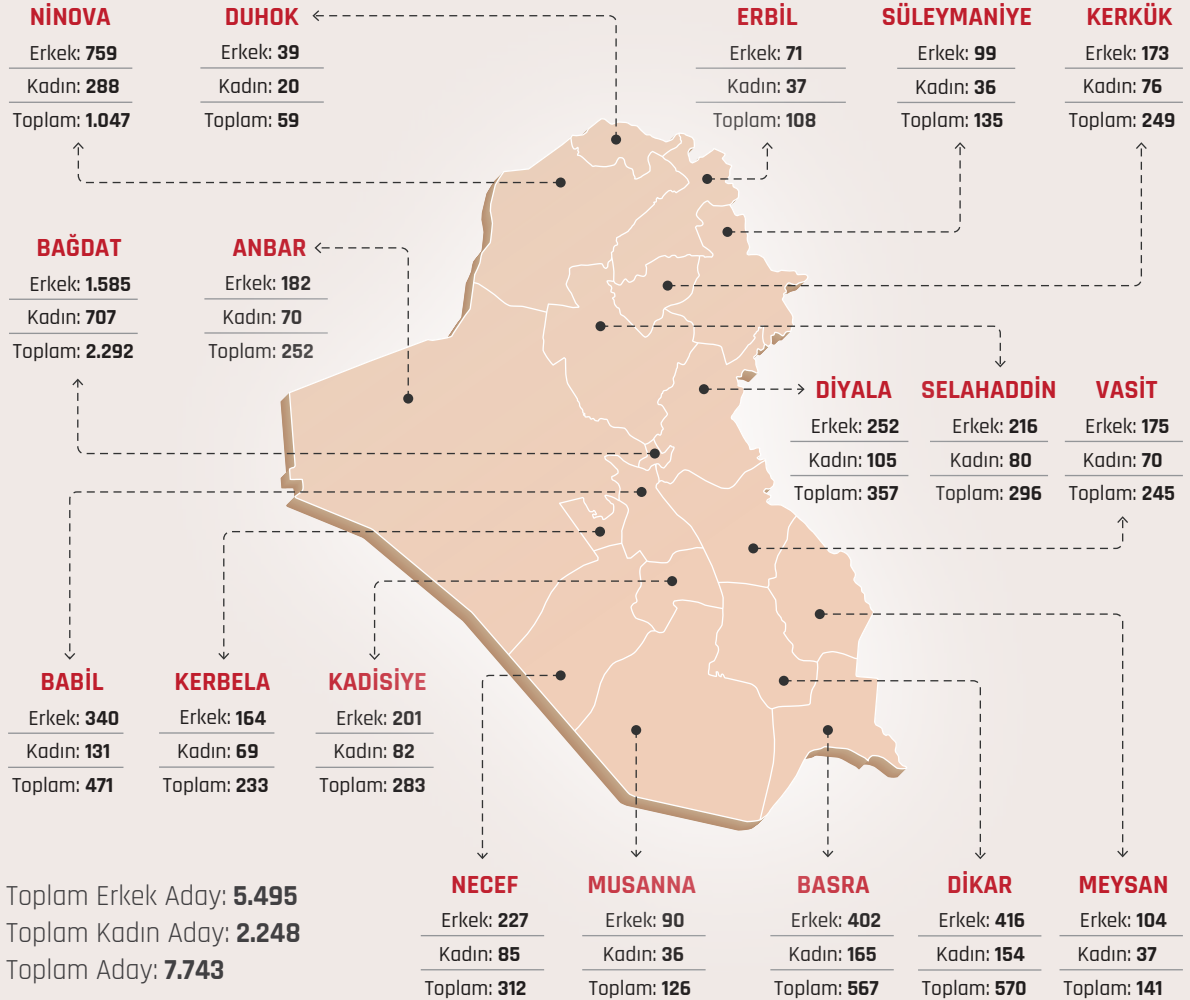
ORSAM: Türkiye ve Irak arasında iş birliği zemini oluşturan Kalkınma Yolu Projesi bağlamında neler söyleyebilirsiniz? Türkmenler bu projenin bir paydaşı olabilir mi?

M.K.Y.: Türkmenler, Irak ve Türkiye arasında her anlamda bir köprü vazifesi görebilir. Kültürel etkileşimde, siyasi konularda ve diplomatik meselelerde bu rolü üstlenebilirler. Çünkü hem Irak'ı hem de Türkiye'yi iyi tanıyoruz. Bu açıdan Türkmenler hem Irak devleti hem de Türkiye için önemli bir şanstır. Kalkınma Yolu Projesi büyük çaplı ve önemli bir projedir. Türkmenler bu projenin neresindedir? Proje Türkiye tarafından Irak'a ilk teklif olarak sunulduğunda iki farklı hat alternatifi vardı. Birincisi IKBY içinden geçerek Türkiye'ye ulaşan hat ikincisi ise Telafer'in yakınından geçerek Türkiye'ye ulaşan hat. Biz bu projenin Telafer üzerinden geçmesi için hem Irak'a hem de Türkiye'ye talepte bulunduk. Çünkü Türkmenler yaklaşık 100 yıldır bölgede çok sayıda sorun ve sıkıntıyla karşı karşıyadır. Türkmenlerin yaşadığı bölgelerin bilinçli bir şekilde geri bırakıldığı ve kalkındırılmadığı yönünde ciddi bir kanaat vardır. Telafer, büyük bir nüfusa ve verimli topraklara sahip olmasına rağmen oldukça geri bırakılmış bir ilçedir. Bu durumun kasıtlı olduğunu düşünüyoruz. Kalkınma Yolu Projesi hayata geçirilir ve yol Telafer'in yakınından geçerse Telafer'de bir sınır kapısının açılması da gündeme gelecektir. Sınır kapısı açılan yerler zenginleşir ve gelişir. Bu durum Telafer'in ve bölgedeki Türkmen köylerinin hızlı bir şekilde kalkınmasına vesile olur. İstihdam artar; istihdam arttıkça geri dönüşler de artar ve bu durum siyasi olarak da bizi güçlendirir. Kalkınma Yolu Projesi'ne paralel olarak Musul ile Telafer arasında bir organize sanayi bölgesinin kurulması da gündemdedir. Çünkü bu proje hayata geçtiğinde, birçok ürünün transferi bu bölge üzerinden yapılacaktır ve yol hattı boyunca çok sayıda sanayi bölgesi öngörülmektedir. Bu sanayi bölgeleri kurulduğunda Türkmen girişimciler ve iş insanları bu süreçten faydalanacak, Türkmen halkı da bu fabrikalarda istihdam edilecektir. Bu proje bizim için hayati önemdedir ve biz her anlamda bu projenin içinde yer almak istiyoruz.

11 KASIM 2025

IRAK PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNE RAKAMLAR İLE BAKIŞ

Irak'ta 2003 sonrası dönemin altıncı parlamento seçimleri 11 Kasım 2025 tarihinde yapıldı. Bu seçimlerin ardından kurulan parlamento, dört yıl süre ile görev yapacaktır.

Toplam Seçmen Sayısı

21.406.882

Erkek
Seçmen
% 53Kadın
Seçmen
% 47

VİLAYETLERE GÖRE İSTASYON VE SANDIK SAYILARI

ANBAR Seçim İstasyon Sayısı: 435 Sandık Sayısı: 2.183	BABİL Seçim İstasyon Sayısı: 465 Sandık Sayısı: 2.226	BAĞDAT Seçim İstasyon Sayısı: 2.050 Sandık Sayısı: 9.013	BASRA Seçim İstasyon Sayısı: 558 Sandık Sayısı: 3.207	DİKAR Seçim İstasyon Sayısı: 527 Sandık Sayısı: 2.212	DİYALA Seçim İstasyon Sayısı: 550 Sandık Sayısı: 2.169
DUHOK Seçim İstasyon Sayısı: 344 Sandık Sayısı: 1.684	ERBİL Seçim İstasyon Sayısı: 610 Sandık Sayısı: 2.391	KADİSİYE Seçim İstasyon Sayısı: 318 Sandık Sayısı: 1.395	KERBELA Seçim İstasyon Sayısı: 265 Sandık Sayısı: 1.352	KERKÜK Seçim İstasyon Sayısı: 359 Sandık Sayısı: 1.924	MEYSAN Seçim İstasyon Sayısı: 255 Sandık Sayısı: 1.237
MUSANNA Seçim İstasyon Sayısı: 189 Sandık Sayısı: 988	NECEF Seçim İstasyon Sayısı: 361 Sandık Sayısı: 1.661	NİNOVA Seçim İstasyon Sayısı: 930 Sandık Sayısı: 4.236	SELAHADDİN Seçim İstasyon Sayısı: 406 Sandık Sayısı: 1.872	SÜLEYMANİYE Seçim İstasyon Sayısı: 589 Sandık Sayısı: 2.579	VASİT Seçim İstasyon Sayısı: 328 Sandık Sayısı: 1.554

Toplam Seçim İstasyon Sayısı **9.539** Toplam Sandık Sayısı **43.883**

Ayrıca özel seçimlere **1.313.980** güvenlik gücü ve **26.538** Irak içinde yerinden edilmiş kişinin katılım hakkı bulunmaktadır.

Toplam Seçmen Sayısı:
21.406.882

Seçim İstasyonu Sayısı:
9.539

Sandık Sayısı:
43.883

Sandık Görevlisi Sayısı:
235.437

Siyasi parti ve koalisyon
68

Azınlık kotaları adayları
53

26
Bağımsız aday

Irak Parlamentosunda Sandalye Sayısı **329**

9 azınlık kotasının 5'i Hristiyanlara ayrılmıştır. Ayrıca Sabii, Feyli Kürt, Yezidi ve Şebekler için birer sandalye ayrılmıştır.

ANBAR Sandalye Sayısı: 15	BABİL Sandalye Sayısı: 17	BAĞDAT Sandalye Sayısı: 69 +1 Sabii +1 Hristiyan	BASRA Sandalye Sayısı: 25	DİKAR Sandalye Sayısı: 19	DİYALA Sandalye Sayısı: 14
DUHOK Sandalye Sayısı: 11 +1 Hristiyan	ERBİL Sandalye Sayısı: 15 +1 Hristiyan	KADİSİYE Sandalye Sayısı: 11	KERBELA Sandalye Sayısı: 11	KERKÜK Sandalye Sayısı: 12 +1 Hristiyan	MEYSAN Sandalye Sayısı: 10
MUSANNA Sandalye Sayısı: 7	NECEF Sandalye Sayısı: 12	NİNOVA Sandalye Sayısı: 31 +1 Hristiyan +1 Şebek +1 Yezidi	SELAHADDİN Sandalye Sayısı: 12	SÜLEYMANİYE Sandalye Sayısı: 18	VASİT Sandalye Sayısı: 11 +1 Feyli Kürt

VİLAYETLERE GÖRE SEÇMEN/OY KULLANAN VE KATILIM ORANLARI

ANBAR Seçmen sayısı: 1.041.090 Oy kullananların sayısı: 695.593 Katılım oranı: %66,81	BABİL Seçmen Sayısı: 1.107.189 Oy kullananların sayısı: 563.125 Katılım oranı: %50,86	BAĞDAT Seçmen Sayısı: 4.359.490 Oy kullananların sayısı: 2.129.883 Katılım oranı: %48,86	BASRA Seçmen Sayısı: 1.620.211 Oy kullananların sayısı: 827.966 Katılım oranı: %51,10	DİKAR Seçmen Sayısı: 1.099.438 Oy kullananların sayısı: 538.390 Katılım oranı: %48,97	DİYALA Seçmen Sayısı: 1.043.840 Oy kullananların sayısı: 599.734 Katılım oranı: %57,45
DUHOK Seçmen Sayısı: 805.269 Oy kullananların sayısı: 624.971 Katılım oranı: %77,61	ERBİL Seçmen Sayısı: 1.115.122 Oy kullananların sayısı: 800.889 Katılım oranı: %71,82	KADİSİYE Seçmen Sayısı: 699.986 Oy kullananların sayısı: 344.910 Katılım oranı: %49,27	KERBELA Seçmen Sayısı: 666.052 Oy kullananların sayısı: 316.770 Katılım oranı: %47,56	KERKÜK Seçmen Sayısı: 953.267 Oy kullananların sayısı: 621.773 Katılım oranı: %65,23	MEYSAN Seçmen Sayısı: 609.215 Oy kullananların sayısı: 256.988 Katılım oranı: %42,18
MUSANNA Seçmen Sayısı: 492.812 Oy kullananların sayısı: 250.634 Katılım oranı: %50,86	NECEF Seçmen Sayısı: 824.690 Oy kullananların sayısı: 360.140 Katılım oranı: %43,67	NİNOVA Seçmen Sayısı: 2.079.220 Oy kullananların sayısı: 1.356.152 Katılım oranı: %65,22	SELAHADDİN Seçmen Sayısı: 890.969 Oy kullananların sayısı: 598.686 Katılım oranı: %67,19	SÜLEYMANİYE Seçmen Sayısı: 1.227.460 Oy kullananların sayısı: 742.256 Katılım oranı: %60,47	VASİT Seçmen Sayısı: 771.562 Oy kullananların sayısı: 368.224 Katılım oranı: %47,72

Toplam seçmen sayısı (2025): **21.406.882** Toplam oy kullananların sayısı (2025): **11.997.084** Katılım oranı (2025): **%56,04**

SEÇİM SONUÇLARI

İmar ve Kalkınma Koalisyonu	Kanun Devleti Koalisyonu	Takaddum Partisi	Sadıkun Hareketi	Kürdistan Demokratik Partisi	Ulusal Devlet Güçleri Koalisyonu
46	29	27	27	26	18
Bedir Örgütü	Azım Koalisyonu	Kürdistan Yurtseverler Birliği	Ulusal Egemenlik Koalisyonu - Teşri	İşrakat Kanun	Esas Koalisyonu
18	15	15	9	8	8
Hukuk Hareketi	Tasarım İttifakı	Hizmetler Koalisyonu	Hasım İttifakı	Ulusal Duruş Hareketi	Müjde Sana Irak!
6	6	5	5	5	4
Kürdistan İslami Birliği Partisi	Vasit Hizmetlerle Daha Güzel	Anbar Kimliğimizdir	Kimam Koalisyonu	Yeni Nesil Hareketi	Ninova Halkı
4	4	3	3	3	3
Ulusal Kitleler	Sümeriya Hareketi	Birleşik Irak Türkmenleri Cephesi Listesi	Ninova Ahalisi Koalisyonu	Tevafuk Koalisyonu	Diğer
3	2	2	2	2	12
					Azınlık Kotası
					9

Yemen'de Yeni Kırılma: Güneyli Ayrılıkçıların Askerî Hamlesi ve Bölgesel Yansımaları

DR. RİAD DOMAZETİ
Araştırmacı, İNSAMER

Yemen'de Aralık 2025'in başlarında, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekli ayrılıkçı Güney Geçiş Konseyine (GGK) bağlı silahlı unsurlar, Hadramut ve Mehra vilayetlerinin kontrolünü ele geçirmek amacıyla geniş çaplı bir askerî harekât başlatmıştır. El-Hirak olarak da bilinen GGK, Suudi Arabistan tarafından desteklenen ve uluslararası meşruiyete sahip Yemen ulusal ordusunun bir parçası olan Birinci Ordu'ya karşı yürüttüğü operasyonlar sonucunda, Vadî Hadramut'un tarihî başkenti Seyun'daki cumhurbaşkanlığı sarayını, Seyun Uluslararası Havalimanı'nı, çeşitli askerî üsleri ve tarihî Tarim kentini kontrol altına almıştır. Bu gelişmelerin ardından meşru Yemen Başkanlık Konseyi Başkanı Reşad el-Alimi ile Başbakan Salim bin Breyk, geçici başkent Aden'den ayrılarak Suudi Arabistan'a geçmiştir. Aynı süreçte Suudi Arabistan destekli güçler, geçici başkent Aden dâhil olmak üzere bazı bölgelerden geri çekilirken Umman Sultanlığı Mehra ile olan sınırını geçici olarak kapatma kararı almıştır. Doğuya doğru ilerleyişini sürdüren GGK'nin, eski Güney Yemen Devleti'ne ait toprakların büyük bölümünde fiilî kontrol sağladığı görülmektedir. Bölgesel ve yerel gelişmelerin bir sonucu olarak Yemen'in toprak bütünlüğünü hedef alan bu girişim, yalnızca ülkenin geleceğini değil aynı zamanda bölgesel güç dengelerini de derinden etkilemektedir.

Meşru Yemen hükümetinin karar alma kapasitesindeki zayıflık, yerel yönetim-kabile ilişkilerinde biriken yapısal sorunlar ve ulusal ordunun pasif tutumu, bu sürecin önünü açan temel iç dinamikler olarak öne çıkmaktadır.

Meşru Yemen hükümetinin karar alma kapasitesindeki zayıflık, yerel yönetim-kabile ilişkilerinde biriken yapısal sorunlar ve ulusal ordunun pasif tutumu, bu sürecin önünü açan temel iç dinamikler olarak öne çıkmaktadır.

GGK, 2023 yılında da benzer bir girişimde bulunmuş ancak Suudi Arabistan ve Umman Sultanlığı'nın müdahaleleriyle bu hamle engellenmiştir. Buna karşılık Aralık 2025'te GGK'nin Yemen'in doğusuna yönelik ilerleyişinde, sahadaki yerel sorunların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yemen'in Hadramut vilayetinde, meşru hükümet olan Başkanlık Konseyi tarafından atanan Vali Mebkut bin Madi liderliğindeki yerel yönetim ile Hadramut kabilelerinden oluşan ve Yemen meşru hükümetini tek siyasi otorite olarak tanıyan Kabileler İttifakı'nın lideri Amr bin Habreş arasında uzun süredir devam eden ve zaman zaman silahlı çatışmalara varan anlaşmazlıklar mevcuttu. Bu gerilimin temelinde yol, su ve elektrik gibi temel kamu hizmetlerinin dağıtımı ve yönetimine ilişkin sorunlar yer almaktaydı. Kabile lideri Habreş hem yerel yönetimde başkan yardımcılığı konumunda bulunması hem de sahip olduğu kabilesel güç ne-

deniyle, valilik makamını ve idari yapıyı sık sık eleştirmekteydi.

Bölgede yerel halk ile meşru hükümet arasında yönetim modeli ve kaynak paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar önemli bir zemin oluştururken GGK unsurlarının bölgeye girişi sırasında Yemen ulusal ordusu kayda değer bir direniş göstermemiştir. Kabileler İttifakı'na bağlı unsurlar ise petrol üretim merkezlerinin bulunduğu Hadra bölgesine çekilmiştir. GGK güçleri, Mehra vilayetine de girerek buradaki ulusal ordu unsurlarını tasfiye etmiş; bu gelişmenin ardından Mehra, fiilen Birleşik Arap Emirlikleri destekli GGK milisleri ile Suudi Arabistan destekli Selefi unsurlar (Der'u'l-Vatan/Vatan Kalkanı) arasında bir güç mücadelesi alanına dönüşmüştür.

2021 yılında GGK'ye ağır kayıplar yaşatan Birinci Ordu'nun bu kez neredeyse hiçbir direniş göstermeden geri çekilmesi, sahadaki gelişmelere dair ciddi soru işaretleri doğurmuştur. Bu durum iki temel ihtimalle açıklanabilir. İlk olarak Yemen Başkanlık Konseyi içinde yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle orduya açık bir direniş talimatının verilmemiş olması; ikinci olarak ise önceden yürütülen pazarlıklar sonucunda GGK'ye yakın bazı unsurların ordu içerisindeki direnişi bilinçli biçimde sabote etmiş olabileceği söylenebilir. Nitekim Reşad el-Alimi başkanlığındaki yedi üyeli Yemen Başkanlık Konseyinin, krizin ilk günlerinde fiilen etkisiz kaldığı ve karar alma süreçlerinin adeta felç olduğu görülmüştür. Ancak aralık ayının sonlarına doğru

Suudi Arabistan ve diğer bölge ülkelerinin GGK'ye karşı net bir tutum benimsemesiyle birlikte Başkanlık Konseyi, Hadramut'ta yaşananları açıkça "darbe" olarak nitelendirmiş; masum sivillerin korunması ve silahlı kuvvetlerin gerilimi düşürmeye yönelik çabalarının desteklenmesi amacıyla gerekli tüm askerî tedbirlerin alınmasını resmen talep etmiştir.

Kısa sürede ve oldukça dikkat çekici bir hızla gelişen bu süreç sonucunda, Yemen'in doğusundan batısına uzanan ana lojistik hatlar tamamen GGK'nin kontrolüne geçmiştir. Bu hatlarla birlikte ülkenin ticari arterleri ile neredeyse tek gelir kaynağı konumundaki petrol sahaları ve enerji kaynakları da GGK'nin eline geçmiştir. Nitekim GGK, Hadramut ve Mehra'nın kontrol altına alın-

Kısa sürede ve oldukça dikkat çekici bir hızla gelişen bu süreç sonucunda, Yemen'in doğusundan batısına uzanan ana lojistik hatlar tamamen GGK'nin kontrolüne geçmiştir. Bu hatlarla birlikte ülkenin ticari arterleri ile neredeyse tek gelir kaynağı konumundaki petrol sahaları ve enerji kaynakları da GGK'nin eline geçmiştir.

Bağımsızlık hedefini gerçekleştirmek amacıyla dış destek arayışını genişleten GGK, BAE'nin yanı sıra 2020 yılından itibaren İsrail ile de giderek yakınlaşmış; Arap-İsrail normalleşme sürecine destek vererek İbrahim Anlaşmaları çerçevesinde kendisini Batı yanlısı bir aktör olarak konumlandırmıştır.

ması, "Yemen Güney Devleti" projesinin tamamlanması yönünde kritik ve son aşama olarak görmektedir.

Hadramut vilayeti, Yemen'in doğu-batı ekseninde stratejik bir konuma sahip olup Marib'e uzanan en önemli geçiş güzergâhlarından birini oluşturmaktadır. Suudi Arabistan ve Umman üzerinden gelen lojistik destek hattı ağırlıklı olarak Vadi Hadramut üzerinden sağlanmakta, bu hattın tek alternatifi ise Şebve vilayetinden geçmektedir. Ancak Şebve'nin de daha önce GGK tarafından, valinin görevden uzaklaştırılması yoluyla fiilen kontrol altına alınmış olması, Hadramut'un stratejik önemini daha da artırmıştır. Ayrıca Hadramut, Yemen'in en önemli enerji üretim merkezlerinden biridir ve idari olarak Vadi Hadramut ile sahil bölgesi olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Sahil kesiminde konuşlu bulunan ve BAE tarafından desteklenen "Hadrami Seçkinler Gücü" ise GGK ile yakın koordinasyon içinde hareket etmektedir.

GGK ve BAE'nin Stratejik Hedefleri ve Bölünmüş Yemen Projesi

Yemen'in birleşik bir devlet olarak varlığını sürdürmesini reddeden ve ülkenin Güney ve Kuzey Yemen şeklinde bölünmesini savunan

GGK, Aden merkezli ayrı bir idari yapı ve kendine ait bir bayrakla fiili bir otorite tesis etmiş durumdadır. Yemen Başkanlık Konseyinin üyelerinden biri olan GGK lideri Aydarus ez-Zubeydi, Güney Yemen'in bağımsızlığını sağlamak amacıyla uluslararası kamuoyu nezdinde aktif bir diplomasi yürütmektedir. GGK, başlattığı askerî operasyonları İhvan-ı Müslimin ve el-Kaide gibi terör örgütleriyle mücadele söylemiyle meşrulaştırmaya çalışmakta; bu çerçevede Birinci Ordu'yu özellikle İhvan ile ilişkilendirmektedir. BAE'nin Birinci Ordu'nun varlığından duyduğu rahatsızlığı da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Zira Birinci Ordu'nun, Yemen'de Müslüman Kardeşler'e yakın bir siyasi yapı olarak bilinen İslah Partisi ile ilişkilendirilmesi, BAE'nin bu tutumunun temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Gerçekte GGK'nin, Yemen'in güney ve doğusunu kapsayacak şekilde bağımsız bir devlet ilan etme hedefini de hiçbir zaman gizlememiştir. Bu doğrultuda GGK, Ali Abdullah Salih sonrası geçiş sürecinde düzenlenen seçimleri ve 2013 yılında gerçekleş-

tirilen Ulusal Diyalog Konferansı'nı boykot etmiştir. Bağımsızlık hedefini gerçekleştirmek amacıyla dış destek arayışını genişleten GGK, BAE'nin yanı sıra 2020 yılından itibaren İsrail ile de giderek yakınlaşmış; Arap-İsrail normalleşme sürecine destek vererek İbrahim Anlaşmaları çerçevesinde kendisini Batı yanlısı bir aktör olarak konumlandırmıştır.

BAE ve İsrail'in açık desteğini alan GGK'nin tutumu, iddia edildiği gibi yalnızca İhvan-ı Müslimin ve el-Kaide ile mücadeleyle sınırlı kalmamaktadır. Aksine 2015 yılından bu yana Husilere karşı birlikte mücadele edilen Yemen ordusu, kabile ittifakı ve diğer silahlı gruplarla olduğu kadar Suudi Arabistan liderliğindeki Arap Koalisyonu'nun temel misyonu ile de açık bir ihtilaf içindedir. Bu durum, GGK'nin yalnızca Yemen içindeki güç dengelerini değil aynı zamanda Körfez içi ilişkileri ve bölgesel istikrarı da doğrudan etkileyen bir aktör hâline geldiğini göstermektedir.

Son olarak Güneydoğu Yemen'deki mevcut krizin, başkent Sana dâhil Kuzey Yemen'i kontrol eden Husi-

ler açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Kararlılık Fırtınası Koalisyonu üyeleri ile sahadaki yerel aktörler arasındaki çatışmalar, Husiler için önemli fırsatlar yaratmakta; bu durum onların hem Kuzey'deki hâkimiyetlerini pekiştirmelerine hem de farklı taraflardan gelebilecek ittifak tekliflerine karşı daha rahat bir pozisyon almalarına imkân tanıyacaktı. Nitekim krizin başlamasının ardından Umman'ın ara buluculuğunda Husiler ile Yemen hükümeti arasında bir esir takası gerçekleştirilmiştir. Dahası Yemen Dışişleri Bakanı Yardımcısı'nın, ulusal birliğin ve toprak bütünlüğünün korunması amacıyla gerekirse Husilerle dahi iş birliği kapılarının açık olabileceğine yönelik açıklamaları, krizin Yemen siyasetinde yeni ve alışılmadık denklemlerin ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir.

Suudi Arabistan'ın Tutumu: Sınır Güvenliği ve Enerji Koridorları

Suudi Arabistan'ın sınır güvenliği ve ulusal bütünlüğü açısından ta-

rihsel önemini koruyan Yemen'deki gelişmeler, en yakından Riyad yönetimini ilgilendirmektedir. Özellikle Hadramut bölgesinde etkinliğe büyük önem atfeden Suudi Arabistan, bu bölgenin dolaylı kontrolünü hem jeopolitik hem de ekonomik gerekçelerle stratejik bir öncelik olarak görmektedir.

Basra Körfezi ve Aden Körfezi'nde zaman zaman deniz ticaretinin ve gemi güvenliğinin tehdit altına girmesi, bölge ülkelerini alternatif lojistik ve ticaret hatları arayışına yöneltmiştir. Bu çerçevede Riyad, kendi sınırlarından başlayarak Hadramut üzerinden Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'na uzanan yeni ulaşım ve ticaret koridorları oluşturmayı planlamaktadır. Suudi Arabistan, Basra Körfezi'ndeki güvenlik risklerini azaltmak amacıyla petrol ihracat rotalarını çeşitlendirmeyi, Hadramut kıyılarında alternatif limanlar ve petrol boru hatları inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Hadramut'un BAE destekli milislerin kontrolüne geçmesi, Suudi Arabistan tarafından ulusal çıkarlarına yönelik doğrudan bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca Riyad, kuzey sınırında Husilerin hâkim olduğu bir devlet yapısının ortaya çıkmasını kısa ve uzun vadede ciddi bir güvenlik riski olarak değerlendirmektedir.

GGK'nin Vadi Hadramut'u ele geçirmesinin ardından Suudi Arabistan, Mukella'ya bir heyet göndererek taraflar arasında ateşkes sağlanması için ara buluculuk yapmış ve krizin öncesindeki askerî pozisyonlara dö-

Krizin patlak vermesi ve sahada yaşanan gelişmeleri, Suudi Arabistan ile BAE arasında fiilî bir vekâlet çatışması olarak da değerlendirmek mümkündür. Hatta Suudi Veliâht Prensi Muhammed bin Selman'ın ABD Başkanı Donald Trump ile Sudan konusundaki tutumu nedeniyle, BAE'nin Yemen'deki hamleleriyle dolaylı biçimde ilişkilendirilmektedir.

nülmesi yönünde bir mutabakata varılmıştır. Riyad yönetimi, krizin ilk aşamasında diplomatik çözümü önçeleleyen bir yaklaşımı öne çıkarmıştır. Ancak GGK'nin ilerleyişini durdurulmaması ve ne Suudi Arabistan destekli yerel güçlerin ne de ulusal ordunun söz konusu ihlallere karşı etkili bir mukabelede bulunamaması, Suudi Arabistan ve müttefiklerinin bu hızlı askerî tırmanmaya açık

Güney Yemen'de yaşanan gelişmeler, bir yandan BAE'nin bölgeye yönelik politikalarının bölge ülkeleri nezdinde giderek daha fazla rahatsızlık yaratmasına yol açarken diğer yandan Kızıldeniz jeopolitiğindeki güç mücadelesi ve rekabeti belirgin biçimde tırmandırmıştır.

biçimde hazırlıksız yakalandıklarını ortaya koymaktadır. Bu arada tutumunu kademeli olarak sertleştiren Riyad yönetimi, bir yandan bölgedeki diğer aktörlerin desteğini sağlamak amacıyla yoğun bir diplomatik faaliyet yürütürken diğer yandan sahada meşru Yemen hükümeti nezdinde Yemen ordusunu ve Der'u'l-Vatan gibi silahlı grupları insan gücü, silah ve lojistik açıdan güçlendirdi. Diplomatik düzlemde Suudi Arabistan'ın GGK karşıtı tutumunun, askerî baskıyla eş zamanlı olarak bölgesel ve küresel diplomatik desteğini almış görünmektedir. Nitekim aralık ayının sonlarına doğru Türkiye ve Suriye dâhil olmak üzere Katar, Kuveyt, Mısır, Ürdün ve Arap Ligi gibi aktörler resmî açıklamalar yaparak Suudi Arabistan'ın Yemen'deki çabalarına destek vermiştir.

BAE ve GGK'nin geri adım atmaması ve "kırmızı çizgi" olarak değerlendirilen aralık ayı öncesindeki askerî pozisyonlara dönmeyi reddetmesi üzerine Suudi Arabistan, Hadramut ve Mehra'ya yönelik ilerleyişi durdurmak amacıyla aralık ayı sonunda GGK milislerine karşı ilk hava saldırısını gerçekleştirmiştir. Söz konusu saldırı, Güneyli milislere yönelik güçlü bir uyarı mahiyeti taşımış; bu tutumun sürdürülmesi hâlinde daha geniş çaplı bir askerî tırmanmanın gündeme gelebileceğine işaret etmiştir.

Krizin patlak vermesi ve sahada yaşanan gelişmeleri, Suudi Arabistan ile BAE arasında fiili bir vekâlet çatışması olarak da değerlendirmek mümkündür. Hatta Suudi Veliâht Prensi Muhammed bin Selman'ın ABD Başkanı Donald Trump ile Sudan konusundaki tutumu nedeniyle, BAE'nin Yemen'deki hamleleriyle dolaylı biçimde ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın tepkisi yalnızca ani bir ihanet ve şok duygusuyla açıklanamaz. Daha yapısal düzeyde bakıldığında, BAE'nin asıl hedefinin Suudi Arabistan'ın Basra Körfezi ve Aden Körfezi'ne olan bağımlılığını azaltmaya yönelik alternatif ticaret

yolları ve petrol boru hatları stratejisini zayıflatmak aynı zamanda BAE'nin bölgesel ekonomik cazibesini gölgede bırakabilecek bir Suudi açılımını engellemek olduğu söylenebilir. Nitekim BAE'nin Yemen'de ve genel olarak Aden Körfezi jeopolitiğinde lojistik hatları kontrol altında tutmaya yönelik pragmatik bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Bu durum Suudi Arabistan ile BAE'yi son dönemlerde nadir görülen bir şekilde askerî düzeyde karşı karşıya getirirken aynı zamanda bölgede uzun süredir devam eden parçalanma siyasetinin geleceği açısından da potansiyel bir dönüm noktasına işaret etmektedir.

Umman'ın Rolü: Tarafsızlık-tan Aktif Koordinasyona

Yemen ile yaklaşık 300 kilometrelik bir sınır hattına sahip olan Umman Sultanlığı'nın mevcut krize ilişkin tutumu, sürecin seyri açısından kritik bir önem taşımaktadır. Daha önce Mehra vilayetinin BAE destekli güçlerin kontrolüne bırakılmayacağını ve gerekmesi hâlinde askerî müdahalede bulunabileceğini açıkça ifade eden Maskat yönetimi, bu kriz sürecinde Suudi Arabistan'a benzer şekilde diplomatik girişimlere öncelik vermiştir. Umman, uzun süredir desteklediği yerel kabilelerle temasını sürdürürken aynı zamanda bölgesel düzeyde

Suudi Arabistan ile koordinasyonunu belirgin biçimde artırmıştır. Nitekim Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Prens Faysal bin Farhan ile Suudi Hava Kuvvetleri Komutanı Turki bin Bender bin Abdülaziz Âl-i Suud'un Umman'da üst düzey protokolle kabul edilmesi, iki ülke arasında oluşan ortak tutumun ve olası müşterek hava operasyonlarına yönelik iş birliğinin somut göstergeleridir. Bu gelişmeler, Umman Sultanlığı'nın uzun süredir benimsediği bölgesel tarafsızlık politikasını kademeli biçimde gözden geçirdiğine ve sınır komşusu Yemen'e ilişkin politikanın yeni bir evreye girdiğine işaret etmektedir.

Türkiye'nin Sudan, Libya ve genel olarak Kızıldeniz jeopolitiğinde izlediği stratejiyle çıkarları örtüşen Suudi Arabistan ve özellikle Mısır ile ilişkilerin derinleştirilmesi, yeni ve daha yapısal bir iş birliğinin önünü açabilir.

Geçmişte BAE ile sınır sorunları yaşayan Maskat yönetimi hem kuzeyinde hem de güneyinde BAE ile bağlantılı aktörler tarafından çevrelenme ihtimaline karşı endişeli; bu nedenle Yemen'in doğusundaki güç dengelerinde Suudi Arabistan ile daha yakın bir eşgüdüm arayışına yönelmektedir.

Güney Yemen Krizi'nin Bölge Jeopolitiğine Etkileri

Güney Yemen'de yaşanan gelişmeler, bir yandan BAE'nin bölgeye yönelik politikalarının bölge ülkeleri nezdinde giderek daha fazla rahat-sızlık yaratmasına yol açarken diğer yandan Kızıldeniz jeopolitiğindeki güç mücadelesi ve rekabeti belirgin biçimde tırmandırmıştır. BAE'nin Hindistan, İsrail ve Etiyopya ile geliştirdiği iş birliği ağı ve gayri resmî blok, Kızıldeniz havzasındaki jeopolitik dengeleri yeniden şekillendirmeyi amaçladığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu ittifakın temel hedefi; güvenlik, deniz ticareti, enerji hatları ve limanlar üzerinden bölgesel bir nüfuz alanı tesis etmektir. Bu çerçevede BAE'nin, farklı ülkelerde vekil aktörler ve paralı askerler üzerinden yürüttüğü stratejilerle siyasal ve coğrafi parçalanmayı teşvik eden bir politika izlediği açıktır. Doğu Libya'da Halife Hafter güçlerine verilen destek, Somali'de Somaliland'ın bağımsızlığına yönelik teşvikler, Sudan'da Cancavidler aracılığıyla yürütülen istikrarsızlaştırma politikaları ve Yemen'de GGK'ye sağlanan askerî ve siyasi destek, bu yaklaşımın somut

Yemen’de yaşananlar, ateşkes ve barış sürecinin ne denli kırılğan olduğunu ortaya koyarken krizin askerî olarak artık yeni ve daha karmaşık bir evreye girdiğine işaret etmektedir. Bu durum bir yandan diplomatik çözüm ve barış arayışlarını zorlaştırırken diğer yandan bölgesel ve uluslararası düzeyde yeni ittifakların ve güç dengelerinin şekillenmesine zemin hazırlamaktadır.

örnekleridir. Nitekim özellikle Suudi Arabistan’daki sosyal medya kullanıcılarının, GGK lideri Aydarus ez-Zubeydi’yi Halife Hafter ve Hamdan Dalgalo ile karşılaştırmaları, bu algının bölgesel düzeyde nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Önümüzdeki dönemde denize çıkış arayışında olan Etiyopya’nın daha saldırgan ve somut adımlar atma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Böyle bir senaryo, Suudi Arabistan ve Mısır başta olmak üzere bölge ülkelerinin ulusal çıkarları ve güvenlik hesapları üzerinde doğrudan etkiler yaratacaktır.

Yemen özelinde geline aşamada, sahada Suudi Arabistan destekli unsurlar ile BAE destekli gruplar arasında doğrudan silahlı çatışmaların başlaması, Körfez içi dengeler açısından önemli bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Daha önce BAE ile aynı siyasi çizgide hareket eden bazı bölgesel aktörlerin, bugün Abu Dabi’nin Yemen’de izlediği politikalara mesafe koyduğu açıkça gözlemlenmektedir. BAE’nin bu yaklaşımı, bölgesel istikrarsızlığı derinleştiren ve parçalanmayı teşvik eden bir strateji olarak algılanmaktadır. Bu durum, BAE’nin

Yemen politikasının bölgesel düzeyde giderek yalnızlaştığını göstermektedir. Özellikle Umman’ın geleneksel tarafsızlık politikasından uzaklaşması başlı başına önemli bir dönüm noktasıdır. Buna ek olarak Katar, Kuveyt, Mısır ve Ürdün gibi ülkelerin de BAE’nin bu politikalarına karşı açık biçimde tutum almaları, Körfez ve Arap dünyasında yaşanan kırılmanın derinliğini ortaya koymaktadır.

Yemen’deki Gelişmelerin Türkiye’nin Bölge Siyasetine Etkileri

Libya, Sudan ve Somali’deki gelişmelerin bir devamı niteliğinde olan Güney Yemen’deki süreç, Türkiye açısından hem dikkatle yönetilmesi gereken riskler hem de önemli fırsatlar barındırmaktadır. Kısa bir süre öncesine kadar bölge ülkelerinin önemli bir kısmı Türkiye karşıtı bir blok içinde hareket ederken bugün Türkiye’nin uzun süredir savunduğu “ülkelerin toprak

bütünlüğünün korunması” ve “bölgesel parçalanmalara karşı durulması” yönündeki Kızıldeniz yaklaşımına Mısır ve Suudi Arabistan dâhil birçok aktörün giderek daha fazla yakınlaştığı görülmektedir.

Bu eğilim, Yemen başta olmak üzere Libya ve Sudan gibi dosyalarda Türkiye’nin bölge ülkeleriyle daha koordineli ve eşgüdümlü hareket etme imkânını artırabilir. Türkiye’nin Sudan, Libya ve genel olarak Kızıldeniz jeopolitiğinde izlediği stratejiyle çıkarları örtüşen Suudi Arabistan ve özellikle Mısır ile ilişkilerin derinleştirilmesi, yeni ve daha yapısal bir iş birliğinin önünü açabilir. Bu çerçevede Mısır ile ilişkilerin güçlendirilmesi yalnızca Kızıldeniz jeopolitiği açısından değil aynı zamanda Doğu Akdeniz’deki denge ve Türkiye’nin bölgesel varlığı bakımından da kritik bir önem taşımaktadır. Kızıldeniz havzasında Türkiye aleyhine hamlelerde bulunan İsrail ve onu destek-

leyen aktörlere karşı, Türkiye'nin söz konusu ülkelerle daha somut ve kurumsallaşmış bir iş birliği ya da ittifak zemini oluşturması için uygun bir fırsat ortaya çıkmaktadır.

Süreç aynı zamanda Türkiye açısından ekonomik ve askerî iş birliği alanlarında da yeni açılımlar sunma potansiyeline sahiptir. Yemen dosyası üzerinden Körfez finans çevreleriyle ilişkilerin geliştirilmesi, Umman ve Kuveyt ile mevcut askerî iş birliğinin derinleştirilmesi bu bağlamda öne çıkan başlıklar olarak zikredilebilir. Özellikle Kuveyt ve Umman ile savunma sanayisi, askerî eğitim ve teknoloji transferi alanlarında geliştirilecek iş birlikleri, Türkiye'nin hem Basra Körfezi'nde hem de Hint Okyanusu'nda stratejik etkisini artırabilir. Bu durum başta Kalkınma Yolu Projesi'nin güvenliği olmak üzere Körfez'in geleceğine ilişkin kritik süreçlerde Türkiye'nin daha etkin bir rol üstlenmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin son on yılda edindiği diplomatik ve askerî tecrübe dikkate alındığında, mevcut konjonktürün tüm risklerine rağmen zamanlı, dengeli ve stratejik adımlarla değerlendirilmesi, Ankara açısından uzun vadeli stratejik kazanımların da kapısını aralayabilecek niteliktedir. Böylece Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu hattında daha etkin ve dengeli bir rol üstlenmesi mümkün görünmektedir.

Sonuç

Yemen'deki mevcut tablo, önünde üç temel senaryoya işaret etmektedir: İlk olarak BAE ve desteklediği Güney Geçiş Konseyi milislerinin sahadaki baskı karşısında geri adım atarak çatışma alanlarından çekilmesi olasılığı bulunmaktadır. İkinci senaryoda ise BAE'nin Sudan'da izlediği yaklaşımı Yemen'e taşıyarak GGK üzerinden Suudi Arabistan sınırına yakın el-Abr ve el-Vedia sınır kapılarına doğru ilerlemeyi tercih etmesi ve bu hamleyle Suudi Arabistan ile onu destekleyen Katar, Kuveyt, Umman ve Arap dünyasındaki ilgili bölgesel aktörlerle krizi daha da derinleştirmesi söz konusudur. Üçüncü ve daha dengeli senaryo ise tırmanmayı sınırlayacak yeni bir şiddet dalgasının ortaya çıkmasını engelleyecek ve tarafları diplomatik ve barışçıl bir çözüm sürecine yönlendirecek bir uzlaşma zeminine ulaşılmasıdır.

Sonuç olarak Yemen'de yaşananlar, ateşkes ve barış sürecinin ne denli kırılgan olduğunu ortaya koyarken krizin askerî olarak artık yeni ve daha karmaşık bir evreye girdiğine işaret etmektedir. Bu durum bir yandan diplomatik çözüm ve barış arayışlarını zorlaştırırken diğer yandan bölgesel ve uluslararası düzeyde yeni ittifakların ve güç dengelerinin şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Görünürde bir BAE-Suudi rekabeti olarak algılsa da gerçekte farklı Yemenli siyasi bileşenleri içeren yapının tasfiye edilmesini ve ülkenin fiilî olarak dış destekli milis güçler arasında paylaşılmasını hedefleyen daha kapsamlı bir bölünme stratejisinin hayata geçirildiğini göstermektedir. Bu bağlamda Yemen, yalnızca askerî ve siyasi bir kriz alanı değil; aynı zamanda bir kimlik hikâyesi, yarım kalmış bir devlet deneyimi ve derin bir toplumsal hafızanın sahnesi olarak parçalanma ve istikrarsızlık riskleriyle uzun bir süre daha bölgesel gündemin merkezinde kalacağı benzetilmektedir. **■**

Suriye Ekonomisini 2026 Yılında Neler Bekliyor?

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH KIRŞANLI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Ekonomi Bölümü

Aralık 2024'te 14 yıllık iç savaşın ardından gerçekleşen devrimin üzerinden bir yıldan çok kısa bir süre geçti. Ahmed Şara yönetimindeki bu zaman dilimi, baba Hafız Esed dönemi de eklenince yaklaşık olarak 60 yıl süren Baas rejimini sona erdirmesi bakımından ciddi bir öneme sahiptir. Bu 60 yıllık süre zarfında, Suriye'de siyasi, sosyal ve özellikle ekonomik yapının nasıl darmadağın edildiğinin çarpıcı analizleri son bir yıllık dönemde sıklıkla yapılmaktadır. Bu görüş ve analizler doğrultusunda, ekonomik pastanın bölüşümü noktasında sadece Esed ailesine mensup kişilere yapılan kayırmacı davranışların, rejimin iş çevrelerini devşirmek amacıyla yaptığı istihbari çalışmaların ve talep edilen rüşvetlerin, sosyal örgütlenme ve dayanışma duygularını nasıl zedelediği de daha yakından gözlemlenmiştir.

Geride bıraktığımız bir yılda, geçici Devlet Başkanı Şara yönetiminde, başta Suudi Arabistan, Katar ve

Suriye'nin 2026 yılında önünde durabilecek en önemli sorunlardan bir tanesi ise dönüşümün uzun zaman alması ile beraber bu dönüşümü destekleyecek finansal kaygılardır.

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmak üzere Körfez ülkeleri, Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile siyasi ve ekonomik görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler neticesinde Suriye'nin yeniden dönüşümü noktasında çok ciddi atılımlar yapılmış, önemli sözleşmeler imzalanmış ve bazıları hızlı bir şekilde yürürlüğe konmuştur. AB ve ABD'nin devrimin ilk aylarında Su-

riye'ye uygulanan yaptırımları kademeli olarak kaldırması da önemli bir merhale olarak kayıtlara geçmiştir.

Son BM toplantısında, Şara'nın dünyaya seslenişi, yıllar sonra aynı platformda Suriye'yi temsil eden üst düzey bir devlet yetkilisi olması noktasında ciddi derecede önem taşımaktadır. Bu gelişmenin akabinde, devrimi takip eden aylarda kısmen kaldırılan yaptırımlar tamamen kaldırılmıştır. Türkiye ve Suudi Arabistan'ın öncü diplomatik rol oynadığı ve ABD'nin kaldırdığı Sezar yaptırımları (Caesar Syria Civilian Protection Act), 2019 yılında birçok alanda kapanan finansal, ticari ve ekonomik kapıları yeniden aralama imkânı vermiştir. Bu noktadaki önemli iki şerhten birincisi Amerikalı mercilerin bu yaptırımları, Suriye'nin gelişimini ve dönüşümünü daha iyi takip etmek adına bir fırsat olarak sunduğu notunu düşmesi olurken ikincisi ise yaptırımların tek başına kalkmasının güçlü bir kurumsal yapı ve sağlam temelli bir anayasa olmadan bir anlam ifade etmeyeceği-

dir. Asıl belirleyici unsur 2026 yılında da altyapısı hazırlanmaya devam edecek olan ekonomik kurumsal yapı, yeni anayasa ve yönetim kapasitesi ni artırma çabaları olacaktır.

Sezar Yatırımlarının Kalkması Suriye Ekonomisine Ne Kadar Katkı Sağlayabilir?

Suriye asıllı bağımsız araştırmacı, Karam Şaar'a göre Suriye'de altyapının tekrar 2010 seviyelerine ulaşması için en az 10-15 yıllık bir süreç gerekmektedir. Daha üretken ve efektif bir şekilde işleyen altyapının ise 20-30 yıl alabileceğini de ayrıca belirtmektedir. Şaar, 2011 yılındaki savaştan evvel küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) Suriye gayrisafi milli hasılasının yaklaşık yüzde 60'lık bir kısmını temsil ettiğini belirtirken şu anda tamamen yıkılmış olan altyapı ile KOBİ'lerin dönüşümünün de çok uzun bir zaman alacağını vurgulamaktadır.

Ülke içerisinde fiyatların artmaya başladığı ve enflasyonist bir ortamın oluştuğu gözlenmiştir. Önlem olarak fiyatları ve para akışını kontrol etmek amaçlı Suriye Merkez Bankası özel bankalardan para çekim hakkını kısıtlamış durumdadır ancak bu ve benzeri politikalar kamuoyunda bir belirsizlik ve endişe ortamı da oluşturmaktadır.

Sezar Yasası altında, petrol, doğal gaz ve bu sektöre yönelik her türlü yatırım ve girişimi, savunma ithalatını, silah alım ve satımını yasaklayan, Suriye'de yöneticilerin seyahatlerini engelleyen, inşaat malzemelerinin ülkeye girişini, finansal ortaklıkları, SWIFT kanalı ile para gönderme ve dahi dolaylı işlemleri durduran ciddi derecede yaptırımlar uygulanıyordu. Suriye rejimi zaten kendi parasını da yine aynı dönemde Rusya'da bastırıyordu. Bu yasanın kalkması ile beraber Suriye ekonomisi bu alanlarda nefes alma imkânına ve uluslararası yardımlara bir nebze olsun ulaşma imkânı bulacaktır. Ancak Suriye'nin 2026 yılında önünde durabilecek en önemli sorunlardan bir tanesi ise dönüşümün uzun zaman alması ile beraber bu dönüşümü destekleyecek finansal kaygılardır.

Şaar'a göre dünyanın Ukrayna'ya, Yeniden Yapılanma Konferansında yapmış olduğu toplam yardımlar 50 milyar dolar seviyesine ulaşmışken böyle bir ortamın Suriye adına sağ-

landığında toplanacak rakamın dörtte bir oranında olması bile zor gözükmemektedir.

Suriye'nin Öz Kaynakları, Yeniden Yapılanmanın Maliyeti ve Son Bir Yıldaki Gelişmeler

Petrolde bir zamanlar ihracatçı olan Suriye, savaşın ardından petrol ithal eden bir ülke konumundadır. Deyrizor bölgesinde yer alan al-Omar bölgedeki en büyük petrol sahası olmakla beraber, Haseke de yine önemli bir petrol bölgesidir fakat iki bölge de SDF kontrolündedir. Deyrizor ve Haseke, Suriye'deki toplam petrol üretiminin yaklaşık yüzde 85'ini karşılayacak kapasiteye sahiptir ancak savaştan evvel günlük toplam 400.000 varile yaklaşan petrol üretimi devlet gelirinin üçte birini oluşturuyorken savaştan sonra petrol sahalarına verilen toplam fiziksel zararın yaklaşık 115 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Çevreye verilen zarar da buna eklendiğinde çok daha yüksek rakamlar ortaya çıkacaktır.

Suriye Maliye Bakanı Muhammed Yusur Birniye'nin yaptığı açıklamaya göre ülkenin yeniden inşası için yaklaşık 1 trilyon dolar maddi kaynağa ihtiyaç vardır. Yapılan birçok araştırmada bu rakamların 250 ile 400 milyar dolar arasında olduğu düşünülürse -ki sadece rafinerileri savaş öncesi verimliliğe getirecek rakam 100 milyar doların üzerindedir- Birniye'nin yapmış olduğu bu açıklama, tahmin edilenin çok daha üstünde finansal bir kaynağa ihtiyaç olduğunu gözler önüne sermektedir. Buna ek olarak ülke içerisinde fiyatların artmaya başladığı ve enflasyonist bir ortamın oluştuğu gözlenmiştir. Önlem olarak fiyatları ve para akışını kontrol etmek amaçlı Suriye Merkez Bankası özel bankalardan para çekim hakkını kısıtlamış durumdadır ancak bu ve benzeri politikalar kamuoyunda bir belirsizlik ve endişe ortamı da oluşturmaktadır.

Şara yönetiminin göreve başlar başlamaz bazıları mutabakat zaptı niteliğinde olan bir dizi anlaşmaya imza atması; ülkede görev yapan kamu görevlilerinin maaşlarına yüzde 400 oranında artış sağlaması; kamusal alandaki yolsuzlukları sona erdirmeye yönelik somut adımlar atması ve önceki rejimin en önemli gelir kaynaklarından biri olan uyuşturucu ticaretiyle kararlı bir mücadele başlatması,

Şara yönetiminin göreve başlar başlamaz bazıları mutabakat zaptı niteliğinde olan bir dizi anlaşmaya imza atması; ülkede görev yapan kamu görevlilerinin maaşlarına yüzde 400 oranında artış sağlaması; kamusal alandaki yolsuzlukları sona erdirmeye yönelik somut adımlar atması ve önceki rejimin en önemli gelir kaynaklarından biri olan uyuşturucu ticaretiyle kararlı bir mücadele başlatması, radikal bir dönüşümün hayata geçirilmesinin uzun bir zaman alacağı açık olmakla birlikte, kısa vadede atılmış kayda değer ve yapısal öneme sahip adımlar olarak değerlendirilmektedir.

radikal bir dönüşümün hayata geçirilmesinin uzun bir zaman alacağı açık olmakla birlikte, kısa vadede atılmış kayda değer ve yapısal öneme sahip adımlar olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) yetkililerinin geçtiğimiz aylarda Şam'a yaptığı ziyaretin ardından elde ettiği sonuçlara göre Suriye ekonomisinin 2025 yılında yüzde 1 oranında büyüyeceği öngörülmüştür. Ancak bu öngörü yaptırımların kaldırılmasından evvel yapılmıştır. Dolayısıyla ülkelerine dönen ve ekonomik ile ticari faaliyetlere yeniden dâhil olan yaklaşık 3 milyon kişi de dikkate alındığında -bunların 1,8 milyonu savaş sürecinde ülke içinde yer değiştirmiş olup devrimin ardından eski yerleşim yerlerine geri dönmüş, 1,2 milyonu ise yurt dışından ülkeye dönüş yapmış Suriyelilerden oluşmaktadır- ekonomik büyüme oranının mevcut tahminlerin üzerinde gerçekleşme ihtimali kuvvetle muhtemel görünmektedir. Şaar'a göre büyüme rakamları yaklaşık yüzde 10 seviyelerini dahi bulabilir ve bu gerçekleşirse Suriye ekonomisi adına 2026 yılı için beklentilerin daha da yükseldiği bir atmosfer doğabilir. IMF yöneticileri, önümüzdeki dönemde Suriye'ye ayrıca devlet gelirini artırma ve yeni bir vergi kanunu oluşturma noktasında teknik destek sağlayacağını ve Suriye'nin borçlarına yönelik yapılanmanın ve yol haritasının nasıl çözüleceğine dair kendilerine yardımcı olacaklarını da belirtmişlerdir.

Yaptırımların kalkması önemli bir ekonomik bariyeri aşsa da konunun politik ve sosyal tarafı ihmal edilmemeli ve süreci Suriye yetkililerinin nasıl

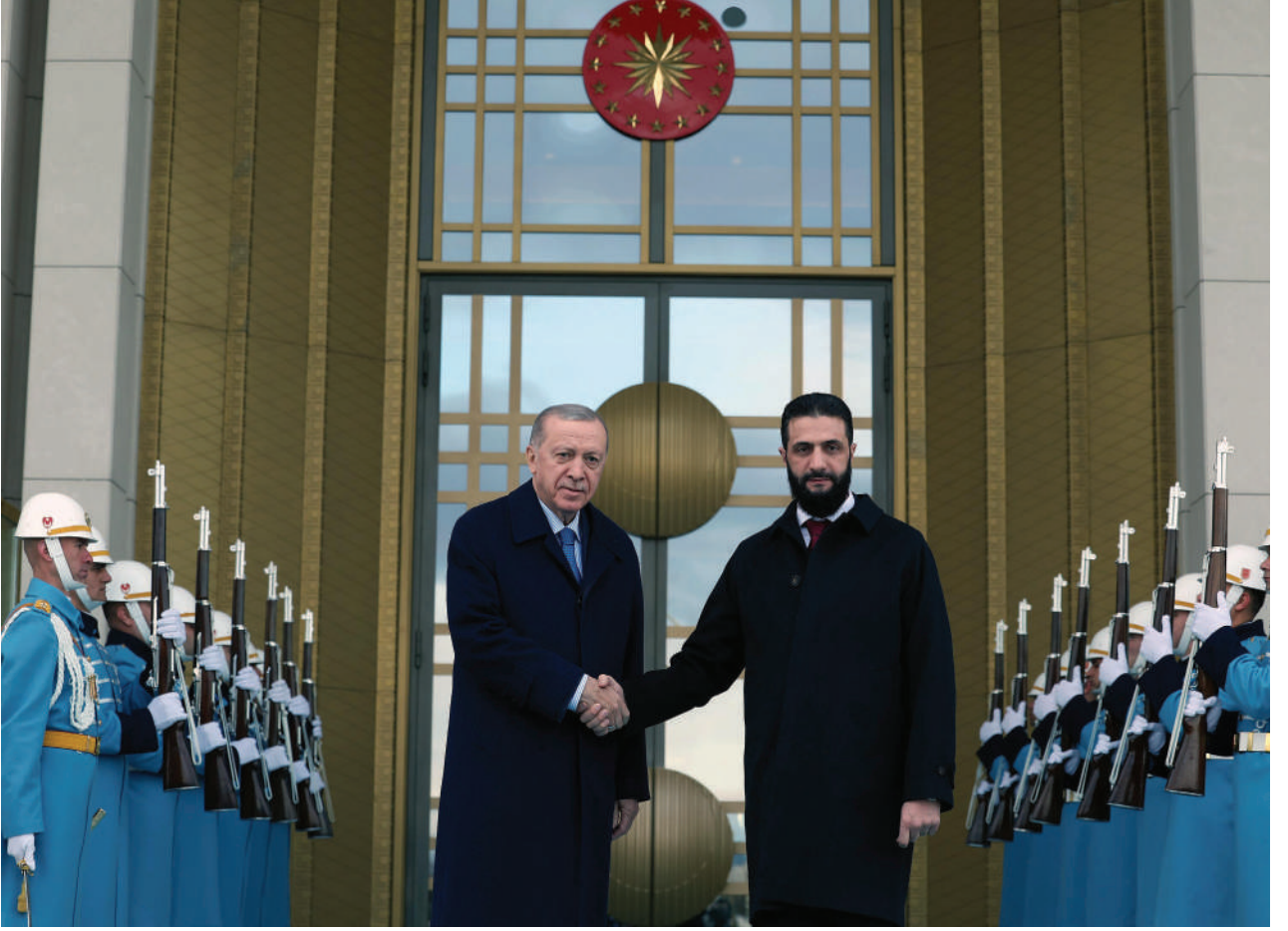
yönettiği de önem arz etmektedir. Bu doğrultuda eski sistemin farklı insanlar eliyle devam ettirilmesi değil hukuk ve adalet odaklı ve toplumun genelini kucaklayan politikalar odaklı bir yönetim anlayışının Suriye’de hâkim olması önemli bir yere oturacaktır. Bu noktanın altı son zamanlarda Raşid al-Haj Salih gibi önemli fikir insanları ve akademisyenler tarafından da çizilmektedir. Çünkü içeride yerlerinden edilmiş olan kişilerin tekrar ana yurtları olan illere döndüklerinde karşılaştıkları manzara altyapının çökmüş konumu, su sıkıntısı, savaşın kirlettiği alanlar, ev, arsa ve mülkiyet sorunları, iklim problemleri, merkezî programdan uzaklaşma, çocuk ve yetişkinlerde beslenme sorunları ve fakirlik gibi bütüncül yaklaşım gerektiren konulardır.

Suriye yönetimi ise kendi ülkesindeki iktisadi düzeni yeniden sağlamak için merkez bankası ve maliye bakanları odaklı yeni stratejik yol arayışlarına gitmişlerdir. Bunun en önemli göstergelerinden biri, 2026 yılı Ocak ayında yürürlüğe girmesi planlanan ve ulusal para biriminden iki sıfır atılmasını öngören düzenlemedir. Yeni para düzenine geçişin ise yavaş ve enflasyona sebep olmayacak bir şekilde olacağı da Suriye Merkez Bankası tarafından vurgulanmıştır. Ülkede farklı şekillerde yatırım girişimleri de kendisini göstermektedir. Şam Uluslararası Havaalanı girişimi, ülkedeki ticari akışı hızlandıracak iş adamlarının ve turistlerin giriş-çıkışlarını kolaylaştıracak kargoların rahat bir şekilde inip kalkmasını sağlayacaktır. Havalimanı yatırımıyla

beraber Suriye yönetiminin enerji, altyapı, sağlık, turizm, eğitim, telekomünikasyon ve enerji sektörlerinde de ciddi girişimleri bulunmaktadır. Örnek olarak Suudi Arabistan geçtiğimiz aylarda Suriye’ye ciddi derecede elektrik desteği vereceğini açıklamıştır. Aynı zamanda Körfez ülkelerinin hamisi pozisyonundaki bulunan Suudi Arabistan, Sezar yaptırımlarının kalkmasından duyduğu mutluluğu da geçtiğimiz günlerde duyurmuştur ve Suriye ile iş forumu düzenlemiştir. Katar ve BAE’nin ise ülkede yıkılan eğitim kurumlarının ve kütüphanelerinin yeniden inşasındaki maddi destekleri önümüzdeki yılda kendini gösterecektir. Bu gelişmeler ışığında ve 60 yıllık bir rejimin devrilmiş olması dikkate alındığında, The Economist dergisi, Suriye’yi Arjantin ile birlikte 2025 yılında en iyi performans göstermesi beklenen ülkeler arasında aday olarak göstermiştir.

Sonuç ve Beklentiler

Bütün bunlar göz önüne alındığında Suriye’yi ekonomisi, siyaseti ve sosyal yapısıyla alakalı olarak 3 önemli senaryo beklemektedir. Bunlardan ilki yumuşak ve istikrarlı geçiş, ikincisi ise sert ve uzun süren geçiştir. Üçüncü bir ihtimal de savaş ve bölünme durumudur. Bunlardan en makul gözükeni yumuşak ve istikrarlı geçiştir bunun başarılabilmesi için ise ülke içerisindeki farklı etnik, mezhebi ve dinî kökenli grupların birbirleriyle olan iletişimi ve bu konuda elde edebilecekleri politik konsensus, Şara yönetimine yardımcı olacak en önemli unsurdur. Şara ve geçici hükümeti ise bir sonraki seçimlere kadar kurumsal konsolidasyonu belli bir seviyeye ulaştırmakla ve güçlü bir anayasa hazırlığı yapmakla görevli olacaktır. Aksi durum ya da durumlar ortaya çıktığında, Suriye’nin istikrarsızlığa ve yeniden savaş ortamına sürüklenmesi söz konusu olabilir. 2026 yılının Suriye açısından ciddi derecede bir sınav yılı olacağı ortadadır. Ülkenin kaderi başta Türkiye olmak üzere tesis edeceği bölgesel ve küresel ekonomik ile ticari ilişkiler doğrultusunda şekillenecektir. Bu çerçevede özellikle Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin, AB üyesi devletlerin ve ABD’nin Suriye’nin yeniden yapılanma sürecinde üstlenecekleri ekonomik ve politik roller ile sağlayacakları desteklerin kapsamı ve niteliği yakından izlenecektir. **TR**

Devlet Çöküşleri, Ulaşım Güzergahları ve Türkiye'nin Stratejik Konumu

PROF. DR. MURAT YÜLEK
Ostim Teknik Üniversitesi Rektörü

Türkiye ulaşım koridorlarının keşişiminde yer alır. Dünyanın muhtemelen en karmaşık coğrafyasında, yer almak, klasik ulaşım (deniz, hava, kara) koridorlarının dışında veri akışını da kapsar. Bu konum Türkiye'ye büyük risklerle birlikte büyük fırsatlar; büyük yüklerle birlikte büyük ödüller de getirebilir. Hariciyemizin stratejik yönetimi, tehditlerin fırsatlara, yüklerin ise ödüllere çevrilmesinde faydalı rol oynar.

Bu derlemede, 2025 yılı sonu itibarıyla ülkemizin genel durumu, yakın çevresine odaklanılarak ele alınacaktır.

Suriye'de İkinci Çözülüşün Anatomisi

İsrail'in son dönemde artan saldırganlık eğilimi sergileyen güvenlik yaklaşımı, Filistin sahasının ötesine taşarak Türkiye ve çevre bölge açısından doğrudan güvenlik ve istikrar sorunları doğurmaktadır. Gazze merkezli askerî operasyonlar, Doğu Akdeniz'den Kızıldeniz'e uzanan hat üzerinde güvenlik risklerini artırırken enerji yolları, deniz ticareti ve insani krizler üzerinden Türkiye'nin stratejik çevresini daha kırılgan hâle getirmektedir. Bu saldırgan tutum, bölgesel dengeleri zorlayan yeni it-

tifakları ve karşı blokları tetikleyerek Türkiye'nin manevra alanını daraltmakta, Ankara'yı artan diplomatik ve güvenlik maliyetleriyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Ortadoğu ve çevre havzalarında yaşanan çatışmalar artık klasik anlamda başlayıp biten savaşlar olmaktan çıktı. Bugün sahada gördüğümüz tablo; donan, yeniden alevlenen ve zamanla coğrafya değiştiren çatışma süreçlerinden oluşmaktadır. Suriye iç savaşı bu dönüşümün en çarpıcı örneği olarak öne çıkmaktadır. On üç yılı aşkın yıkımın ardından ortaya çıkan görece sükûnet, kalıcı bir barış-

tan ziyade aktörlerin yorgunluğuna dayalı kırılğan bir dengeden ibaretti.

2024'ün sonuna gelirken bu dengenin çözülmeye başladığı görülmektedir. Halep'te Şam yönetimi ile Kürt ağırlıklı güçler arasında yaşanan silahlı çatışmalar, merkezî devlet ile kuzeydeki fiilî özerk yapılar arasında kurulan mutabakatın fiilen sona erdiğini gösterdi. Aynı dönemde kuzeybatı Suriye'de silahlı muhalefetin kısa sürede ilerlemesi, Suriye devlet aygıtının sanılandan çok daha zayıf olduğunu ortaya koydu.

Mart 2024'te Şam yönetimi ile SDG arasında imzalanan askerî entegrasyon mutabakatı, yüzeysel bir istikrar algısı yaratmıştı. Ancak bu anlaşma, tarafların Suriye'nin geleceğine dair uzlaşmaz hedeflerini gizleyemedi. SDG, birlikler hâlinde entegrasyon talep ederek fiilî özerkliğini korumayı hedeflerken Şam yönetimi merkezî devlet yapısını yeniden tahkim etmek istiyordu. Türkiye'nin bu sürece açık karışıklığı ise denklemin belirleyici unsurlarından biri oldu.

Halep ve Hama hattında muhalif unsurların kısa sürede ilerlemesi, Suriye Arap Ordusu'nun kurumsal zayıflığını da gözler önüne serdi. Uzun yıllar süren savaş, orduyu insan gücü, moral ve komuta bütünlüğü açısından yıprattı. Bu tablo, Suriye rejiminin artık tek başına ülke bütünlüğünü koruyabilecek kapasitede olmadığını göstermektedir. Rusya Federasyonu, Suriye'de askerî varlığını sürdürse de Ukrayna Savaşı nedeniyle stratejik kapasitesi sınırlanmış durumdadır. Moskova açısından Suriye artık kazanılacak bir savaş değil, kaybedilmemesi gereken bir jeopolitik pozisyon niteliği taşımaktadır. İran ve Hizbullah ise İsrail ile yaşanan bölgesel gerilimler nedeniyle yıpranmış durumdadır. Bu aktörler rejimin tamamen çökmesini engelleyebilir; ancak Şam yönetiminin zayıflaması, Türkiye açısından ilk bakışta bir etki alanı artışı izlenimi yaratmaktadır. Ancak bu nüfuz, büyük ölçüde kontrolü sınırlı aktörler üzerinden gerçekleşmektedir. Ankara'nın Kürt özerkliğini engelleme, rejim çöküşünün yaratacağı kaosu önleme ve yeni bir mülteci dalgasını durdurma hedefleri aynı anda gerçekleştirilemeyecek ölçüde çelişkili bir tablo ortaya koymaktadır. Türkiye bu nedenle sahada genişleyen ama masada daralan bir manevra alanıyla karşı karşıyadır.

Gazze, Alternatif Coğrafyalar ve Nüfus Mühendisliği

Gazze bağlamında son dönemde ortaya çıkan "alternatif coğrafya" tartışmaları, insani kaygıların ötesinde uzun vadeli bir jeopolitik mühendisliğe işaret etmektedir. Gazze'nin sistematik biçimde yaşanamaz hâle getirilmesi, tarihsel zorunlu göç örnekleriyle büyük benzerlik taşımaktadır. Somaliland, uluslararası tanınma arayışı, merkezî Somali yönetiminden kopuk yapısı ve düşük görünürlüğü nedeniyle bu senaryolarda öne çıkan bir alan hâline gelmektedir.

Afrika Boynuzu'nda Yeni Cephe: Somaliland

Suriye'deki çözülmeye eş zamanlı olarak Afrika Boynuzu'nda yaşanan gelişmeler, küresel rekabetin deniz boğazlarına odaklandığını göstermektedir. Babülmendep Boğazı'nın kuzey girişini kontrol eden Somaliland, Kızıldeniz ve Süveyş hattı üzerinden geçen küresel ticaretin kilit noktalarından birinde bulunmaktadır. Bu coğrafi konum, Somaliland'ı yerel bir mesele olmaktan çıkarıp küresel güç mücadelesinin merkezine taşımaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) bölgede artan varlığı, İsrail ve ABD eksenli yeni bir jeopolitik çerçeveye birleşmektedir. Somaliland'ın tanınması yönündeki girişimler, Türkiye'nin Somali merkezî hükûmetiyle kurduğu yakın ilişkileri devre dışı bırakmayı hedefleyen bir hamle olarak okunmaktadır. Çin'in Cibuti'deki askerî varlığı ve Kuşak ve Yol Girişimi, Afrika

Gazze merkezli askerî operasyonlar, Doğu Akdeniz'den Kızıldeniz'e uzanan hat üzerinde güvenlik risklerini artırırken, enerji yolları, deniz ticareti ve insani krizler üzerinden Türkiye'nin stratejik çevresini daha kırılğan hâle getirmektedir. Bu saldırgan tutum, bölgesel dengeleri zorlayan yeni ittifakları ve karşı bloklaşmaları tetikleyerek Türkiye'nin manevra alanını daraltmakta, Ankara'yı artan diplomatik ve güvenlik maliyetleriyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Boynuzu'ndaki dengeleri daha da karmaşık hâle getirmektedir. Somaliland merkezli hamleler, Çin'i çevrelemeyi hedeflerken Türkiye'nin de dolaylı biçimde alan kaybetmesine yol açabilir.

Ortaya çıkan tablo, açık bir düşmanlıktan ziyade sistematik bir dışlama stratejisini işaret etmektedir.

Orta Asya'da Türkiye için Ana Mihver: Afganistan

Orta Asya jeopolitiğinde Afganistan yalnızca güvenlik krizleriyle anılan bir ülke değil; Çin ve İran gibi iki bölgesel ağırlık merkezinin dengelenmesi açısından da kritik bir eşik coğrafyadır. Aynı zamanda Hind Okyanusu'ndan Asya içlerine uzanan kara yolu hatla-

rının da geçiş noktasındadır. Afganistan'ın istikrarsızlaşması, Pekin'in Batı Çin'den Orta Asya'ya uzanan hatlarını ve Tahran'ın doğuya doğru nüfuz alanlarını genişletebilecek boşluklar yaratırken; dengeli ve çok taraflı bir Afganistan, bu iki gücün Orta Asya'daki hareket alanını sınırlayan doğal bir denge unsuru işlevi görebilir. Bu nedenle Afganistan, Türkiye açısından yalnızca Orta Asya'ya açılan bir kapı değil aynı zamanda Çin ve İran eksenlerinin kesiştiği stratejik bir denge noktasıdır.

Zbigniew Brzezinski'nin işaret ettiği gibi dünya siyasetinin ağırlık merkezi Avrasya'dır ve bu coğrafyanın kalbi Orta Asya'da atmaktadır. Afganistan ise bu kalbin güney eşiğinde yer alır. Coğrafi konumu, tarihsel bağları ve etnik dokusuyla Afganistan yalnızca Güney Asya'ya ait bir ülke değil; Türk Cumhuriyetleriyle birlikte Orta Asya'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Özbekler, Türkmenler ve Tacikler üzerinden kurulan toplumsal bağlar, Afganistan'ı Orta Asya jeopolitiğinin dışına itmenin gerçekçi olmadığını göstermektedir.

Afganistan'ın bugün geldiği nokta, büyük güçlerin sahadaki varlıklarının geri çekilmesiyle oluşan bir güç boşluğunun sonucudur. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan, yerel güçler karşısında ağır bedeller ödeyerek çekilmesi, bu ülkenin dış müdahalelere karşı ne kadar dirençli olduğunu göstermişti. Joe Biden yönetimi döneminde ABD'nin Afganistan'dan ani ve plansız biçimde çekilmesi ise benzer bir boşluğu yeniden üretti. Bu çekilme, Vaşington'un sahayı terk etmesi anlamına gelmesi de fiili kontrol alanlarını büyük ölçüde devreden çıkardı.

Ortaya çıkan bu boşlukta en hızlı ve en sistematik biçimde hareket eden aktör Çin oldu. Güvenlikten ziyade ekonomi ve altyapı üzerinden ilerleyen Pekin, Afganistan'ı Kuşak ve Yol Girişimi'nin doğal uzantısı olarak konumlandırmaktadır. Eğer Türkiye ve benzeri dengeleyici aktörler bu süreçte yeterli ilgi ve angajman göstermezse Afganistan'ın kısa sürede Çin'in ekonomik ve stratejik nüfuz alanına bütünüyle girmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu durum yalnızca Afganistan'ın değil, Orta Asya'nın genel güç dengesinin tek taraflı biçimde yeniden şekillenmesi anlamına gelir.

Afganistan'ın bu denli yoğun ilgi görmesinin bir diğer nedeni ise sahip olduğu devasa yer altı zenginlikleridir. Uluslararası tahminlere göre değeri yaklaşık 2 trilyon ABD doları, bazı hesaplamalara göre ise bu tutarın da üzerinde olduğu belirtilen söz konusu kaynaklar arasında lityum, bakır, demir cevheri, altın, kobalt, nikel ve nadir toprak elementleri öne çıkmaktadır. Özellikle lityum, elektrikli araçlar ve yüksek teknoloji üretimi açısından stratejik önemdedir ve Afganistan'ı geleceğin enerji ve teknoloji rekabetinde kilit ülkelerden biri hâline getirmektedir.

Bu tablo Afganistan'ı Türkiye için tali bir dış politika başlığı olmaktan çıkarıp Orta Asya stratejisinin merkezine yerleştirmektedir. Ankara'nın Afganistan'a yönelik ilgisinin zayıflaması, söz konusu ülkenin Çin merkezli bir jeopolitik hatta bütünüyle eklemelenmesi riskini beraberinde getirebilecektir. Buna karşılık Afganistan'ı Orta Asya'nın doğal bir bileşeni olarak ele alan, Türk Cumhuriyetleriyle birlikte düşünen bir yaklaşım; Türkiye'nin bölgedeki denge kurma kapasitesini güçlendirecek ve Orta Asya'nın tek merkezli bir güç alanına dönüşmesini engellerebilecektir.

Sonuç: Türkiye Haritaları Okuyan mı, Haritaları Şekillendiren mi Olacak?

Dış politikamızda, Ortadoğu, Afrika ve Avrasya'nın bir bütün olarak ve koordineli devam etmesi gerekir. Afganistan'daki yönetim değişimi, Suriye'deki ikinci çözümlü, Gazze bağlamındaki nüfus tartışmaları, Rusya-Ukrayna ve Rusya-Avrupa gerilimleri ve Somaliland merkezli Af-

rika Boynuzu hamleleri aynı stratejik zincirin halkalarıdır. Bu zincirin temel amacı; ticaret yollarını kontrol etmek ve bağımsız politika üretebilen bölgesel aktörlerin manevra alanını daraltmaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının stratejik kapasitesinin güçlendirilmesi sürecinin kesintisiz biçimde sürdürülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bakanlık bünyesinde hâlihazırda yeterince temsil edilmeyen dil becerileri ile bölgesel uzmanlık alanlarına ilişkin uzun vadeli ve sistematik bir insan kaynağının planlamasının yapılması önem arz etmektedir. Önümüzdeki elli yılda hariciye teşkilatında hangi dil ve kültürlerde kaçar adet uzman diplomat yetiştirilmesi gerektiği; hangi coğrafyalar ve tematik alanlar için stratejik altyapı raporlarının hazırlanmasının zorunlu olduğu gibi soruların, bütüncül bir stratejik çerçevede içinde ele alınması gerekmektedir. Türkiye'nin seyreden değil şekillendiren aktör olarak devam etmesi çok önemlidir. Aksi hâlde Türkiye, jeopolitiği şekillendiren değil şekillendirilen bir aktör olma riskiyle karşı karşıya kalacaktır. **OX**

Dış politikamızda, Orta Doğu, Afrika ve Avrasya'nın birt bütün olarak ve koordineli devam etmesi gerekir. Afganistan'daki yönetim değişimi, Suriye'deki ikinci çözümlü, Gazze bağlamındaki nüfus tartışmaları, Rusya-Ukrayna ve Rusya-Avrupa gerilimleri, ve Somaliland merkezli Afrika Boynuzu hamleleri aynı stratejik zincirin halkalarıdır.

TÜRKMENELİ'NİN GÜR SESİ AHMET TUZLU

MARWA JAMAL

Araştırmacı

Günümüzde Türkiye'de Irak Türkmen müziği örnekleri içinde yer alan havalardan, hoyratların icrası konusunda ihtisaslaşmış sanatçılardan biri de Ahmet Tuzlu'dur.

Toplumsal yapısı itibarıyla kültürel pratiklerini korumaya bağlı olan Irak Türkmenleri, müzik sanatına özel bir önem atfetmiştir. Bilhassa Irak Türkmenlerinin müzik türleri arasında yer alan ve yaşadıkları olayları bir ayna gibi yansıtan hoyratlar, kimliği belirleyen bir kültür paydası olarak öne çıkmaktadır. Hoyratlar yalnızca yaşayan bir tür olmanın yanı sıra Türkiye Türkleri ile Irak Türkmenleri arasındaki en önemli kültür bağlarından birisidir. Zira 1950'den itibaren Türkiye'nin müzik sektöründe Irak Türkmenlerinin hoyratları yavaş yavaş yerini almaya başlamıştır.

Tuzlu Türkiye’de ve yurt dışında birçok konser vermiş, Türkmen müziğini ve kültürünü farklı platformlarda temsil etmiştir. Çeşitli televizyon programlarına katılmış ve çok sayıda festivalde sahne almıştır.

Günümüzde Türkiye’de Irak Türkmen müziği örnekleri içinde yer alan havalardan, hoyratların icrası konusunda ihtisaslaşmış sanatçılardan biri de Ahmet Tuzlu’dur. 30 Temmuz 1980 tarihinde Irak’ın Kerkük vilayetinin güneyinde bulunan Tuzhurmatu’da doğan Tuzlu, sanatçı bir ailede yetişmiştir. Babası, Kerkük’ün tanınmış ses sanatçılarından Hamit Tuzlu, amcası ise Irak Türkmen edebiyatının önemli isimlerinden Ali Marifoğlu’dur. Ağabeylerinin de müzikle ilgilenmesi sayesinde çocukluk yıllarından itibaren hoyratlar, maniler ve halk türkülerinin içinde büyümüş; bu sözlü ve melodik miras onun müzikal kimliğinin temelini oluşturmuştur.

Lise eğitimini Tuzhurmatu’da tamamlayan Tuzlu, müzik alanındaki bilgisini akademik düzeyde ilerletmek amacıyla Türkiye’ye gelmiş ve Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Müzik Bölümü’nde (Opera Anabilim Dalı) lisans eğitimini almıştır. Sanatçı, yüksek lisans eğitimini ise Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Opera (Şan) Anasanat Dalı’nda sürdürmüştür.

Bu dönemde Giuseppe Verdi’nin La Traviata operasını jüri önünde baştan sona seslendiren Tuzlu, 2019 yılında “Türk Operasının Oluşum Süreci ve Ahmet Adnan Saygun’un Özsoy Operasının Analizi” başlıklı tezini başarıyla savunmuştur.

Tuzlu müzik eğitiminin yanı sıra kariyerini de Türkiye’de devam ettirmiştir. Sanatçı 2015 yılında TRT Ankara Radyosu Türk Halk Müziği Korosu’na kabul edilmiştir ve hâlen burada sanatçı olarak görev yapmaktadır. Türkiye’de ve yurt dışında birçok konser vermiş, Türkmen müziğini ve kültürünü farklı platformlarda temsil etmiştir. Çeşitli televizyon programlarına katılmış ve çok sayıda festivalde sahne almıştır. Sanatçı evli ve bir kız babasıdır.

Tuzlu’nun Türkmen Müziğine Bakışı

Tuzlu’ya göre Irak Türkmen müziğini diğer Türk dünyası müzik geleneklerinden ayıran en temel unsur hoyratlardır. Türkmeneli bölgesi, Türk dünyası içinde en fazla hoyrat çeşidine sahip coğrafya olarak öne çıkmaktadır.

Tuzlu'ya göre Irak Türkmen müziğini diğer Türk dünyası müzik geleneklerinden ayıran en temel unsur hoyratlardır. Türkmeneli bölgesi, Türk dünyası içinde en fazla hoyrat çeşidine sahip coğrafya olarak öne çıkmaktadır.

Tuzlu; Kerkük, Erbil, Tuzhurmatu, Amirli, Kifri ve Musul hattında genel olarak ortak bir Türkmen müzik kültürünün varlığını kabul etmekle birlikte Telafer'i bu çizginin dışında değerlendirmektedir. Ona göre Telafer, müzik kültürü bakımından diğer Türkmen bölgelerinden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Zira Telafer'de hoyrat geleneği bulunmaz ve yalnızca sınırlı sayıda uzun hava türü icra edilir. Bu yönüyle Telafer, Türkmeneli içindeki farklı bir müzikal havzaı temsil etmektedir.

Kerkük'ün altı hasa

Hasa batmıştır yasa

Gülşenim Külhan oldu

Yad ayak basa basa

(Osman Mazlum)

Günümüze kadar tespit edilen yaklaşık 24 farklı hoyrat türü bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, makam yapısı, serbest ritimli icra geleneği ve yoğun sözlü anlatım gücüyle Türkmen müziğine belirgin bir özgünlük kazandırmaktadır. Hoyratlar Tuzlu'ya göre yalnızca bir müzik veya edebiyat formu olarak değil, Türkmen kimliğinin temel taşı olan bir "kültürel hafıza" olarak tanımlanmaktadır. Ona göre hoyratlar sadece bir edebi form olsaydı bu kadar can yakmazdı.

2003 sonrası Irak'ta yaşanan siyasal ve toplumsal kırılmalardan Türkmen müziği ağır biçimde etkilenmiştir, pek çok usta hoyratçı vefat etmiş ya da müziği bırakmak zorunda kalmıştır, geleneksel "hoyrat akşamları" ve çayhane meclisleri büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Buna rağmen hoyratlar hâlâ Kerkük'ün ve Türkmen kimliğinin nefesidir. Özellikle düğünler ve kültürel etkinlikler aracılığıyla Türkmen kimliğini ayakta tutan bir millî bilinç unsuru olarak önemini korumaktadır.

Kerkük'ün kapısını

Biz kurduk yapısını

Dünya sel olup gelse

Vermeyiz tapusunu

(Muhammet Nur Doğan)

Kültürel mirasların aktarımında büyük rol oynayan usta-çırak ilişkisinin ise Türkmen halk müziği için tarihsel olarak merkezî bir yere sahip olduğunu ifade eden Tuzlu, günümüzde bu geleneğin zayıfladığını düşünmek-

tedir. Teknolojinin yaygınlaşması, genç kuşakların çok kültürlü bir ortamda yetişmesi ve geleneksel meclis ortamlarının kaybolması, yeni çırakların yetişmesini zorlaştırmaktadır. Bu durumun, aktarım zincirinin kopması gibi ciddi bir risk doğurduğunu açıkça dile getirmektedir.

Ahmet Tuzlu'ya göre Irak'ta Türkmen müziğini sistemli biçimde koruyacak ve arşivleyecek güçlü bir kurumsal yapı bulunmamaktadır. Buna karşılık Türkiye'de özellikle TRT repertuarı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki çalışmalar, Türkmen müziği açısından önemli bir güvence oluşturmaktadır. Kendisi de TRT Türk Halk Müziği sanatçısı olarak görev yapan Tuzlu, Türkmen türküleri ve hoyratlarının doğru biçimde icra edilmesi, sözlerinin bozulmadan korunması ve kayıt altına alınması için TRT bünyesinde aktif olarak çalıştığını belirtmektedir.

Tuzlu Türkmen müziğiyle yeni tanışacak okurlara ve genç müzisyenlere, bu geleneği mutlaka güvenilir ve özgün kaynaklardan öğrenmeleri çağrısında bulunmaktadır. Özellikle hoyratların sözlerinin ve icra biçimlerinin aslına uygun aktarılmasının önemli olduğunu ancak bu şekilde geleneğin gelecek kuşaklara sağlıklı biçimde taşınabileceğini vurgulamaktadır.

Ay getti ilim kaldı

Altında kilim kaldı

Kırdılar kol kanatım

Hamd olsun dilim kaldı

(Cumhur Kerküklü)

İÇ SAVAŞTAN DEVRİME İSRAİL'İN SURİYE DOSYASI: GÜVENLİK POLİTİKASI VE SINIR ÖTESİ MÜDAHALE KONSEPTİ

Bu rapor, İsrail'in Lübnan'daki "İyi Çit Politikası" ile Suriye'de yürüttüğü "İyi Komşuluk Operasyonu"nu karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak Tel Aviv'in sınır ötesi angajman modelinin tarihsel sürekliliğini ve dönüşümünü analiz etmektedir. Çalışma, İsrail'in Suriye'nin güneyinde uyguladığı askerî, insani ve jeopolitik stratejileri bölgesel ve küresel güç dengeleri bağlamında değerlendirerek güncel sürece ilişkin analitik bir çerçeve sunmaktadır.

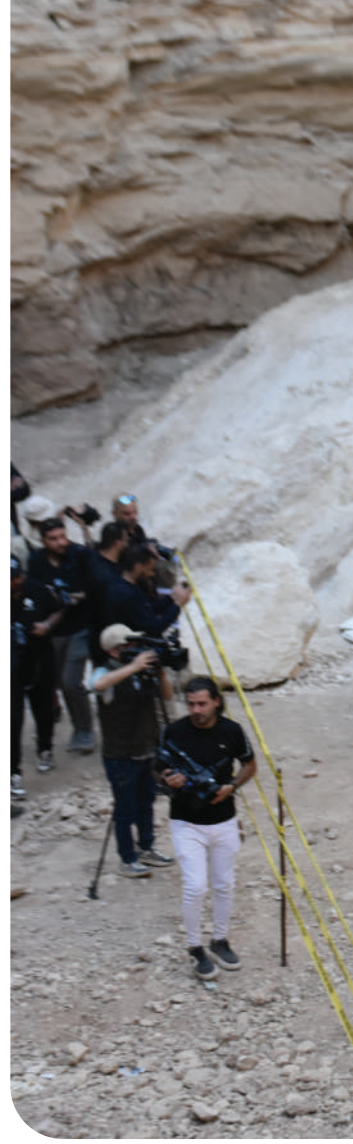
ORSAM
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

RAPOR 46
KASIM 2025

İÇ SAVAŞTAN DEVRİME İSRAİL'İN SURİYE
DOSYASI: GÜVENLİK POLİTİKASI
VE SINIR ÖTESİ MÜDAHALE KONSEPTİ

GOKHAN BATU

Eve dönüş: DEAŞ teröründen yıllar sonra Telaferliler ihmal edilen şehri yeniden inşa etmek için umutlu

AYŞE BETÜL BAL

ORSAM İngilizce Redaktörü,
Ortadoğu Analiz Dergisi Yardımcı Editörü

DEAŞ işgalinden temizlenmesinin üzerinden sekiz yıl geçmesiyle kuzeybatı Irak'ın bir zamanlar hareketli bir Türkmen ilçesi olan Telafer yavaş yavaş hayat bulmaya başlasa da yaralar hâlâ her hasar görmüş evde ya da yeniden inşa edilmemiş bir sokakta belirgin.

Her koyduğumuz tuğla, korkuya karşı bir başkaldırıydı,” diyor, DEAŞ'ın Musul ile birlikte ele geçirdiği Telafer'den kaçmayı başarmış genç bir Iraklı olan Hasan. Güvenlik nedeniyle gerçek adını gizli tutan Hasan için Telafer'i yeniden inşa etmek sadece duvarlar veya sokaklardan ibaret değil; bu yıllarca süren terörle parçalanmış bir şehrin ruhunu geri kazanma mücadelesi.

DEAŞ işgalinden temizlenmesinin üzerinden sekiz yıl geçmesiyle kuzeybatı Irak'ın bir zamanlar hareketli bir Türkmen ilçesi olan Telafer yavaş yavaş hayat bulmaya başlasa da yaralar hâlâ her hasar görmüş evde ya da yeniden inşa edilmemiş bir sokakta belirgin.

“İyileşme yolu uzun ve acı dolu oldu,” diyor Hasan, “ama biz her tuğlayı özenle koyuyoruz; sadece evleri değil, umudu da yeniden inşa etmek için. Telafer, geçmişin dehşetiyle ve terör örgütünün bıraktığı izlerle tanımlanmaya diremiyor.”

DEAŞ Eylül 2017'de şehirden çıkarıldıktan sonra Telafer halkı dönmeye başladı. Şehir değişmişti ama bir yandan da tuhaf bir şekilde tanıdık geliyordu. Okullar yeniden açıldı, pazarlar hareketlendi, çocuklar ve gençler yavaş yavaş sokaklara dönmeye başladı. Yine de birçok ev hâlâ boştu. Ya hasar görmüştü ya da işgal sırasında başka amaçlarla kullanılmıştı. Bazıları geçici hastane, depo veya DEAŞ militanlarının ofisi olmuştu. Eşyalara el konmuş, Telafer'in yapılarının üzerine "DEAŞ terör örgütünün mülküdür," ibareleri bırakılmıştı.

"Ama şehir artık yeniden nefes alıyor," diye düşünüyor Hasan. "Tabii hâlâ kırılğan. İşsizlik yüksek, yatırım neredeyse yok. Bazı gençler fırsat arayarak başka yerlere gidiyor. Yine de dayanmalıyız çünkü burası bizim evimiz."

Telafer'e dönen bir diğer kişi, 34 yaşındaki öğretmen Muhammed (o da aynı sebeplerden takma isim kullanıyor), şehrin canlanmasına farklı bir bakış sunuyor: "Daha önce Telafer'de alışveriş merkezleri yoktu, şimdi birden fazla var. Her mahallede büyük süpermarketler açıldı," diyor. "Eskiden insanlar hastane veya üniversite için Mu-

sul'a gidiyordu. Şimdi Sincar veya Zammar gibi Telafer çevresindeki daha az gelişmiş bölgelerden insanlar Telafer Üniversitesi'ne veya hastanelere geliyor. Hastanelerin hemen her bölümünde hizmet var, üniversitede de aynı durum söz konusu. Telafer Üniversitesi bölgeden -Sudan, Filistin, Suriye- öğrenci alıyor. Güvenlik sorunu yok."

İl merkezi Musul ile kıyaslandığında Telafer'in toparlanması hâlâ geride kalıyor. İl merkezi, kafe ve spor salonlarıyla sosyal ve kültürel hayatı yeniden canlandırırken Telafer yatırımlar konusunda kısmen gölgede. Politik anlaşmazlıklar ve merkezi yönetimin görece ilgisizliği yeniden inşayı yavaşlatmış olsa da şehrin kalbi atmaya devam ediyor. DEAŞ tarafından tahrip edilen Telafer Kalesi yeniden inşa ediliyor; dayanıklılığın bir simgesi olarak surlar yeniden yükseliyor.

Geçmişin Gölgesi

Telafer'in yeniden inşasının neden yavaş işleyen bir süreç olduğunu anlamak için yaşananları hatırlamak gerekiyor. 16 Haziran 2014'te DEAŞ militanları ilçeyi fi-

len işgal etti. Hasan, sokaklara çöken ürkütücü sessizliği arada uzaktan duyulan silah seslerinin böldüğünü hatırlıyor: “Musul’un düştüğünü izledik ve sıranın bize geleceğini biliyorduk. Kalplerimiz korkuyla tutuşmuştu.”

DEAŞ’ın varlığı bölge insanı için günlük yaşamda “boğucu bir kabus”tu. Kadınlar katı kıyafet kurallarına zorlandı, bireysellikleri ellerinden alındı. Çocuklar çalıştırıldı hatta zaman zaman terör örgütü adına siper kazmaya zorlandı. Aileler yiyecek bulmakta zorlanıyordu ve yiyecekler çoğunlukla kurallara uyanlara veya terörle iltisaklı olanlara dağıtılıyordu. “DEAŞ’a karşı gelmek tehlikeliydi,” diyor Hasan. “Bir keresinde bir militan gelip beni saflarına katmak istedi. Onun fanatizmi tüylerimi diken diken etti. Karşı durmak korkutucuydu ama prensiplerimden ödün veremezdim.”

Hasan ve ailesi zor bir karar vermek zorundaydı: Çok sevdikleri memleketlerinde kalmak mı, yoksa kaçmak için her şeyi riske atmak mı? Gece karanlığında çaresiz insanların arasına karıştılar. Sessizce arka sokaklardan geçerek kontrol noktalarından kaçtılar. “Her adım tehlikelerle doluydu ama özgürlük arzumuz bizi ileri taşıdı,” diyor. Günler süren aç ve susuz yürüyüş, Türkiye sınırında son buldu. “Rahatlama vardı ama hüznün de... Telafer’den ayrılmak yürek burkuyordu. Yine de bir gün yeniden dönme ve yeniden inşa etme umudu bize güç verdi.”

Bugün Telafer hâlâ iyileşmekte olan bir ilçe. Halk evlerini ve geçim kaynaklarını yeniden inşa etmek için yorulmadan çalışıyor. Hasan, yeniden inşanın sembolik anlamını şöyle açıklıyor: “Koyduğumuz her tuğla, temiz-

Telafer yatırımlar konusunda kısmen gölgede. Politik anlaşmazlıklar ve merkezî yönetimin görece ilgisizliği yeniden inşayı yavaşlatmış olsa da şehrin kalbi atmaya devam ediyor.

lediğimiz her sokak, yeniden açılan her okul korkuya karşı bir başkaldırı. Karanlıktan sonra bile hayatın geri dönebileceğinin kanıtı.”

Telafer ayrıca hâlâ demografik yapısını koruyabilmiş ve ağırlıklı olarak Türkmenlerin yaşadığı bir şehir; çevredeki köylerde Arap ve Kürt nüfusu bulunuyor. Sosyal doku, yerinden edilmeye ve şiddete rağmen dayanıklılığını koruyor ama ekonomik zorluklar iç göçü tetiklemeğe devam ediyor. Aynı zamanda son seçimlerde görülen yüksek seçmen katılımı ise topluluğun kimliğini koruma ve Irak’ın geleceğinde söz sahibi olma isteğini gösteriyor.

“DEAŞ’ın yaraları tamamen kaybolmayacak,” diyor Hasan. “Ama Telafer’in ruhu kırılmaz. Tekrar ayağa kalkmaya, şehrimizi geri almaya ve dünyaya terörün binaları yıkabileceğini ama umudu asla yok edemeyeceğini göstermeye kararlıyız.”

SURİYE: GELECEĞİN İNŞASI VE KIRILGAN DENGELER

Bu kitap, devrim sonrası Suriye’de siyasal yeniden yapılanma, güvenlik mimarisi, ekonomi ve dış politika eksenlerinde ortaya çıkan dönüşümü çok boyutlu bir çerçevede ele almaktadır. Alanında uzman isimlerin katkılarıyla hazırlanan çalışma, Suriye’nin geleceğine ilişkin temel dinamikleri ve olası senaryoları analitik bir perspektifle tartışmayı amaçlamaktadır.

Tüm Kitapçılarda
Yakında

Murat Tinas Giriş: Suriye’de Yeniden İnşa, Dönüşüm ve Dış Politika ● **Ebru Çoban Öztürk Çatışma Sonrası Suriye’de Devlet İnşası, Barış ve Kurumsallaşma** ● **Nurullah Çakmaktaş Radikal Bir Direniş Örgütünden Siyasal Aktöre HTŞ’nin Dönüşümü** ● **Merve Önenli Güven Yeni Güvenlik Yapıları: Ordu, Polis ve İstihbarat** ● **Buğra Sarı Suriye’nin Siyasi Ekonomisi: Çöküş, Savaş Ekonomisi ve Yeniden Yapılanma** ● **Oytun Orhan-Recep Tayyip Teke Çatışma Sonrası Suriye’de Toplumsal Yeniden İnşa** ● **Meliha Altunışık Değişen Küresel ve Bölgesel Bağlamda Yeni Suriye’nin Dış Politikası** ● **Tolga Bilener Suriye Krizi ve Küresel Dengeler: Büyük Güçlerin Rolü** ● **Nur Köprülü Esed Sonrası “Yeni” Suriye, Bölgesel Aktörler ve Güç Denklemi: Fırsatlar, Beklentiler ve Çatışma Alanları** ● **Murat Erdoğan Suriye’de Yeni Dönem: Türkiye’deki Suriyeliler ve Gelecek Senaryoları** ● **Özlem Tür Sonuç: Esed Sonrası Suriye’nin Geleceği**

ORTADOĞU
YAYINLARI

Hoyratlardan Sini Zarf'a* Irak Türkmenlerinde Ramazan Kültürü

İREM YAŞAR

İstanbul Üniversitesi Radyo,
Televizyon ve Sinema Bölümü
Lisansüstü Öğrencisi

Mahyalarla süslenen camiler, sokak sokak gezen davulcular, fırınların önünde uzayan pide kuyukları ve kalabalık sofralarda sevdiğimizle paylaştığımız iftarlar... Oruç, namaz ve Kuran tilaveti gibi ibadetlerle geçen; İslam dünyasında "on bir ayın sultanı" olarak anılan Ramazan ayı, Türkiye'de günlük hayata yansıyan bu tür geleneklerle zengin bir kültürel atmosferde yaşanır. Aslında Ramazan'ı yılın diğer aylarından ayıran ve kendine özgü ruhunu kazandıran başat unsur da kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşan bu adetlerdir.

Ramazan ayını, Müslümanlar için oruç başta olmak üzere çeşitli ibadetler ve yardımlaşma faaliyetleriyle hem bedensel hem de ruhani bir arınma süreci olarak nitelendirebiliriz. Ancak İslam coğrafyasının farklı bölgeleri bu özel ayı, kendine özgü geleneklerle karşılar. Irak'ın önemli etnik gruplarından biri olan Türkmenler de günümüzde Ramazan'ı idrak ederken toplu iftarlardan çeşitli eğlencelere kadar pek çok kültürel adeti yaşatmayı sürdürmektedir.

(*) Türkmeneli bölgesinde sini zarf olarak da telaffuz edilmektedir.

Lezzet, İbadet ve Sohbet Bir Arada

Irak Türkmenleri bugün çoğunlukla Musul, Erbil, Kerkük, Diyala ve Selahattin illerinin sınırları ile başkent Bağdat'ın birkaç mahallesinde, ülkenin kuzeybatısından güneydoğusuna uzanan bir hat boyunca yaşamaktadır. İnanç dünyası güçlü bir yapıya sahip olan Türkmenler hem dinî vecibelerine hem de geleneksel yaşayışlarına büyük ölçüde bağlılığını sürdüren bir toplum olarak ön plana çıkar. Bu yönüyle Ramazan ayı, Türkmen toplumsal hayatının içinde özel ve merkezî bir konuma sahiptir ve Türkmenlerin bu dönem için hazırlıkları, haftalar öncesinde başlar.

İlk olarak Ramazan'dan iki üç hafta öncesinde evlerde "tiri" ya da "sac ekmeği" olarak bilinen kuru yufkalar açılır; ay boyunca tüketilmek üzere kuzu ve tavuk etleri mu-

hafaza edilir, Ramazan sofralarının vazgeçilmezleri arasında yer alan üzüm suları hazırlanır.¹ Aslında Ramazan daha başlamadan yapılan tüm bu hazırlıklar ve tatlı telaş Türkiye’de de aşına olunan manzaraların bir benzeri niteliğindedir.

Irak Türkmenleri Ramazan başladığında da tüm Müslüman toplumlar gibi gündelik hayatın ritmini sahur ve iftar etrafında şekillendirir. Her yaş ve cinsiyetten insanı bir araya getirmesi, sosyal iletişimi teşvik etmesi ve yardımlaşma ile dayanışma duygularını pekiştirmesi nedeniyle iftar, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür

Örgütünün (UNESCO) Somut Olmayan Kültürel Miras listesinde yer alan önemli bir gelenektir. Irak Türkmenleri arasında da iftar davetleri önemli bir sosyal buluşma alanıdır. Sarma, etli pilav, içli köfte ve bulgur pilavı gibi yöresel yemeklerle donatılan iftar sofraları, aile, dostluk ve komşuluk ilişkilerinin güçlenmesine vesile olurken dinî ibadetlere verilen önem de Ramazan boyunca sürdürülür. Türkiye’den farklı olarak Iraklı Türkmenler ezanla birlikte hurma ve benzeri iftariyeliklerle oruçlarını açar; akşam namazını kılar ve ardından iftar yemeği için sofraya otururlar.²

¹ Pınar Şimşek ve Hilmi Demirkaya, Erbil Türkmenlerinde Ramazan Gelenekleri ve Aktarımı, Milli Folklor, C. 18 No. 139, 2023, ss. 106-119.

² “Türk Dünyasında Ramazan gelenekleri”, Kırım’ın Sesi Gazetesi, 13 Nisan 2021.

Iraklı Türkmenler iftar sonrasında ise teravih namazını kılar ve bir araya gelerek sohbet toplantıları düzenler. Bu buluşmalarda özellikle Türkmen sözlü kültürünün en özgün unsurlarından biri olan hoyratlar öne çıkar. Hoyratlar genellikle dört mısra şeklinde, nağmeyle söylenen cinaslı manilerdir. Iraklı Türkmenlerin Ramazan ayı ve Ramazan Bayramı gelenekleri içinde ayrı bir yeri bulan hoyratlar, Ramazan gecelerine hem edebi hem de duygusal bir derinlik kazandırır. Sevgi, aşk, hüznün, keder ve kahramanlık gibi pek çok duyguyu ifade eden hoyratlar bu ayda öğüt veren, dua içeren ya da bayram sevincini yansıtan temalar etrafında şekillenir.

Çağdaş Irak Türkmen Edebiyatı'nın önemli şair ve yazarlarından olan Burhan Yaralı'nın "Gönülden Gönüle Hoyratlar" adlı eserinde kaleme aldığı hoyratlar, Iraklı Türkmenlerin şiirlerine ışık tutan güzel örneklerdir. Yaralı'nın hoyratlarından biri bayram coşkusu da gözler önüne serer:

"Bayram ayı...

Göründü bayram ayı

Toydan sonra nankara (nağra)

Hoşgeldi bayram ayı"

Sini Zarf: Irak Türkmenlerinin Vazgeçilmez Ramazan Eğlencesi

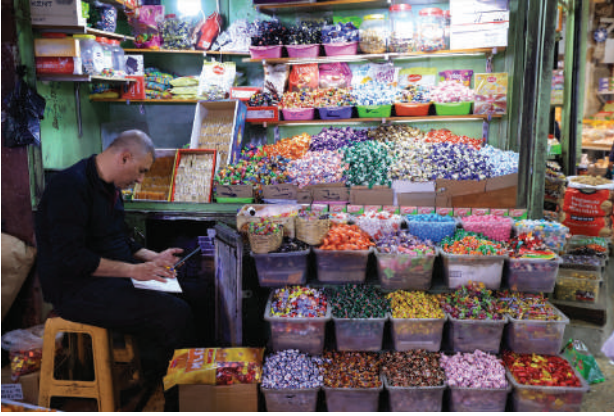
Azerbaycan ve Anadolu Oğuz kültürünün bir parçası olan Irak Türkmen kültürü, canlılığını hoyratlar ve türkülerle korumaktadır. Ramazan ayında hoyratların ve türkülerin icra edildiği önemli sosyal etkinliklerden biri de **sini zarf** oyunudur. Yüzyıllardır sürdürülen bu geleneksel Türkmen oyunu, iki takım hâlinde oynanır. Geçmişte Kerkük ve Erbil'den takımların karşılıklı oynadığı sini zarf, günümüzde özellikle gençler arasında Ramazan ayının vazgeçilmez eğlenceleri arasında yer almaktadır.³

Sini zarf oyununda takımlar, on bir adet bakır fincanı özel bir tepsi üzerine dizer. Fincanların kaymaması için tepsi, kaynatılmış şeker ya da lokumla kaplanır. Usta ve çıraklardan oluşan takımlardan biri fincanlardan birinin altına "zerf" adı verilen zarı saklar; karşı takım ise gizlenen zarı bulmak için tahminlerde bulunur. Oyuncular tepside oluşan izleri, fincanların duruşunu ve karşı takımın tepkilerini göz önünde bulundurarak iki kez tahmin yapma hakkına sahiptir. Saklanan zar bulunamazsa kaybeden takımın hanesine tepside kalan fincan sayısı kadar puan yazılır. Oyunun sonunda en az puanı toplayan takım oyunu kazanır.⁴

Oyuna hoyratlar ve türküler eşlik ederken yalnızca oyuncular değil, etraflarında toplanan izleyiciler de bu eğlencenin aktif bir parçası hâline gelir. Teravih namazının ardından başlayan sini zarf oyunları, çoğu zaman sahur vaktine kadar sürer.

3 "Erbil'de ramazan akşamlarının vazgeçilmez eğlencesi: Türkmen "sini zarf" oyunu", Anadolu Ajansı, 15 Nisan 2022.

4 "Türkmenlerin Ramazan eğlencesi: Sini Zarf", Türkiye Yazarlar Birliği, 23 Temmuz 2014.

Ramazan Ayına Veda

Iraklı Türkmenler, Ramazan Bayramı'nı da büyük bir coşkuyla karşılar. Bayramdan önce yeni ve temiz kıyafetler hazırlanır; bayram sabahı erkenden kalkılarak özenle giyinilir. Nesiller boyunca milli kıyafetlerini korumayı başaran Iraklı Türkmenler, Ramazan Bayramı'nda özellikle bu yöresel giysileri tercih eder. Her ne kadar modern moda anlayışıyla birlikte bu gelenek zamanla önemini kısmen yitirmiş olsa da yaşatmaya devam edenlerin sayısı hâlen azımsanmayacak düzeydedir.

Bayram sabahı erkekler bayram namazı için camilere giderken kadınlar ise "bayram aşısı" olarak adlandırılan yemeğin hazırlıklarına başlar. Letke (kaysı), kuru fasulye, pilavlık pirinç ile tavuk budu ya da etten oluşan bayram aşısı ve "külçe" adı verilen hamur tatlısı, Ramazan Bayramı'nın vazgeçilmez lezzetleri arasında yer alır. Bayramın ilk gününde vefat eden yakınların mezarları ziyaret edilir; bu ziyaretlerde mezar temizleme ve su dökme adetlerinin yanı sıra eski Türk geleneklerinden günümüze ulaşan buhur yakma uygulamasının da sürdürüldüğü görülür. Mezar ziyaretlerinin ardından ise yakın akraba, komşu ve arkadaş ziyaretleri başlar; bayram, paylaşılan sofralar ve ikram edilen yöresel lezzetler eşliğinde gün boyu devam eder.⁵

Son Yılların Gözdesi Yöresel Türkmen Kıyafetleri

Irak'ta Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde kullanılan yöresel kıyafetler, bölgesel farklılıklar göstermekle birlikte ortak bazı unsurlar etrafında şekillenir. Erkekler genellikle börk (takke), camadan (puşi) ve zubun (erkek entarisi) giyerken; kadınlar ay ve yıldız motifleriyle süslenen rafta (başörtüsü), şalvar, kaftan ve desenli kemerleri tercih eder. Yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan ve bu coğrafyaya özgü Türkmen millî kıyafetlerinin kullanımı, Saddam Hüseyin döneminde yasaklanmıştır.

Saddam rejiminin sona ermesinin ardından Türkmen kıyafetlerine olan ilgi hızla artmış; son yıllarda özellikle gençler arasında bu yöresel giysilere yönelik dikkat çekici bir talep gözlemlenmeye başlamıştır. Daha çok düğünler, bayramlar ve özel günlerde tercih edilen bu kıyafetlerin dikiminde Kerkük kenti öne çıkmaktadır. Kerkük'teki terziler yalnızca kendi şehirlerinden değil, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı pek çok kentten sipariş aldıklarını belirtmektedir. Ayrıca terziler, son yıllarda geniş kitlelerce ilgiyle takip edilen tarih temalı Türk dizilerindeki dönem kıyafetleri için de siparişler aldıklarını ifade etmektedir. (Kaynak: "Irak Türkmenleri, nesillerdir milli kıyafetlerini korumaya çalışıyor", Anadolu Ajansı, 29 Nisan 2024.)

5 Pınar Şimşek ve Hilmi Demirkaya, Erbil Türkmenlerinde Ramazan Gelenekleri ve Aktarımı, Milli Folklor, C. 18 No. 139, 2023, ss. 106-119.

Siviller Merkeze Alınmadıkça Sudan'daki Barış Çabaları Başarısız Olmaya Mahkûmdur

ABDELWAHAB EL-AFFENDİ

Doha Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Başkanı

Bu yazı, Katar'da bulunan Doha Institute for Graduate Studies'in başkanlığını yürüten Sudanlı akademisyen, siyaset bilimi profesörü Abdelwahab el-Affendi'nin Middle East Eye için kaleme aldığı "Sudan's peace efforts will fail until civilians are finally put at the centre" başlıklı makalenin kısaltılarak tercüme edilmiş hâlidir. El-Affendi bu yazıda, Sudan'daki barış girişimlerinin sivilleri dışlayan yapısı nedeniyle neden kalıcı bir çözüm üretemediğini tartışmakta ve sivillerin korunmasını merkeze alan alternatif bir barış yaklaşımının zorunluluğuna işaret etmektedir.

Sudan'daki mevcut yıkıcı savaşı sona erdirmeye yönelik barış önerilerinin çoğu sivilleri tablonun dışında bırakma eğiliminde olmuştur. Bu ihmal, soykırım ve tecavüz mağdurları için adalete atıfta bulunmaktan kaçınmanın çok ötesine geçmekte; sivillerin vahşetlere karşı korunmasını önceliklendirmeyi reddetmesiyle kendini göstermektedir.

Bu yaklaşımların neredeyse tamamı, Sudan Silahlı Kuvvetleri (SSK) ile paramiliter Hızlı Destek Kuvvetleri (HDK) arasında bir ateşkes sağlamaya odaklanmış, savunmasız sivilleri silahlı tarafların insafına terk etmiştir. En son Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimi de bu konuda bir istisna değildir. Nitekim Nisan 2023'te el-Cuneyna icra edilen soykırımdan Ekim 2025'te el-Faşir'de yaşanan soykırıma kadar tüm büyük vahşetler, iki silahlı grup arasında çatışmanın olmadığı yani ateşkes koşullarının geçerli olduğu dönemlerde meydana gelmiştir.

El-Cuneyna'daki soykırım, çatışmanın Darfur'a yayılmasından önce meydana gelmiş; bu süreçte ateş gücü bakımından yetersiz kalan SSK birlikleri kışlarında kalırken HDK güçleri kitlesel katliamlar gerçekleştirmiştir. El-Faşir'deki devam eden süreç ise SSK ve ona bağlı

milislerin şehirden çekilmesinin ardından yaşanmıştır. Her iki durumda da HDK güçleri en ağır suçları işlerken tam kapsamlı bir ateşkes yürürlükteydi. O anlarda en çok ihtiyaç duyulan şey sivilleri koruyacak yeterli ateş gücüydü. Nitekim son iki yılın deneyimi, ihlalleri durdurmaya yönelik uygulanabilir güvenceler içermeyen ateşkeslerin sivilleri en ağır istismlara karşı savunmasız bıraktığını açıkça göstermektedir.

“Bir suç mahalli”

...
Hartum’da, savaşın ilk haftalarında yaşanan kısa süreli ve eksik çatışmasızlık hâli sivillerin protestolarına yol açmıştı. Çünkü bu durum HDK’ye mahalleleri hedef almak için daha fazla zaman ve kaynak sağlıyordu. Buna rağmen uluslararası kurumlar herhangi bir düşünce ya da hayal gücü göstermeksizin aynı talepte ısrar etti: Vahşetleri durdurmaya yönelik güvenceler içermeyen “ateşkeslerin” sivillere yönelik ağır istismlara fiilen ortaklık anlamına geleceği yönündeki bariz sonucu göz ardı ettiler.

...
Sudan Başbakanı Kamil İdris tarafından yakın zamanda ortaya konan barış planı sivillere yönelik vahşetleri sınırlandırma yönünde bazı ilerlemeler kaydediyor gibi görünüyordu. Ancak başbakanın planı, kendi talimatıyla HDK’nin sessizce teslim olacağını varsayması bakımından oldukça naifti.

23 Aralık 2025’te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) yapılan sürpriz bir konuşmayla sunulan öneri ne yeterli iç istismlere ne de Sudan’ın bölgesel ya da uluslararası ortaklarıyla kapsamlı görüşmelere dayanmadığı için eksik bir öneri olarak görünüyordu. Sudan kamuoyu, Başbakan İdris BM kürsüsüne çıkana kadar bu girişimden haberdar edilmedi. Bu öneri, BM ve bölgesel denetime tabi bir ateşkesi, ardından da milislerin işgal et-

tikleri şehirlerden çekilmesini ve silahsızlandırılmasını içeriyordu. Buna ek olarak bir sivil diyalog süreci, bunu izleyecek bir geçiş dönemi ve nihayetinde ülkeyi yeniden demokratik sivil yönetime döndürecek seçimler öneriliyordu.

En kritik aşama sivillerin güvenliğini sağlayan ve insani yardımın akışını garanti altına alan denetimli bir ateşkestir. Bu gereklilik üç engelle karşı karşıyadır: HDK’nin özellikle el-Faşir’in yaklaşık iki yıl süren acımasız kuşatmasında en çarpıcı biçimde görüldüğü üzere yardım güzergâhlarını kasıtlı olarak engellemesi; yağma, bombardıman, cinayet ve kaçırmaları da içeren şekilde yardım konvoylarını, tesislerini ve çalışanlarını hedef alması ve en önemlisi insani kuruluşlar da dâhil olmak üzere uluslararası aktörlerin bu yapılanlara sessiz kalmaları, ihlalleri görmezden gelmeleri ve açık kınama mesajları vermemeleri yoluyla suça ortak olmalarıdır. Bunun yerine milis güçleri ardı ardına işledikleri vahşetlere devam ederken ödüllendirilmeye devam edilmiştir.

...
Bu arada başlıca uluslararası aktörler, katılımın bir şartı olarak önce vahşetleri durdurması yönünde baskı uygulamak yerine HDK’yi müzakerelere dâhil etmekte ısrar etmişlerdir. Buna çarpıcı bir örnek, HDK’nin şehri basmasından iki ay sonra, geçen ayın sonlarında BM’nin el-Faşir’e “insani ihtiyaçları değerlendirmek” amacıyla yaptığı ziyaretir. Bu ziyaret, 1,5 milyonluk şehir nüfusunun uzun kuşatma sürecinde dörtte bire düşürülmesinin ve ardından neredeyse tamamen yok edilmesinin ardından gerçekleşmiştir.

El-Faşir’i ziyaret eden heyet, şehri bir “suç mahalli” olarak tanımlamıştır. Bir hayli sarsılmış görünen ve gıdaya erişimi son derece sınırlı olan sadece birkaç sivil görevlilerini belirtmişlerdir. Ayrıca nüfusun geri kalanının nerede olduğuna dair hiçbir bilgiye sahip olma-

dıklarını ancak birçok kişinin gözetiminde olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu belirsizliği giderecek ipuçları Yale Üniversitesi İnsani Araştırmalar Laboratuvarı'nın Aralık 2025'te yayımlanan bir raporunda bulunabilir. Söz konusu rapor, savunmasız kenti iki ay boyunca kontrolü altında tuttuğu süre zarfında gerçekleştirdiği korkunç katliamlardan sonra HDK'nin ceset yığınlarını ortadan kaldırma çabalarını belgelemektedir.

BM'nin insani yardım ekibi herhangi bir soru gündeme getirmedi, belki de getiremedi. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres insani çabaları desteklemek için bir kez daha derhal ateşkes çağrısında bulunurken UNICEF bir bağış toplama çağrısı yayımladı. Kimse hayaletlerin yemek yemediğini hele ki savaşmadığını fark etmiş gibi görünüyordu.

Daha gerçekçi bir yol

Bu bakış açısından değerlendirildiğinde, Sudan Başbakanı'nın ateşkes planı gerçekçi değildir; zira fiilen hâlâ belirli bir güç kapasitesine sahip olan milis güçlerin teslim olmasını talep etmektedir. Milis güçlerinin dizginlenmesi ve nihayetinde sahneden çıkarılması gerekmektedir. Ancak bu silah akışını engelleyecek bir uluslararası varlığı ve şehirleri hedef alan gelecekteki saldırıları hükümetin caydırma kapasitesini artırması ile sivilleri koruyacak ölçüde milisleri sınırlandırıp zayıflatmasını sağlayacak güçlü küresel ve bölgesel desteği gerektirir.

...

Bu doğrultuda kısa vadede gerçekçi çözüm; milis güçlerle yüzleşmek ve onları Kuzey Darfur'un tamamından

ayrıca Güney Darfur'daki kilit şehirlerden ve ülkede işgal ettiği diğer tüm bölgelerden çekilmeye zorlamak üzere güçlü bir uluslararası ve bölgesel koalisyonun oluşturulmasıdır. Buna HDK'nin varlık gösterdiği bölgelerde sivilleri korumak ve milis tarafından alıkonulanların serbest bırakılmasını güvence altına almak amacıyla yoğun BM denetimi eşlik etmelidir.

Bu tedbirlere hükümetin elinde bulunan yeterli caydırıcı kapasite ve güçlü uluslararası destek eşlik etmelidir. Sivil diyalog gibi sonraki aşamalara gelince bunlar eş zamanlı yürütülebilir. Ancak ortak öncüllerden hareket edilmelidir. Bunların başında, geçmişte işlenen ve hâlen devam eden vahşetlerin açıkça kınanması, sivillerin korunmasına yönelik ortak bir taahhüt ve failer için etkili hesap verebilirlik gelmektedir. Bu aşamadan geçilmeden ve başlıca failer ortadan kaldırılmadan ilerleme sağlanamaz.

Aynı şekilde milis güçlerin suçlarını açık ve net biçimde kınamayı reddeden ya da sivillerin korunmasını öncelik olarak benimsemeyen aktörler müzakerelere dâhil edilemez. Dolayısıyla her türlü girişimin odak noktası; sivillerin, şehirlerin ve sivil yaşamın korunması; yerinden edilmiş kişilerin evlerine dönüşünün sağlanması, okulların, hastanelerin ve pazarların yeniden açılması ve bunların yeni tehditlere karşı güvence altına alınması olmalıdır. Ancak bu şartlar sağlandığında sivil hayat normale dönebilir ve diyalog kurabilecek bir sivil blok oluşabilir.

Sudan nüfusunun neredeyse yarısının yerinden edilmiş olduğu göz önüne alındığında, barışın sağlanması ve sivillere yönelik yeni saldırıların caydırılması zorunluluğu en üst öncelik olmalıdır. **OX**

ORSAM PODCAST SERİSİ

www.orsam.org.tr

Bizden Haberler

PANELLER VE ÇEVİRİM İÇİ ETKİNLİKLER

> 8 Kasım 2025

“El-Faşir Sonrası Sudan Savaşı: Çatışmanın Sınırları ve Uluslararası Toplumun Sorumluluğu” Paneli

ORSAM tarafından düzenlenen çevrim içi panel, 8 Kasım 2025 tarihinde gerçekleştirildi. Panelde, el-Faşir'in Hızlı Destek Kuvvetleri'nin (HDK) kontrolüne geçmesiyle Sudan'da savaşın girdiği yeni evre; artan sivil kayıplar, derinleşen insani yıkım ve uluslararası toplumun sessizliği bağlamında ele alındı. Panelin moderatörlüğünü Dr. Kaan Devecioğlu üstlenirken, Prof. Dr. Enver Arpa (ASBÜ), Dr. Tunç Demirtaş (SETA) ve Ahmed Osama Satti (AA) konuşmacı olarak yer aldı. Panelde, çatışmanın sınırlarının nasıl genişlediği ve uluslararası toplumun Sudan'daki krize yönelik sorumlulukları kapsamlı biçimde tartışıldı.

> 24 Kasım 2025

AIR Center ve SAM Ortak Oturumu: Türkiye-Azerbaycan Dış Politikasında İş Birliği Vurgusu

24 Kasım 2025 tarihinde, AIR Center ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) ortaklığında düzenlenen “Azerbaycan ve Türkiye'nin dış politikasında temel trendler ve iş birliği imkânları” başlıklı oturumda ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz değerlendirmelerde bulundu. Temiz, Türkiye ile Azerbaycan'ın bölgesel güvenlik mimarisi, enerji politikaları ve güncel jeopolitik gelişmeler çerçevesinde şekillenen ortak gündemini ele alarak iki ülke arasındaki stratejik iş birliği-

nin mevcut durumu ve geleceğine dair öne çıkan başlıklara dikkat çekti.

> 27 Kasım 2025

“11 Kasım 2025 Irak Parlamentosu Seçimleri: Irak'ta Neler Değişebilir?” Paneli

ORSAM tarafından düzenlenen panel, 27 Kasım 2025 tarihinde ORSAM Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. Açılış konuşmasını MIA Başkanı Talha Köse yaptı; panel ORSAM Başkanı Kadir Temiz'in moderatörlüğünde yürütüldü. Panelde, T.C. Dışişleri Bakanlığı Irak-İran İkili İlişkiler Genel Müdürü Ali Rıza Güney, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Veysel Kurt, ORSAM Irak Çalışmaları Uzmanı Feyzullah Tuna Aygün ve ORSAM Irak Çalışmaları Araştırmacısı Sercan Çalışkan konuşmacı olarak yer aldı. Panelde, 11 Kasım 2025 Irak Parlamentosu seçimlerinin ardından ortaya çıkan siyasi tablo, olası değişimler ve Irak siyasetinin geleceği ele alındı.

> 30 Aralık 2025

Çevrim İçi Panel | 2025 Yılında Ortadoğu ve 2026'dan Beklentiler

30 Aralık 2025 Salı günü saat 14.00-15.30 arasında, “2025 Yılında Ortadoğu ve 2026 Yılından Beklentiler” başlıklı çevrim içi panel düzenlendi. Panelin moderatörlüğünü ORSAM Başkanı

Dr. Kadir Temiz üstlenirken konuşmacılar arasında Dr. Oytun Orhan, Feyzullah Tuna Aygün, Dr. Gökhan Erel ve Dr. Kaan Devecioğlu yer aldı. Türkçe gerçekleştirilen panelde, 2025 yılı boyunca Ortadoğu'da öne çıkan siyasi ve güvenlik gelişmeleri değerlendirilirken 2026 yılına yönelik bölgesel beklentiler ve olası senaryolar ele alındı.

STRATEJİK ZİYARETLER VE TEMASLAR

> 7 Kasım 2025

Çin Sosyal Bilimler Akademisi (CASS) – IWAAS Heyeti'nin ORSAM Ziyareti

Dr. Tang Zhichao başkanlığındaki, Çin Sosyal Bilimler Akademisi'ne (CASS) bağlı Batı Asya ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü (IWAAS) heyeti 7 Kasım 2025'te ORSAM'ı ziyaret etti. Görüşmede bölgesel gelişmeler, akademik iş birliği imkânları ve ortak çalışma alanları üzerine değerlendirmelerde bulunuldu.

> 7 Kasım 2025

Sokotra ve Mokha Stratejik Araştırmalar Merkezleri Heyeti'nin Ziyareti

Sokotra Stratejik ve İnsani Araştırmalar Merkezi Başkanı ve Eski Yemen Balıkçılık Bakanı Dr. Fahd Kafalin ile Mokha Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Dr. Atik Carullah, 7 Kasım 2025'te beraberlerindeki heyetle birlikte ORSAM'ı ziyaret etti. Görüşmede Yemen'deki güncel gelişmeler ile geleceğe dönük kurumsal iş birliği imkânları ele alındı.

> 11 Kasım 2025

ORSAM'ın Irak Parlamento Seçimleri Kapsamındaki Bağdat Ziyareti

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörlüğü, 11 Kasım 2025 tarihinde gerçekleştirilen Irak Parlamento Seçimlerinde uluslararası gözlemci olarak görev yapmıştır. Seçimlerin ardından Bağdat'ta yürütülen saha çalışması kapsamında milletvekilleri, akademisyenler ve sivil toplum temsilcileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiş; seçim sonrası başkentteki siyasi atmosfer yerinde gözlemlenmiştir.

> 22-23 Kasım 2025

ORSAM'dan "21. Yüzyılda İnsani Krizler ve Diplomasi" Etkinliğine Katkı

ORSAM Kuzey ve Doğu Afrika Çalışmaları Koordinatörü Dr. Kaan Devcioğlu, Galatasaray Üniversitesi Uluslararası Politika Kulübü tarafından 22-23 Kasım 2025 tarihlerinde düzenlenen "21. Yüzyılda İnsani Krizler ve Diplomasi" başlıklı etkinliğe katıldı. Devcioğlu, etkinlik kapsamında gerçekleştirdiği "Bölgesel İnsani Krizler: Sudan ve Yemen" başlıklı sunumda, her iki ülkede yaşanan insani krizlerin bölgesel ve uluslararası boyutlarını ele aldı.

> 9 Aralık 2025

ORSAM'da ASEAN ve Asya-Ortadoğu İlişkileri Gündemi

9 Aralık 2025 tarihinde Malezya Stratejik ve Uluslararası Araştırma Enstitüsü (ISIS Malaysia) Başkanı Sayın Datuk Prof. Mohd Faiz Abdullah, ORSAM'da ağırlandı. ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz'in katılımıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, küresel siyaset bağlamında ASEAN'ın konumu, bölgesel gelişmeler, Asya-Ortadoğu ilişkilerinin güncel dinamikleri ve geleceğe dönük iş birliği imkânları kapsamlı şekilde ele alındı.

> 11 Aralık 2025

Suudi Arabistan'ın Ankara Büyükelçisi'nden ORSAM'a Nezaket Ziyareti

11 Aralık 2025 tarihinde Suudi Arabistan Krallığı'nın Ankara Büyükelçisi Sayın Fahad bin Assaad bin

Abdulkareem bin Abualnassr, Özel Kalem Müdürü ve Basın Bölümü Başkanı Sayın Macid Dail ile Basın Danışmanı Sayın Koray Karakaya, ORSAM'a nezaket ziyaretinde bulundu. ORSAM Başkanı Dr. Kadir Temiz'in katılımıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, olası kurumsal iş birliği başlıkları, akademik iletişim ve ortak çalışmalar ile bölgesel ve küresel güncel gelişmeler kapsamlı şekilde ele alındı. Görüşmelerde, iki kurum arasında gelecekte hayata geçirilebilecek ortak girişimlere yönelik potansiyel iş birliği alanları da istişare edildi.

MENA SOHBETLERİ SERİSİ

> 9 Kasım 2025

Irak Parlamento Seçimleri Öncesi Basra'daki Siyasi Görünüm

MENA Sohbetleri serisi kapsamında 9 Kasım 2025'te "Irak Parlamento Seçimleri Öncesi Basra'daki Siyasi Görünüm" başlıklı bölümde, Basra'daki siyasi dengeler, seçmen davranışları ve yerel aktörlerin rolü ORSAM Türkmen Çalışmaları Uzmanı Dr. Selçuk Bacalan ile Bağdat Üniversitesi Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi Araştırmacısı Lina Musawi tarafından değerlendirildi.

> 18 Kasım 2025

Muhammed bin Selman'ın Vaşington Ziyareti

18 Kasım 2025 tarihinde yayımlanan MENA Sohbetleri serisinde Suudi Arabistan Velihaht Prensi Mu-

hamed bin Selman'ın Vaşington ziyareti, ORSAM Körfez Çalışmaları Koordinatörü Dr. Gökhan Erelî ile ORSAM Körfez Çalışmaları Araştırma Asistanı Hüseyin Bahri Kurt tarafından değerlendirildi. Çalışmada söz konusu ziyaretin bölgesel yansımaları, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin geleceği ve Körfez dengeleri üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

ORSAM GÜNCEL

> 14 Kasım 2025

Irak Parlamentosu Seçimleri Ön Değerlendirmesi

ORSAM Güncel kapsamında 14 Kasım 2025'te "Irak Parlamentosu Seçimleri Ön Değerlendirmesi" başlıklı değerlendirmede, ORSAM Irak Çalışmaları Uzmanı Feyzullah Tuna Aygün, gerçekleşen seçimlerin ardından ortaya çıkan siyasi tabloyu ve öne çıkan başlıkları ele aldı.

> 15 Kasım 2025

Irak Parlamentosu Seçimleri Musul Ön Değerlendirmesi

ORSAM Güncel kapsamında 15 Kasım 2025'te "Irak Parlamentosu Seçimleri Musul Ön Değerlendirmesi" başlıklı değerlendirmede, ORSAM Irak Çalışmaları Araştırmacısı Dr. Sercan Çalışkan, Irak Parlamento Seçimleri sonrasında Musul'da ortaya çıkan sonuçları, vilayetdeki siyasi rekabetin yeni seyrini ve bu tablonun yerel ve merkezi siyaset üzerindeki etkilerini ele aldı.

> 20 Kasım 2025

Irak Parlamentosu Seçimleri Sonrası Kerkük Değerlendirmesi

20 Kasım 2025'te ORSAM Türkmen Çalışmaları Uzmanı Dr. Selçuk Bacalan, Irak Parlamentosu Seçimleri'nin ardından Kerkük'te ortaya çıkan siyasi tabloyu değerlendirdi. Bacalan, seçim sonuçlarının kentteki etnik ve siyasi dengeleri nasıl etkilediğini, Kerkük özelinde yaşanan güç değişimlerini ve bu sonuçların hem yerel yönetim hem de Bağdat merkezli siyaset üzerindeki yansımalarını ele aldı. Değerlendirmede, Kerkük'ün Irak siyasetindeki stratejik konumu ve seçim sonrası olası senaryolar da öne çıkan başlıklar arasında yer aldı.

> 2 Aralık 2025

Körfez İşbirliği Konseyinin Manama Zirvesi Değerlendirmesi

2 Aralık 2025 tarihinde ORSAM Körfez Çalışmaları Koordinatörü Dr. Gökhan Erelî, 3 Aralık 2025 tarihinde Bahreyn'in başkenti Manama'da düzenlenecek 46. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Zirvesi'ni ORSAM Güncel kapsamında değerlendirdi. Dr. Erelî, bölgesel jeopolitik kırılmaların derinleştiği, çatışmaların ve güvenlik risklerinin arttığı bir dönemde toplanacak zirvenin, Körfez ülkeleri açısından kritik bir eşik niteliği taşıdığına dikkat çekti. Değerlendirmede, zirvenin bölgesel güvenlik, siyasi koordinasyon ve ortak politika arayışları bakımından taşıdığı önem vurgulandı.

ORSAM SORU-CEVAP

> 11 Kasım 2025

11 Kasım 2025 Irak Parlamentosu Seçimleri Türkmenler için Ne İfade Ediyor?

ORSAM Soru-Cevap serisi kapsamında 17 Kasım 2025'te "11 Kasım 2025 Irak Parlamentosu Seçimleri Türkmenler için Ne İfade Ediyor?" başlığıyla gerçekleştirilen çalışmada, Irak Türkmen Cephesi Başkanı Mehmet Seman Ağa, 2025 Irak Parlamentosu Seçimlerinin sonuçlarını ve Türkmen siyasetinin yeni dönemde karşı karşıya olduğu tabloyu ORSAM'a değerlendirdi.

> 16 Aralık 2025

Yemen'in Güney Vilayetlerindeki Askerî Gelişmeler

16 Aralık 2025 tarihinde ORSAM Körfez Çalışmaları Araştırma Asistanı Hüseyin Bahri Kurt'un sorularını yönlendirdiği programda, Yemen'in güney vilayetlerinde yaşanan askerî gelişmeler ve sahadaki güncel dengeler ele alındı. ORSAM Körfez Çalışmaları Koordinatörü Dr. Gökhan Erelî, süreci saha dinamikleri ve bölgesel bağlam çerçevesinde değerlendirerek mevcut güvenlik görünümüne ilişkin analizlerde bulundu. [X](#)

ORSAM PODCAST SERİSİ

EYLÜL 2025

www.orsam.org.tr

www.orsam.org.tr

x.com/orsamorgtr /
OrtadoguAnalizD

instagram.com/orsamorgtr /
ortadoguanalizd

[facebook.com](https://facebook.com/orsamorgtr) /
orsamorgtr